

”JA JUMALAA EI VOI TUHOTA”

Paloheinän kirkon ja sen purku-uhan luomat merkitykset lähiyhteisön asukkaille

Mika Oranen
Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia
Tekijä – Författare Mika Oranen		
Työn nimi – Arbetets titel ”Ja Jumalaa ei voi tuhota.” Paloheinän kirkon ja sen purku-uhan luomat merkitykset lähiyhteisön asukkaille		
Oppiaine – Läroämne Kirkkososiologia		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Lokakuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 86
<p>Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on Helsingin Pakilan seurakunnan Paloheinän kirkon luomat merkitykset lähiyhteisölle tilanteessa, jossa kirkko homekirkkona oli jo päätetty purkaa. Esitöiden ja tutkimuskirjallisuuden perusteella tutkimusongelmaksi määrittyi, että Paloheinän kirkon luomia merkityksiä alueen ihmisten mielipidemuodostuksen taustatekijöinä ei tunneta. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa ja kuvailla näitä merkityksiä ja ymmärtää niiden taustalla olevat ilmiöt. Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa ja etsiä selityksiä ja kausaalisuhteita eri merkitysten välillä sekä kehittää kirkkoisuuden teoreettisia malleja Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettiseen malliin perustuen. Tavoitteena on myös tuottaa tietoa niille seurakunnille, joissa vastaava tilanne on käsillä.</p> <p>Grounded theory toimii tutkimuksen taustateoriana ja tutkimusta ohjaa tulkintateoriana Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli. Sosiologisesti tutkimus perustuu Émile Durkheimin teoriaan sosiaalisesta. Tutkimus on fenomenologis-hermeneuttinen, sosiaalisen konstruktivismiin perustuva piiriin kuuluva kvalitatiivinen tapaustutkimus. Tutkimuksen aineisto muodostuu kymmenestä haastattelusta sekä haastattelun yhteydessä haastateltavien täyttämien väittämälomakkeiden tiedoista. Tutkimuksen analyysimetodina käytetään aineistolähtöistä, teorian ohjaamaa sisällönanalyysiä.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena merkitysten yhdistäväksi luokaksi ja ydinkategoriaksi muodostuu Orasen kirkkoisuuden subliimi sosiaalinen. Subliimi-termi yhdistää kirkollisen pyhyiden ja maallisen arvokkuuden ylevyydeksi, joka yhteisöllisen arjen sosiaalisen kanssa muodostaa subliimin sosiaalisen käsitteen. Tutkimus osoittaa, että kirkkorakennus konstruoi sekä subjektiivisia että objektiivisia sosiaalisen elämään liittyviä merkityksiä, jotka voivat olla niin mentaalisia kuin sosiaaliseen toimintaan liittyviä. Kirkkojen merkityksiä tutkivassa tutkimuksessa painotus on uusi. Tutkimus vahvistaa pyhyyteen, arvoihin, arvokkuuteen ja perinteisiin sekä kirkkoarkkitehtuuriin ja arkeen liittyvät aikaisempien tutkimusten merkityskategoriat mutta ei vahvista Pessin kirkkoisuuden pyhyyttä ydinkategoriaksi eikä sen merkityskategorioiden kehämallia. Tutkimus paljastaa, että purku-uhan alla kirkko generoi kriittisiä merkityksiä seurakunnallisen toiminnan avoimuudesta ja luotettavuudesta sekä saa ihmiset arvioimaan omaa uskonnollista identiteettiään.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että sosiaalisen merkitys kirkkoisuuden tutkimuksessa on ollut puutteellista. Kirkkorakennus on merkityksellinen myös muille seurakuntalaisille ja sen merkitys sosiaalisen toiminnan tilana liturgisen ohella on tärkeä. Kirkon purku-uhalla erityisenä olosuhteena ja sosiaalisen toiminnan korostumisella on välitön yhteys. Kirkkorakennus osoittautui sekä sakraalien että profaaniin merkitysten edustumaksi, johon ei liitetä negatiivisia merkityksiä edes kirkkoinstituutioon kriittisesti suhtautuvien taholta.</p>		
Avainsanat – Nyckelord kirkot, seurakunnat, merkitys, sosiaalinen, pyhyys, arvot, arki, uhat, purku		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	6
1.1 Helsingin Paloheinä sosiaalisena ympäristönä	6
1.2 Kirkkorakennus tulkittuna	7
1.3 Paloheinän kirkon tarina	8
2 AIEMPI TUTKIMUS; KIRKKO TILANA JA PAIKKANA	9
2.1 Kirkkorakennus sakraalina tilana.....	9
2.2 Kirkkorakennus kulttuurin ja perinteen jatkumona.....	11
2.3 Kirkkorakennus arvojen ja arvokkuuden edustumana	12
2.4 Kirkkorakennus rakennuksena rakennetussa ympäristössä	13
2.5 Yhteenveto	14
3 TUTKIMUSONGELMA, TARKOITUS JA TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	15
4 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	18
4.1 Tiedon luonteesta ja fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimuksesta	18
4.2 Tutkimuksen sosiologiset lähtökohdat	20
4.3 Grounded theory taustateoriana	21
4.4 Pessin kirkkoisuuden kehät ohjaavana tulkintateoriana	22
4.4.1 Teorian ohjaavuus tutkimuksessa	22
4.4.2 Pessin kirkkoisuuden kehät määriteltynä	24
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
5.1 Kvalitatiivinen tapaustutkimus	26
5.2 Aineistoista ja tutkimuksen luotettavuudesta	28
5.3 Haastattelut ja kyselylomake aineistonhankintamenetelmänä	29
5.3.1 Haastattelut	30
5.3.2 Kyselylomake	32
5.4 Aineistolähtöinen, teoriaohjattu sisällönanalyysi	33
5.4.1 Analyysin vaiheet	34
5.4.2 Koodaaminen	35
6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS, TUTKIMUSETIIKKA JA TUTKIJAN ASEMA	35
6.1 Tutkimuksen luotettavuudesta	36

6.2 Asemani tutkijana ja tutkimuseettiset valinnat.....	37
6.2.1 Asemani tutkijana	37
6.2.2 Eettisyyden toteutus tutkimuksessa	37
7 TUTKIMUKSEN ANALYYSI JA TULOKSET	39
7.1 Avoin koodaus; alustavat käsitteet ja kategoriat	39
7.2 Aksiaalinen koodaus	45
7.2.1 Paloheinän kirkon purku-uhan vaikutukset tutkimukselle	45
7.2.2 Aksiaalisen koodaus; aineiston klusterointi	47
7.3 Selektiivinen koodaus; ydinkategorian määrittäminen.....	51
7.3.1 Selektiivinen koodaus; yläluokkien muodostaminen	52
7.3.2 Selektiivinen koodaus; pääluokkien muodostaminen	53
7.3.3 Selektiivinen koodaus; yhdistävän luokan/ydinkategorian muodostaminen	53
8 PESSIN KIRKKOISUUDEN KEHÄT VS. TÄMÄN TUTKIMUKSEN TULOKSET	56
8.1 Kirkkorakennusten merkitykset – yhtäläisyyksiä ja eroja	56
8.2 Pyhyiden olemuksen erilaiset tulkinnat	58
8.3 Arvot, arvokkuus ja perinteet yhdistää ja erottaa tuloksia	59
8.4 Arjen erilaiset tärkeydet	60
8.4 Seurakunnallinen toiminta ja sosiaalinen erottaa tuloksia.....	60
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	61
9.1 Tutkimuksen tuottamista merkityksistä	62
9.2 Paloheinän kirkon merkityksiä generoivat piirteet.....	64
9.3 Tutkimuksen tulosten suhde aikaisempaan tutkimukseen	65
9.4 Tutkimuksen toteutukseen liittyvä arviointi ja kritiikki	67
9.4.1 Tutkimusongelma ja teoreettisten elementtien arviointi.....	67
9.4.2 Tutkimuksen toteutuksen arviointi	68
9.5 Tutkimuksen tulokset, yleistettävyyys ja käytettävyyys.....	69
9.6 Jatkotutkimusmahdollisuudet.....	71
LÄHTEET	72
KIRJALLISUUS	72
LIITTEET	81

1 Johdanto

Tässä kirkkososiologian alaan kuuluvassa tutkimuksessa tarkastellaan kirkkorakennusta ja sen eri keinoin ihmiselle luomia tulkintoja merkityksellisenä paikkana. Kirkkorakennukset ovat rakennuksia, jotka herättävät monenlaisia tunteita. Ne eivät ole *genericaa*. Oma kiinnostukseni kirkkojen ihmisille luomia merkitysmaailmoja kohtaan orasti ensi kerran vuonna 1997 Tyrvään Pyhän Olavin kirkon tuhopolton ja sen uudelleenrakentamiseen liittyen. Yleisen kiinnostuksen lisäksi 1200 ihmistä ahersi vapaaehtoisina uudelleenrakentamisessa ja lahjoituksia annettiin ainakin 2 000 000 tuolloisen markan arvosta.¹

Toinen vastaavan kaltainen tapaus oli omassa kotiseurakunnassani Helsingin Pakilan evankelis-luterilaisessa seurakunnassa, jossa jo kirkkokäytöstä poistettu Paloheinän kirkko aiottiin purkaa Helsingin seurakuntayhtymän kirkkovaltuuston vuonna 2010 tekemällä päätöksellä. Purkupäätös aiheutti sekä seurakunnassa että laajemminkin kirkon lähiympäristön asujaimistossa ristiriitaisia tunteita. Julkisessa keskustelussa kosteusvaurioista kärsineen homekirkon purkamista pidettiin toisaalta ymmärrettävänä, toisaalta taas vakavana virheenä; Jumalan huoneen purku olisi eettisesti ja moraalisesti tuomittavaa ja lähialueen asukkaat menettäisivät harrastus- ja kerhotilansa. Tämä jännite herätti idean tutkia, että mistä oikein on kysymys? Miksi vuosia käyttämättömänä ollut kirkko nyt herätti näin suuria tunteita? Paloheinän kirkko ja sen purku-uhka luovat tämän tutkimuksen tutkimuksellisen kontekstin. Mutta mitä sellaisia merkityksiä kirkkorakennus luo, että se saa suuret väkijoukot spontaaniin vapaaehtoistyöhön tai ateistinkin sitä suojelemaan? Mitä merkityksiä kirkkorakennuksella on ihmisille?

1.1 Helsingin Paloheinä sosiaalisena ympäristönä

Suomalaisessa yhteiskunnassa evankelis-luterilaisiin seurakuntiin jäsenenä kuulumisen on ollut laskussa vuodesta 2002 lähtien. Vuoden 2020 alussa 68,6 % suomalaisista kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon.² Kaikista helsinkiläisistä vastaava luku vuonna 2019 oli 51 %. mutta Pakilan seurakunnassa luku on 68.1 %. Se oli korkein koko Helsingissä.³ Tutkimuksen laajempaan viitekehyksenä toimii Helsingin Paloheinän kaupunginosa. Paloheinä on pientalovaltainen ja hyvin vakavarainen 6000 asukkaan kaupunginosa Pohjois-Helsingissä. Vuonna 2016 paloheinäläisten talouksien käytettävissä olevat rahatulot olivat noin 72 800 euroa, kun koko maan vastaava keskiarvo oli 39 300 euroa.⁴ Viime kuntavaaleissa 2017 Paloheinän äänestysprosentti

---

¹ Sastamalan seurakunta 2019.

² Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020a.

³ Helsingin seurakuntayhtymä 2020.

⁴ Tilastokeskus 2019.

oli 80,6 %, kun se koko Helsingissä oli 61,6 % ja tulosten valossa aluetta voidaan luonnehtia konservatiiviseksi.⁵ Alueella toimivat myös paikallisyhdistykset Pakila-seura sekä Paloheinä-Torpparinmäki-asukasyhdistys, joilla yhteiskunnallisesti aktiivisina toimijoina oli merkittävä koordinaattorin rooli Paloheinän kirkon purkuun liittyvissä kysymyksissä. Paloheinä on hyvä-tuloisten, aktiivisten ja isolta osin konservatiivisesti ajattelevien ihmisten kaupunginosa.

1.2 Kirkkorakennus tulkittuna

Suomen evankelis-luterilainen kirkko kutsuu kirkoksi rakennusta, jonka piispa on vihkinnyt ja pyhittänyt julkisesti Herran huoneeksi. Suomessa kirkko on hallinnollisena käsitteenä rakennus, jonka rakentamisesta on päätetty kirkkolain määräämässä järjestyksessä.⁶ Kirkkorakennukset ovat myös osa kulttuuriperintöä, jota on kaikki seurakunnan toiminta muuttuvine traditioineen sekä aineellinen kulttuuriperintö, jota kirkkorakennus esineineen ja ympäristöineen edustaa.⁷ Kirkko on rakennus, jonka olemassaolo on merkki kristillisen yhteisön konkreettisesta tahdosta pitää yhteyttä Jumalaan. ja paikka jumalanpalvelukselle ja jumalayhteyden saamista ja hoitamista varten.⁸ Airaksen mukaan kirkkorakennus on pyhä eli sakraalirakennus, eräs muoto oman aikansa uskon tulkinnasta, jossa toteutuu liturginen arkkitehtuuri.⁹ Kirkot ovat kuitenkin rakennuksia, jotka suggeroivat ihmisten mieltä niin moninaisilla eri tavoilla, että voidaan kysyä, voidaanko niitä millään luokitteluilla aukottomasti määrittää tai kategorisoida.

Edellä esitetyt näkemykset kirkoista perustuvat kristilliseen näkemykseen, jolloin voidaan puhua Tönniesmannin tavoin kirkkojen luomasta sakraliteetin aurasta.¹⁰ Arkikokemus kuitenkin kertoo, että kirkkorakennuksilla on merkityksensä myös harrastetilana, turistikohdeena, konserttitilana tai historiallisena, taidehistoriallisena tai arkkitehtonisena entiteettinä. Kirkko on lähes aina alueensa näyttävin rakennus, joka poikkeaa arkkitehtonisesti sekä laadultaan että tyylistään ja juhluudeltaan muista rakennuksista. Eliaden mukaan juuri tämä eron teko määrittää kirkon ja muiden paikkojen ja tilojen välisen luonteen.¹¹ Kirkkorakennuksella on näin monimuotoinen manifestaationsa ja ekspressionsa, ilmentymänsä, joiden luomia merkityksiä Anne Birgitta Pessi kutsuu *kirkkoisuudeksi*.¹² Kirkkoisuus on tämän tutkimuksen

---

⁵ Helsingin Sanomat 2017.

⁶ Suomen evankelis-luterilainen kirkko s.a. Aamenesta öylättiin - kirkon sanasto: kirkko. Ks. tarkemmin kirkon vihkimisestä Suomen evankelis-luterilainen kirkko Kirkkokäsikirja III: Kirkon vihkiminen.

⁷ Suomen ev.lut. kirkko 2020b.

⁸ Smalley 1967, 27; Parvio 1968, 168.

⁹ Airas 1992, 25, 47.

¹⁰ Tönniesmann 2010, 6–9.

¹¹ Eliade 1968, 20.

¹² Pessi 2008, 358.

avainkäsite. Kirkoilla on siten sekä sakraaleja että profaaneja merkityksiä ihmisille, jolloin profaani on ymmärrettävä merkityksessä maallinen tai arkinen.

1.3 Paloheinän kirkon tarina

Paloheinän kirkon historia on poikkeuksellinen. Kirkon on suunnitellut arkkitehti Sakari Siitonen ja se on valmistunut 1963. Vain 175 paikkainen moderni lähiökirkko rakennettiin alun perin seurakuntataloksi, jossa kirkko- ja seurakuntatilojen lisäksi on kolme asuntoa ja kerhotiloja.¹³ Paikallinen kirkkohallintokunta nimesi omatoimisesti seurakuntatalon Paloheinän kirkoksi vuonna 1971. Kirkko oli vuokralla Helsingin seurakuntayhtymältä ja se oli Pakilan seurakunnan kakkoskirkko. Paloheinän kirkon käyttö kirkollisiin toimituksiin jäi hyvin vähälle Pakilan Hyvän Paimenen kirkon laajennuksen valmistuttua vuonna 2002.¹⁴ Harrastetilat sen sijaan olivat aktiivisessa käytössä. Valokuva Paloheinän kirkosta on liitteessä 1.

Paloheinän kirkossa oli pahoja kosteusvaurioita ja se oli taloteknisesti erittäin huonossa kunnossa. Pakilan seurakuntaneuvosto päätti vuonna 2009, että toiminta Paloheinän kirkossa lakkaa kesällä 2010. Helsingin seurakuntayhtymän kirkkovaltuusto teki päätöksen rakennuksen purkamisesta talvella 2010.¹⁵ Pakilan seurakunnan johto ei tätä vastustanut, päinvastoin. Kirkon säilyttämiseksi tehtiin rakennussuojelulain mukainen suojeluesitys Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseen. Suojeluesityksen tekivät Paloheinän-Torpparinmäen kaupunginosayhdistys ja Pakila-Seura. Suojeluesitys hylättiin.¹⁶ Myöskään museovirasto ei pitänyt kirkkoa arkkitehtonisesti merkittävänä. Paikallisen väestön voimakkaan vastustuksen takia rakennuksen purusta kuitenkin luovuttiin. Vuonna 2014 Helsingin seurakuntayhtymä myi purkukuntoisen rakennuksen yksityiselle kiinteistöyhtiölle. Rakennukseen saneerattiin tilat yksityiselle vanhusten hoitokodille, joka aloitti toimintansa talvella 2016.

Paloheinän kirkon purkuprosessin erityinen piirre oli, että Paloheinän kirkko ei nimestään huolimatta ollut kirkkolain määritelmän mukainen kirkko. Eräät paikalliset puhuivatkin kappelista. Vuonna 1962 tehtyä kirkon rakentamispäätöstä ei ollut vahvistettu kirkkohallituksessa, joten purkupäätöstäkään ei tarvinnut alistaa kirkkohallituksen vahvistettavaksi. Tämä johtui siitä, että sittemmin kirkkona pidetty rakennus rakennettiin alun perin seurakuntataloksi. Purkupäätös saatettiin siis tehdä kirkkovaltuustossa, koska kirkkolain kirkollisia rakennuksia ja niihin liittyvää päätöksentekoa koskevaa lainsäädäntöä ei koske seurakuntataloja.¹⁷ Tehtyä

---

¹³ Haapio & Luostarinen 1980, 58.

¹⁴ Kirkko Helsingissä 2019.

¹⁵ Kehäristi 2/2010, 2.

¹⁶ Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus s.a.

¹⁷ Ks. tarkemmin Kirkkolaki 1993.

purkupäättöstä ei kuitenkaan koskaan pantu toimeen, kuten edellä on todettu. Tässä tutkimuksessa käytän rakennuksesta vakiintuneen käytännön mukaisesti nimeä Paloheinän kirkko.

2 Aiempi tutkimus; kirkko tilana ja paikkana

Tässä luvussa tarkastelen lukemaani kirkkorakennuksia koskevaa koti- ja ulkomaista tieteellistä kirjallisuutta. Kirkkorakennukset ovat merkityksiä luovia rakennuksia maisemassa riippumatta siitä, miten niihin suhtaudutaan. Tätä merkityksellisyyttä on tutkittu runsaasti. Tutkimukseni esitöissä lukemani tieteellinen kirjallisuus voidaan jäsentää karkeasti neljään kokonaisuuteen. Nämä ovat 1) kirkkorakennus sakraalina tilana, 2) kirkkorakennus kulttuurin ja perinteen jatkumona, 3) kirkkorakennus arvojen ja arvokkuuden edustumana ja 4) kirkkorakennus rakennuksena rakennetussa ympäristössä. Kirkkoarkkitehtuuri ja kirkkotaide on lisäksi kokonaisuus, joka lävistää tai sivuaa eri tavoin kaikkia neljää eri kokonaisuutta. Tarkasteluni ei ole kirkkokuntaspesifi mitta se koskee kristinuskon piirissä tehtyjä tutkimuksia.

2.1 Kirkkorakennus sakraalina tilana.

Kirkkorakennusten luomat ja välittämät merkitykset pyhydestä, ylimaallisuudesta ja uskosta ovat odotuksenmukaisin lopputulema. Seasoltzin mukaan kirkkorakennuksilla ja niiden arkkitehtuurilla on merkittävä rooli kristilliseen traditioon kuuluvassa vakaumuksessa, jossa Jumalan täyttymys ja pelastus toteutuvat Jeesuksessa Kristuksessa Pyhän Hengen voimasta.¹⁸ Gibbons taas muotoilee kirkkorakennuksen olevan pyhän keskittymä, jossa yhteen kokoontunut seurakunta kohtaa ylösnousseen Jeesuksen Kristuksen ja jossa toimitaan vuorovaikutuksessa Pyhän Hengen kanssa.¹⁹ Sekä Seasoltz että Gibbons pitävät niin kirkon ulkoista kuin sisäistäkin tilaa ja sen sisustusta olennaisena symbolisen vuorovaikutuksen syntymisen kannalta.

Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa kirkkorakennus pyhitetään vihkimisen yhteydessä.²⁰ Airaksen mukaan kirkkorakennus itsessään ei kuitenkaan ole pyhä vaan ”– *kirkkorakennus on symboli ja tila, jossa käyttötarkoitus vaikuttaa muotoon ja muoto on osa käyttöä, joka on aina säädelty*”.²¹ Myös Kirkkohallituksen kirkkotilatyöryhmä korostaa kirkkotilaa Jumalan läsnäolon paikkana ja seurakunnan kotina ja painottaa kirkkotilan teologista merkitystä.²² Samoin Sheldrake pitää kristinuskon kannalta mahdolltomana tulkintaa, jossa kirkkorakennuksena ei olisi pyhä. Hänen mukaansa kirkkorakennukset on alun perin rakennettu siinä

---

¹⁸ Seasoltz 2006, 34.

¹⁹ Gibbons 2006, 151–152.

²⁰ Suomen ev.lut. kirkko 2003, 170.

²¹ Airas 1992, 44, 49–50.

²² Kirkkohallitus 2019, 9.

rituaalisessa tarkoituksessa, että ne tilana yhdistävät uskovan yksilön ja Jeesuksen Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen sanoman. Tästä syystä kirkkorakennuksen pyhyyttä ei voida irrottaa erilliseksi pyhästä kokonaisuudesta.²³ Edellä esitettyä Sheldraken tulkintaa tukee myös luterilaisuuden ajatus Jumalan läsnäolosta kaikkialla ja kaikessa.²⁴ Gorringe huomauttaa samassa hengessä, että koska Jumala on läsnä kaikkialla, niin pelkästään tietyn tilan pyhyiden arviointi on eräällä tavalla turhaa; kysymys ei olekaan pyhyiden tilallisesta tarkastelusta vaan Jumalan läsnäolosta kaikessa. Jumala itsessään on tila.²⁵ Eliaden mukaan kirkko voidaan tulkita pyhäksi tilaksi myös siksi, että se erikseen pyhitettynä paikkana toimii symbolisena linkkinä alkuperäiseen luomistyöhön.²⁶ Holm ja Bowker ovat huomanneet, että kirkkorakennuksista ei aina käytetä pyhän tai pyhän paikan käsitettä vaan korostetaan kirkkoja rituaalisten toimitusten paikkana.²⁷ Yatesin laaja liturgisen tilan analyysi kokoaa liturgisen palveluksen ja kirkkotilan yhteyden niiden historialliseen kehitykseen Euroopassa 1500-luvulta 2000-luvulle.²⁸

Pyhä määrittää kirkkorakennuksen arkkitehtoniset tulkinnat. Martling kuvaa tätä todeten, että kirkkorakennus on jumalallisen todellisuuden symbolinen ympäristö, jonka todellisuutta on mahdoton kuvata ja joka on ajatuksille saavuttamaton.²⁹ Kirkkorakennuksella on käsin kosketeltava oma henkisyytensä ja siitä kumpuava erityisyytensä.³⁰ Kirkkoarkkitehtuuria tutkineet Christ-Janer ja Mix Foley tiivistävät kristillisen kirkkosuunnittelun periaatteet seuraavasti: 1) mitä Raamattu käskää, sen teemme, 2) minkä Raamattu kieltää, siitä pidättäydymme, 3) mistä Raamattu ei sano mitään, silloin vallitsee suunnittelijan mielipiteen vapaus.³¹

Pyhän ja Jumalan immanenttia läsnäoloa, uskon ja kirkkorakennuksen välistä suhdetta sekä jumalanpalveluselämän ja arkkitehtuurin välistä suhdetta kirkkorakennukseen pidetään tutkimuskirjallisuudessa lähes itsestään selvänä. Vaikka kirkko rakennuksena ei olisikaan pyhä, niin pyhän läsnäolo kirkkorakennuksessa perustuu luterilaiseen käsitykseen Jumalan läsnäolosta kaikkialla ja kaikessa ja kirkon luonteeseen luomistyön symbolisena, pyhitettynä paikkana.

---

²³ Sheldrake 2001, 51; ks. myös Davies 2003, 49.

²⁴ Arffman 2009, 290.

²⁵ Gorringe 2002, 42; 2011, 16.

²⁶ Eliade 1968, 22.

²⁷ Holt & Bowker, 2003, 55.

²⁸ Yates 2008.

²⁹ Martling 1993, 19.

³⁰ Gorringe 2002, 22; Sheldrake 2001, 30.

³¹ Christ-Janer ja Mix Foley 1962, 249.

2.2 Kirkkorakennus kulttuurin ja perinteen jatkumona.

Kirkkorakennukset voidaan kokea myös osana yksilön ja hänen edustamansa kulttuurin ja perinteen jatkumoa kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Kirkkohallitus korostaa kirkkoa paikallisseurakunnan toiminnan ja yhteisön yhteisöllisenä keskuksena sekä identiteetin kiinnittymiskohtana alueen väelle.³² Tällöin kirkkorakennukset eivät ole vain osa nykyisyyttä vaan ne liitetään osaksi yhteisön, kuten seurakunnan, tai yksilön omaa perinnekokemusta. Kirjallisuudessa kulttuurin ja perinteen näkökulma kiinnittää huomiota erityisesti kirkon ulkoasuun, siihen miltä kirkko näyttää. Morganin mukaan pyhää ei koeta vain materiaalisena tai tilallisuutena vaan mentaalisen ajan konstruoimana menneisyytenä *im memoriam*. Yksilöt liittävät kirkot omaan henkilö- tai sukhistoriaan tai yleisemmin oman alueensa tai elinpaikkansa sukupolvien jatkumoon. He käyttävät myös muistelua oman identiteettinsä rakentamisen narratiivina.³³

Airas painottaa kriittisessä analyysissään, että kirkkorakennus on aina perinteitä koava jumalanpalveluksen historian visuaalinen symboli, jota ei voida erottaa jumalanpalvelustraditiosta. Kirkkorakennus on erityiseen käyttötarkoitukseen vihitty ja erotettu kristillisen opin visuaalinen ulkoasu.³⁴ Näin ymmärrettynä kirkkorakennuksesta tulee osa kirkon oppia ja siihen tiivistyy historiallinen jatkumo kirkon opin genealogiaksi, jolloin muut tulkinnat olisivat mahdottomia. Pessi taas korostaa, että kirkkorakennuksen oletetaan olevan perinteisen kirkon näköinen: iäkäs, niin arkkitehtoniselta tyyliltään, materiaaleiltaan kuin ilmaisultaan tunnistettava, symbolien avulla erotettavissa, tunnelmallinen ja kodikas. Tällaista kirkkotyyppiä edustavat erityisesti satulakattoiset suorakaiteiset harmaakivikirkot.³⁵

Airas tulkitsee myös ”kirkonnäköisyyden” toisin. Kirkkorakennuksen muotokielelle ei tulisi asettaa perinteen määrittämiä vaatimuksia vaan onnistunut arkkitehtoninen muoto määritetty toivottavien sisällöllisten arvojen toteuttamismahdollisuuksien arvioinnin kautta. Muoto määritetty omassa ajassaan ja on alisteinen sisällölle.³⁶ Näkemyksen painopiste on nykyisyydessä, ei menneisyydessä. Myös Thiselton pitää ongelmallisena historiallisen ja nykypäiväisen tulkinnan vertaistamisen toisiinsa, koska minkäänlaista varmuutta siitä, mikä on todella ollut tulkinta menneisyydessä, ei voida saavuttaa saati todentaa.³⁷

Seasoltz esittää kolme olennaista eroa perinteisten ”kirkonnäköisten” kirkkojen ja modernien kirkkojen välillä: 1) vanhat kirkot olivat säännöllisen mallisia ja luonteeltaan

---

³² Kirkkohallitus 2019, 21–22.

³³ Morgan 1999, 183, 194–196.

³⁴ Airas 1992, 75–76, 81.

³⁵ Pessi 2008, 361–363.

³⁶ Airas 1992, 36.

³⁷ Thiselton 2009, 240–241.

suljettuja tiloja, 2) niiden kantavina rakenteina toimivat paksut kiviseinät ja 3) niissä oli yleensä varsin runsaasti koristelua ja ornamentiikkaa. Moderneissa kirkkoissa koristelu on niukkaa, kantavina rakenteina toimivat erilaiset palkistoista muodostuvat muunneltavat tukirakenteet, jotka taas mahdollistavat epäsäännölliset tilaratkaisut ja niiden monimuotoisen rytmittämisen.³⁸ Näin moderni kirkkoarkkitehtuuri poikkeaa olennaisesti siitä odotusarvosta, minkä perinteet ”kirkonnäköisyydelle” asettavat. Moderni kirkkoarkkitehtuuri pyrkii irti kirkkoarkkitehtuurin historian taakasta modernismin keinoin. Kilde väittää, että samalla pyritään muuttamaan kristinuskon traditionaalisia ajatuskuluja ja käytäntöjä, jotka ovat ikivanhoine arvokkaine perinteineen edustaneet kristinuskon pysyvää relevanssia, elävää uskoa ja todistusvoimaa.³⁹ Perinteen ja modernin suhde on jännitteinen. Moderni romuttaa arvokkaat perinteet kun taas traditionaalinen estää kirkkojen toiminnallisen kehityksen oman aikansa tarpeita vastaavasti.

2.3 Kirkkorakennus arvojen ja arvokkuuden edustumana

Kirkkorakennuksiin liitettävä arvokkuus ja arvot ovat elementtejä, jossa usein maallinen ja hengellinen kohtaavat ja luovat ihmisille tasavertaisen mutta kaksijakoisen merkitysmäisyyden. Arvokkuus ja arvovalta toisaalta yhdistää maallisuuden ja hengellisyyden, toisaalta erottaa ne toisistaan. Se on transitiotila maallisesta kohti hengellisyyttä.

Eliade tunnistaa maallisen ja ylimaallisen todellisuuden samanaikaisen läsnäolon tilassa ja pelkistää, että mikä tahansa pyhä tila keskeisenä paikkana luo merkityksiä ihmisille, jotka jakavat tilaan liitetyt arvot.⁴⁰ Yhtäläillä kuin kirkonnäköinen kirkko saa liittämään perinteen ja historian yksilön omaan kokemusmaailmaan, yhtäläillä kirkonnäköinen kirkko liitetään arvokkuuteen ja kunnioitukseen. Pessi tulkitsee, että arkipäiväistynyt kaupunkimaisemaan häviävä moderni kirkko ei herätä vastaavaa arvokkuuden kokemusta.⁴¹ Kirkkorakennuksen herättämä arvokkuuden ja kunnioituksen merkitys ei tarkoita vain hengellisessä mielessä pyhän kokemusta vaan myös luonteeltaan profaania arvonantoa kirkkorakennuksia ja niihin sidottuja instituutioita kohtaan. Kirkkorakennuksilla on niin maallista kuin hengellistäkin arvokkuutta ja arvovaltaa.

Kieckhefer paikantaa kirkkoarkkitehtuurin, teologian ja estetiikan välisiä kytköksiä selvittäneissä tutkimuksissaan kriittisiä näkemyksiä, joita modernistit esittävät perinteistä kirkkorakentamista vastaan. Arvokkuuteen ja ylevyyteen niistä liittyy kolme: kritiikki tuhlailevaisuutta ja loisteliaisuutta kohtaan, kritiikki arkkitehtuurin erityistä kirkollista muotokieltä

---

³⁸ Seasoltz 2006, 225; ks. myös Kieckhefer 2004, 238.

³⁹ Kilde 2008, 171.

⁴⁰ Eliade 1968, 20–21.

⁴¹ Pessi 2008, 364.

vastaan sekä kritiikki monumentaalisuutta vastaan.⁴² Kritiikin kärki kohdistuu korostuneesti siihen, että kirkkorakennusten ei tulisi olla kristillisessä yhteisössä huomion keskipisteenä vaan sen, mitä kirkkorakennuksen puitteissa koetaan. Kirkko ei myöskään saisi eristäytyä muusta yhteiskunnasta kirkkorakennuksien erityisyyden välityksellä.⁴³ Kieckheferistä poiketen Mark G. Boyer painottaa kirjassaan *The Liturgical Environment* kirkon muodostaman liturgisen tilan arvokkuutta, ylevyyttä ja kunnioitusta herättävää luonnetta ja kauneutta.⁴⁴ Samoilla linjoilla on myös William D. Dyrness, joka vaatii, että kirkkotaiteen traditiot tulee säilyttää ja kirkkorakennusten visuaalisuutta kehittää nykypäivän ja jumalanpalveluselämän asettamin ehdoin.⁴⁵

Gorringe arvioi kirkkososiologisessa tarkastelussaan Summersoniin viitaten, että jonkin tietyn tyylistä arkkitehtuuria ei enää nykypäivänä vaadita ylläpitämään yhteiskunnan symbolista koheesiota. Tämä koskee myös kirkkorakennuksia, jotka ovat menettäneet pyhän asemaansa muille julkisille merkkirakennuksille.⁴⁶ Hän esittää trinitaarisen teologian analyysissään arvoja, jotka liittyvät konkreettisesti rakennettuun ympäristöön, ihmisten arkielämään ja elämänpiiriin ja eettisyyteen. Tällaisia ovat muun muassa ekologisuus, suunnittelu ja rakentaminen ihmisen mittakaavan mukaisesti sekä etnisyyteen, yhteiskuntaluokkaan ja sukupuoleen sidotut arvokysymykset ja ihmisten voimaannuttaminen.⁴⁷ Gorringe viestii, että kirkko ei ole yhteiskunnan kehitystä ja yleisten rakennettua ympäristöä koskevien arvojen ulkopuolella.

2.4 Kirkkorakennus rakennuksena rakennetussa ympäristössä

Kirkkorakennukset voidaan nähdä myös pelkkinä rakennuksina osana rakennettua ympäristöä. Pessin mukaan kirkkorakennus on ihmisille maamerkki, jonka haluttaisiin olevan ympäristöstään selvästi erottautuva, vanha, luonteeltaan ylöspäin kohoava sekä symbolisesti tunnistettava.⁴⁸ Eliade tulkitsee, että juuri kirkkojen erityispiirteisyys tekee näkyvän eron muihin rakennuksiin ja tämä eronteko määrittää kirkon ja muiden paikkojen ja tilojen välisen luonteen.⁴⁹ Kirkkorakennukset voivat olla siis merkityksellisiä ilman, että niihin liitetään hengellisyiden subjektiivisia merkityksiä. Kirkkorakennuksiin liitetään tällöin joko arkkitehtonisia tai käytännöllisyyden ja toiminnallisuuden merkityksiä. Stockin mukaan ekklesialistiset

---

⁴² Kieckhefer 2004, 267–275.

⁴³ Kieckhefer 2004, 271.

⁴⁴ Boyer 2004, 10.

⁴⁵ Dyrness 2001, 155–161.

⁴⁶ Gorringe 2011, 260; Summerson 1963, 209.

⁴⁷ Gorringe 2011, 16.

⁴⁸ Pessi 2008, 359–361.

⁴⁹ Eliade 1968, 20.

käytännöllisyyttä korostavat monikäyttökirkot ovat kuitenkin osa kirkkorakentamisen kriisiä ja merkki kirkkoarkkitehtuurin saturaatiosta.⁵⁰

Homan tulkitsee taiteen, kirkkorakennuksen pyhyiden ja ylevyyden kokemuksen välisiä yhteyksiä käsittelevässä teoksessaan *Art of the Sublime* modernismin myönteisemmin; kirkot rakennettiin siellä käyvän yleisön ehdoin, ei näyttävyyden tai huomiota herättävyyden ehdoin.⁵¹ Tällaiset kirkot ovat usein osa suurempaa rakennuskokonaisuutta ja ne poikkeavat perinteisistä kirkkorakennuksista siten, että ne eivät erotu ympäristöstään ja ovat esimerkiksi betonisia, tasakattoisia ja pohjaratkaisultaan vapaamuotoisia ja muunneltavia ”piruntorjunta-bunkkereita”.⁵² Lisäksi kirkkorakennus voi olla arkisesti vain työpaikka, kuten Pessin tutkimuksessa.⁵³ Kirkkoisuus rakennuksena rakennetussa ympäristössä luo merkityksmaailman, jossa kirkkorakennus erityisenä kaupunkikohteena on osa arkista maisemaa ja yhteiskuntarakennetta.

2.5 Yhteenveto

Kirkkorakennuksen tulkitseminen *pyhäksi tilaksi* on odotuksenmukaista ja perustuu ajatukselle yksilön, seurakunnan ja Jumalan kohtaamisesta pyhitetyssä kirkkotilassa. Kirkkorakennukseen liitetyt tulkinnat *kulttuurin ja perinteen jatkumona* näyttäytyy tutkimuskirjallisuuden valossa kahdenlaisena. Toisaalta kirkkorakennusten olisi oltava muotokieleltään traditionaalisia ja perinteitä kunnioittavia, toisaalta edellytetään toiminnallista ja taloudellista tehokkuutta ja samanaikaista suunnittelukielen näyttävyyttä. Kirkkoisuus perinteenä sisältää merkityskuvastossa myös uskonnollisuuden painotuksen ja heijastuksen omista perinteistä. Kirkot ovat aina olleet jumalanpalveluksen pitopaikkoja ja ne on rakennettu erityisesti tätä tarkoitusta varten.

Kirkkorakennus arvojen ja arvokkuuden edustumana tuo esille aiempia korostuneemmin keskustelun arkkitehtuurin merkityksestä kirkkorakennuksissa. Modernia arkkitehtuuria edustavat kirkot eivät herätä samoja arvojen ja arvostusten tunteita kuin traditionaaliset. Toisaalta modernien kirkkojen tilaratkaisuja, toiminnallisuutta ja monikäyttöisyyttä arvostetaan. Yhteiskunnalliset keskustelut ja käyttäjän näkökulma tuodaan tässä yhteydessä esille selvemmin. Samalla pyhän painotuksia puretaan keskusteltaessa kirkkorakennuksen luomista merkityksistä. *Kirkkorakennus rakennuksena rakennetussa ympäristössä* liittyy sen ihmisten arkeen ilman, että kirkkorakennus luo pyhään tai uskoon liittyviä merkityksiä. Kirkkorakennus

---

⁵⁰ Stock s.a. 7–8.

⁵¹ Homan 2006, 81.

⁵² Airas 1992, 69, 91–93; Suhonen 2006, 21.

⁵³ Pessi 2008, 361.

voi olla yhtälailla merkityksellinen rakennus toimitilanäkökulmasta tai työpaikkana tai kotikulman maamerkinä mutta myös täysin merkityksetön ja yhdentekevä, kuten mikä tahansa muu rakennus.

Edellä esitetyn kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan tehdä seuraavia havaintoja:

1. Kirjallisuudessa korostuu asiantuntijoiden ja tutkijoiden oma tulkinta kirkkorakennuksen merkityksistä, ei sitä käyttävien ihmisten.
2. Kirjallisuudessa painottuu kirkkorakennusten merkitys itsestään selvänä uskon harjoittamisen pyhänä paikkana.
3. Kirjallisuudessa painottuu kirkkorakennusten ulkonäkö, arkkitehtoninen tai taidehistoriallinen (kirkkotaide, ikonografia, symboliikka) erityisyys.
4. Kirjallisuudessa korostuu kirkkorakennusten merkitys arvokkaana arvojen ja perinteiden edustumana ja jatkajana.
5. Kirjallisuus tuo esille kirkkorakennusten herättämät ristiriitaiset merkitysasettelmat koskien erityisesti suhtautumisessa pyhyyteen sekä moderniin kirkkoarkkitehtuuriin.
6. Tutkimuksissa kiinnitetään vähän huomiota kirkkotilaan toiminnallisuuden ja sosiaalisen kanssakäymisen näkökulmista.
7. Tutkimuksissa analysoidaan hyvin vähän kirkkorakennuksen luomia arkisia, seurakuntayhteisön ulkopuolisia, merkityksiä lähiyhteisöille.

Kirkkoarkkitehtuuri ja kirkkotaide eri osatekijöineen on kokonaisuus, joka olisi mahdollista kategorisoida myös omaksi kokonaisuudekseen. Ongelmaksi tällöin muodostuu ne lukuisat tilanteet, joissa arkkitehtuurin ja taiteen erityiset ominaisuudet kirkkorakennuksessa herättävät pyhän tai erilaisiin arvoihin ja perinteeseen tai arjen piirteisiin nivottuja merkityksiä ja kietoutuvat niihin. Arkkitehtuuri ja kirkkotaide toimivat eri merkitysavaruuksia läpäisevänä diagonaalina, jotka generoivat mutta samalla ehdollistavat monin eri tavoin aiemmassa tutkimuksessa esiin nousevia kirkkorakennuksen luomia merkityksiä. Tästä syystä tässä tutkimuksessa kirkkotaide ja kirkkoarkkitehtuurin merkityksiä luovat piirteet käsitellään kyseisten merkityskategorioiden kohdalla.

3 Tutkimusongelma, tarkoitus ja tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Paloheinän kirkon purku-uhka oli Pakilan seurakunnassa ja ainakin Paloheinän, Pakilan ja Torpparinmäen kaupunginosissa paikallis-alueellisesti syklisesti eri tavoin aktiivinen prosessi yli kuuden vuoden ajan vuosina 2009–2016. Tähän liittyi seurakuntahallintoa, valituksia,

lausuntoja, kaupunkiaktivismia, kokouksia ja kokoontumisia, poliittista vaikuttamista ja media-julkisuutta ja luonnollisesti yleistä mielipiteenvaihtoa. Paloheinän kirkkorakennuksen purku-uhaan ja sen säilymiseen uudiskäytössä johtaneet hallinnolliset prosessit ja muut tapahtumat ja kannanotot ovat pääosin julkisena toimintana varsin hyvin yleisessä tiedossa. Tämä tutkimus ei niitä koske. Runsaasta julkisuudesta huolimatta keskustelu Paloheinän kirkosta muotoutui pinnalliseksi kirkon purkua puoltavien ja sitä vastustavien keskusteluksi, jossa ohipuhuminen oli tavallista.

Tutkimuksen esitöissä perehtymäni Paloheinän kirkkoa koskeva aineisto yhdessä edellä luvussa kaksi esitetyn aiemman tutkimuksen kanssa antaa aihetta seuraaviin johtopäätöksiin:

1. Kirkkorakennusten luomia merkityksiä on tutkittu vähän niiden käyttäjien tai niiden ihmisten näkökulmasta, joiden elämänpiiriin kirkkorakennukset kuuluvat. Tästä seuraa, että kirkkorakennusten merkityksiä tunnetaan eri akateemisista näkökulmista mutta tiettyyn kirkkorakennukseen välittömän suhteen omaavien ihmisten merkityksenantoja ei.
2. Kirkkorakennuksia on tutkittu mutta niukasti toiminnallisuuden ja käytettävyyden näkökulmista.
3. Kirkkorakennusten merkityksiä lähiyhteisön sosiaalisen elämän puitteena on tutkittu niukasti mutta yleensä vain asiantuntijanäkökulmista.
4. Purku-uhan alaisten kirkkojen luomia merkityksiä ihmisille ei ole tutkittu.

Tutkimuksen lähtökohtatilanteen edelleen kirkastamiseksi ja tutkimuksen toteuttamiseksi käytännössä syvennyn seuraavaksi tutkimuksen tutkimusongelmaan, tutkimuksen tavoitteisiin ja tarkoituksiin ja tutkimuskysymyksiin. Edellä esitetyn perusteella nämä ovat:

Tutkimusongelma. Paloheinän kirkon luomia merkityksiä alueen ihmisten mielipidemuodostuksen taustatekijöinä ei tunneta riittävästi tilanteessa, jossa kirkko huonokuntoisuutensa vuoksi aiottiin purkaa.

Tutkimuksen tarkoitus. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa ja kuvailla alueen väestön Paloheinän kirkolle antamia merkityksiä ja näin ymmärtää heidän mielipiteenmuodostuksensa taustalla olevat ilmiöt.

Tutkimuksen tavoitteet. Tutkimuksen tavoitteena on 1) tunnistaa ja etsiä selityksiä ja mahdollisia kausaalisuhteita tutkimuksessa esiin nousevien eri merkitysten välillä sekä 2) kehittää kirkkorakennusten luomien merkitysten teoreettisia malleja Pessin kirkkoisuuden kehiin perustuen. Tutkimuksen tavoitteena on myös 3) tuottaa tietoa erityisesti niille seurakunnille, joissa Paloheinän kirkkoa vastaava tilanne on käsillä mutta myös muille seurakunnille niiden kehittäessä omaa seurakunnallista toimintaansa, erityisesti kirkkorakennusten käyttöä.

Tutkimuskysymykset. Tutkimus pyrkii täyttämään tutkimusongelman tiedollisen aukon sekä täyttämään tutkimuksen tarkoituksen ja pääsemään sen tavoitteisiin vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin Paloheinän kirkon purku-uhan muodostamassa kontekstissa:

1. Mitä eri merkityksiä Paloheinän kirkkorakennus luo haastateltaville?
2. Mitä eri teemoja merkityksistä voidaan löytää ja mitä eri johtopäätöksiä niiden perusteella tehdä?
3. Missä määrin Paloheinän kirkkoa koskeva tutkimukseni vahvistaa Anne Birgitta Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettista mallia? Miten mallia tulisi kehittää?

Tutkimuskysymyksissäni ensimmäinen ja toinen kysymys muodostavat kysymysparin, jotka nivoutuvat toisiinsa ja luovat edellytykset kolmanteen kysymykseen vastaamiselle. Ensimmäisen kysymyksen avulla pyrin kartoittamaan haastateltavieni Paloheinän kirkolle antamia eri merkityksiä yleisesti. Onko kirkkorakennuksella yleensäkin merkityksiä? Liittyvätkö mahdolliset merkitykset maallisuuteen vai hengellisyyteen? Toisessa kysymyksessä tavoitteenani on selvittää mahdollisimman tarkasti, mitkä ominaisuudet kirkkorakennuksessa ensimmäisellä kysymyksellä paikannetut merkityksen tunteet herättää. Miten kirkon purku-uhka on vaikuttanut? Onko kirkkorakennuksen arkkitehtuurilla merkitystä? Entä perinteillä tai sukutai henkilöhistorialla? Onko kirkkorakennuksella merkitysvaikutuksia haastateltavien elinpiirissä? Mikä on kirkon toiminnallisuuden merkitys?

Kahden ensimmäisen kysymyksen avulla pyrin luomaan edellytykset vastata kolmanteen tutkimuskysymykseeni. Vastaamalla kolmanteen kysymykseen tarkastelen, mitä yhtäläisyyksiä ja eroja oman tutkimukseni tuloksena syntyvällä kirkkoisuudella on verrattuna Pessin tutkimuksen kirkkoisuuden kehiin. Miten Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettista mallia voitaisiin kehittää? Kolmannen kysymyksen kohdalla käyttämäni tutkimuksen teoreettiseen viitekehukseen, Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malliin, liittyvä abduktiivinen päättely

on ohjannut tutkimuskysymyksen muotoilua.⁵⁴ Korostan, että tutkimukseni ei kuitenkaan ole luonteeltaan Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettista mallia testaava tutkimus eikä vertaileva tutkimus vaan grounded theory -perinteeseen kuuluva tutkimus, joka on luonteeltaan tapaustutkimus. Niistä seuraavassa.

4 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Siihen kuuluu grounded theory tutkimuksen yleisenä taustateorian, Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli tutkimuksen tulkintateorian, fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote sekä Émile Durkheimin tulkinta sosiaalisesta sosiologisena teoriana ja sosiaalinen konstruktionismi tiedonsosiologisena lähtökohtana.

4.1 Tiedon luonteesta ja fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimuksesta

Valitsemani John Swintonin ja Harriet Mowatin fenomenologian ja hermeneutiikan yhdistävä tutkimusote mahdollistaa sekä kuvailevan (fenomenologia) että tulkitsevan (hermeneutiikka) tutkimuksen teon. Heidän mukaansa tavoitteena on tuottaa mahdollisimman rikas kuvaus ja tulkinnallinen näkökulma tutkittavasta elävän elämän ilmiöstä. Kuvaileva tutkimusote on siten, että se tuottaa yksityiskohtaisen tiedon, miten tutkittava ilmiö näyttäytyy. Ja tulkitseva siten, että se jo itsessään osoittaa ilmiön olevan tulkinnanvarainen ja altis eri tulkinnoille ja myös sen, että tulkinnallisesti mahdottomia ilmiöitä ei ole olemassakaan.⁵⁵ Hermeneutiikka ja fenomenologia saattavat tuntua toisensa pois sulkevilta; toinen perustuu tulkintoihin, toinen taas ihmisten tosielämän kokemuksiin. Yhdistäviä elementtejä on kuitenkin ainakin kolme: 1) fenomenologia etsii ilmiön tosielämän merkityksiä mutta ei sulje pois sitä, että nuo merkitykset ovat voineet syntyä refleksiivisten tulkintojen kautta, 2) molemmat perustuvat teksteihin, kieleen ja kielenkäyttöön tai muuhun kieliperusteiseen representaation muotoon ja sen analysointiin ja 3) molemmat perustuvat ymmärryksen kehittymiseen jostain ilmiöstä mutta joilla ei välttämättä ole sitä selittävää voimaa.⁵⁶

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli tässä tutkimuksessa kokemuksen merkitys.⁵⁷ Tutkimukseni kohde, Paloheinän kirkon luomat merkitykset purku-uhan alla, luo tutkimukselle tilannesidonnaisen kontekstin, joka luo ihmisille omanlaisiaan merkityksiä. Sanalla *merkitys* on tässä tutkimuksessa kolme

---

⁵⁴ Jyväskylän yliopisto 2018.

⁵⁵ Swinton & Mowat 2011, 105–108.

⁵⁶ Swinton & Mowat 2011, 108–110.

⁵⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 35.

ulottuvuutta. *Ensiksi* sillä ymmärretään kielen ilmauksen, tulkinnan tai lauseen tavanomaista sisältöä. *Toiseksi* sillä on ei-kielellisen signaalin tai symbolin ulottuvuus. Ja *kolmanneksi* se kuvastaa yleisemmin laajempaa elämän tarkoituksen pohtimista.⁵⁸ Tutkimuksessani olen kiinnostunut kaikista näistä merkityksen ulottuvuuksista. Niiniluoto viittaa merkitys-termiin esimerkiksi sanoilla ”merkitä muistiin”, ”merkittävä” ja ”ottaa huomioon”, ”ilmaista” ja ”tarkoittaa”.⁵⁹ Tiedostan myös, että kvalitatiivisissa merkityksiä analysoivissa tutkimuksissa erityinen haaste on esitettyjen erojen sensitiivinen tunnistaminen.⁶⁰

Tiedon luonteesta. Edellä mainittu tilannesidon nainen kontekstuaalisuus edellyttää tulkintaa, joka perustuu omaan esiymmärrykseeni asiasta, jota voin korjata ja tarkentaa tutkimusprosessin aineistojen niin ohjatessa.⁶¹ Tulkinta taas avaa keskustelun tiedon luotettavuudesta ja tietona tarjotun asian ymmärtämisestä. Tämä ohjaa tutkimukseni tiedonintressiä tieteenfilosofisesti hermeneuttisen tradition piiriin. Tiedosta tämän tutkimuksen tarpeisiin käy klassinen Platonin itsensä hylkäämä Theaitetos-dialogista johdettu tiedon määritelmä, jonka mukaan tieto on oikeutettu ja perusteltu tosi uskomus.⁶² Haaparanta ja Niiniluoto kyseenalaistavat määritelmän yleisen pätevyyden mutta hyväksyvät kantilaisen ajattelun siitä, että tieteen tulee ainakin pyrkiä tavoittelemaan kyseisenlaista totuutta.⁶³ Platonin tiedon määritelmä tarkoittaa sitä, että asian esittäjä itse uskoo harkitusti asiaan ja toisaalta sitä, että kysymyksessä ei ole erehdys tai tietoinen valhe. Esitetty asia ei voi myöskään olla silkka mielipide vaan se vaatii argumentin. Nämä periaatteet ohjaavat tätä tutkimusta. Otan vakavasti Kaakkuri-Knuuttilan ja Heinlahden ja myös Haaparannan ja Niiniluodon huomautukset kaikkeen tietona pidettyyn liittyvästä epävarmuuden periaatteesta eli fallibilismista ja tietona tarjotun mahdollisesta epätoivuudellisuudesta.⁶⁴ Näin sekä tietona pitämäni että ymmärrykseni ja tulkintani voivat kaikesta huolimatta osoittautua ainakin osittain virheellisiksi.

Hermeneutiikasta. Tämän tutkimuksen keskiössä on ihmisten ilmaisemien merkitysten ymmärtäminen. Ymmärtäminen on tulkinnan luomista jostain havaitusta ja johon liittyy pätevä selitys.⁶⁵ Hermeneutiikka tutkii tällaista ymmärtämistä, joka on aina sidottu erilaisiin tutkijan asemiin, näkökulmiin, esiymmärryksiin ja ennakkoluuloihin; ymmärtämisessä on siis aina kysymys tutkijan tutkittavalle ilmiölle antamasta tulkinnasta.⁶⁶ Hans-Georg Gadamerin

---

⁵⁸ Tieteen termipankki 2016.

⁵⁹ Niiniluoto 2002, 13–14, 21–22; merkitys-termin analyysistä laajasti esim. Putnam 1975, 131–193.

⁶⁰ Dey 1995, 11.

⁶¹ Kaakkuri-Knuuttila & Heinlahti 2006, 32–33.

⁶² Platon 1977, 268–269; erinomainen johdatus tietoon ja sen luonteeseen Lammenranta 2006, 72–123.

⁶³ Haaparanta & Niiniluoto 1998, 18–19.

⁶⁴ Kaakkuri-Knuuttila & Heinlahti 2006, 33; Haaparanta & Niiniluoto 1998, 19.

⁶⁵ Tieteen termipankki 2015.

⁶⁶ Swinton & Mowat 2011, 107.

hermeneutiikka perustuu ajatukseen selittää ja tehdä tulkintoja. Hänen mukaansa on kuitenkin turha olettaa, että teologiankaan piirissä ne voisivat olla neutraaleja.⁶⁷ Gadamerin hermeneutiikalle on ominaista hermeneuttiseksi kehäksi kutsuttu dikotomisuus; toisaalta kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä, toisaalta taas yksittäinen tulee ymmärrettäväksi kokonaisuudesta.⁶⁸

Tässä hermeneuttisen tradition piiriin kuuluvassa tutkimuksessa hermeneuttinen kehä näyttäytyy tulkintateorianä käyttämässäni Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettisessa mallissa. Siinä jokainen kehän elementti on oma itsenäinen merkityssysteeminsä mutta yhdessä ne muodostavat ymmärrettävän kokonaisuuden siitä, mitä kirkkoisuus kokonaisuudessa on. Vastaavasti tämän tutkimuksen induktiivis-abduktiivinen analyysitapa konstruoi Orasen kirkkoisuuden kokonaisuuden, jonka eri elementtejä voidaan vastaavasti tarkastella itsenäisinä osakokonaisuuksina.

Fenomenologiasta. Fenomenologiassa subjektiivisuus ja henkilökohtaisten kokemusten ja elämysten pohtiminen nähdään merkityksellisenä: tieto maailmasta välittyy vain sen aistimisen ja kokemisen kautta. Suuntaus korostaa siten yksilöllistä kokemusta.⁶⁹ Fenomenologian piiriin tutkimukseni liittää sen ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin perustuva haastatteluaineisto ja sen analyysi. Haastateltavien kokemusten luomat merkitykset Paloheinän kirkosta ovat tutkimusintressini keskiössä. Fenomenologinen metodi ei kuitenkaan edellytä tutkijan omaa kokemuksellisuutta tutkittavasta ilmiöstä.⁷⁰ Paloheinän kirkon vaikutuspiirissä asuvana tunsin sitä koskevan purku-uhan ja julkisen keskustelun mutta en ole ollut siinä aktiivinen enkä kokenut osallisuutta tapahtumiin.

4.2 Tutkimuksen sosiologiset lähtökohdat

Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin klassisen tiedonsosiologisen havainnon mukaan todellisuus on sosiaalisesti rakentunut. Sen perusolemuksen kuuluu dialektinen ajatus, että samoin kuin yhteiskunta on inhimillisen toiminnan tuottamaa, samalla tavalla ihmiset ovat yhteiskunnan toiminnan tuotoksia.⁷¹ Kielellä ja kielenkäytöllä on merkittävä rooli, kun sosiaalisia suhteita konstruoidaan. Bergerin ja Luckmannin ajattelun ytimessä on kolme seikkaa: 1) yksilön käsitys ”todellisuudesta” ja ”tiedosta” on sidonnainen hänen historiaansa, arvoihinsa ja maailmankuvaansa, 2) edellä mainittu ajattelu on aina suhteellista ja näkökulmaan sidottua,

---

⁶⁷ Ks. Thiselton 2009, 33.

⁶⁸ Gadamer 2005, 29, 40; ks. myös Allen & Springsted 2007, 205–207; Heitink 1993, 182, 184–185.

⁶⁹ Jyväskylän yliopisto 2015.

⁷⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 78.

⁷¹ Furseth & Repstad 2006, 58.

relationistista ja 3) näitä sosiaalisia faktoja pitää tutkia ensisijaisesti jokapäiväisessä ei-teoreettisessa elämässä, kuten esineitä, kuten Durkheim on meitä opettanut.⁷²

Sosiaalinen on niin moniulotteinen ja monitulkintainen käsite, että sen käyttö vaatii tutkimuksessa ainakin jonkinlaisen tulkinnan. Tässä tutkimuksessa ymmärrän sosiaalisen Durkheimin tavoin vaikuttamisen, ajattelemisen ja tuntemisen tapoina, jotka vaikuttavat yksilöön ulkopäin voimalla, jonka voi saada aikaan vain yhteisö, esimerkiksi seurakunta. Sosiaalinen ei perustu yksilölliseen tajuntaan tai yksilön itse luomiin tulkintoihin ilmiöistä vaan tulkintoihin, jotka perustuvat häneen nähden ulkopuolisiin voimiin, jonka vallassa yksilö on. Sosiaaliseen sisältyy niin erilaisia yhteisöllisiä toimintatapoja kuin kollektiivisia olemisen tapoja ja sen ominaispiirre on, että kysymyksessä oleva ilmiö on yleinen. Mutta juuri kollektiivisuus tekee sosiaalisesta yleisen, ei yleisyys kollektiivisen.⁷³

Sosiaalinen konstruktionismi luo tämän tutkimuksen tiedonsosiologisen ja durkheimilainen ymmärrys sosiaalisesta sen sosiologisen viitekehyksen. Konstruktionistiseen ajatteluun kuuluu, että todellisuudesta voidaan konstruoida useita eri versioita, joissa ei niinkään etsitä absoluuttisia totuuksia vaan erilaisia selitystapoja ja kertomuksia todellisuuden tulkinnoiksi.⁷⁴ Sen ote todellisuuteen on relativistinen. Tässä tutkimuksessa sovelletaan niin kutsuttua väljempää relativismia, jossa todellisuutta pidetään jossain määrin yhteisenä ja objektiivisena, mutta samalla siihen suhtaudutaan kyseenalaistaen.⁷⁵ Silverman korostaa sosiaalisen konstruktionismin käytännöllisyyttä; konstruktionismi auttaa erityisesti haastatteluissa haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksen syntymisessä ilman, että kumpikaan menettää omia kulttuurisia näkökulmiaan, joista he asiaa lähestyvät.⁷⁶ Koska tämä tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena, kielellä ja sillä, miten kielellä kuvataan todellisuuden eri merkityksiä ja miten sillä konstruoidaan sosiaalisia suhteita, on tärkeä merkitys. Tällä tavoin sosiaalinen konstruktionismi tukee myös tutkimukseni metodisia valintoja ja analyysiä.

4.3 Grounded theory taustateoriana

Grounded theory on teoriapainotteinen kvalitatiivisen strategia (suom. ankkuroitu teoria⁷⁷) ja se muodostaa tutkimukseni yleisen taustateorian. Samalla toimii tutkimuksen päämääränä, jossa tavoitteena tältä osin on teorian edelleen kehittäminen.⁷⁸ Tässä tutkimuksessa käytetään

---

⁷² Berger & Luckmann 2005, 11–28; sosiaalisista faktoista laajemmin Durkheim 1977, 33–43.

⁷³ Durkheim 1977, 35, 41.

⁷⁴ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.

⁷⁵ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006e.

⁷⁶ Silvermann 2006, 128–132, 148.

⁷⁷ Hirsjärvi & Hurme 164–168

⁷⁸ Eskola & Suoranta 2005, 81.

englanninkielistä grounded theory -käsitettä. Grounded theory -käsitteestä on useita eri määritelmiä ja tulkintoja. Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan mukaan grounded theory (myöhemmin GT) on menetelmällinen lähestymistapa, jonka avulla pyritään selvittämään ilmiön perustaa ja muodostamaan uutta teoriaa. Sille on ominaista laadullisin menetelmin kerätyn aineiston analysoiminen empiriaa painottaen ja teorian muodostaminen aineiston vertailun ja luokittelun avulla. GT:ssa analyysi on kiinteästi empiiriseen dataan ankkuroitu ja teoriaa muodostetaan aineistoa systemaattisesti koodaten ja luokitellen.⁷⁹

GT:n luojina pidetyt Barney Glaser ja Anselm Strauss katsovat teorian luovan tutkimusstrategiset perusteet aineistojen käsittelylle. Teorian avulla kyetään luomaan käsitteellisiä kategorioita tutkittavan ilmiön kuvaamiselle ja selittämiseksi. GT:ssä teoria on johdettu aineistoista ja siten teoria kuvaa aineistojen tunnusomaisia piirteitä. Glaser ja Strauss puhuvat teorian ”teoreettisesta kontrollista” aineistoihin.⁸⁰ Edellä esitetyistä syistä GT sopiin erinomaisesti käytettäväksi tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Tutkimukseni analyysin runkona taas käytän Järvisen & Järvisen esittämää Strauss & Corbinin tapaa soveltaa GT-tutkimusta.⁸¹

4.4 Pessin kirkkoisuuden kehät ohjaavana tulkintateorian

Saaranen-Kauppila ja Puusniekka sijoittavat teoriaohjaavan tutkimuksen Eskolaa lainaten teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastoon. Tutkimusotetta kutsutaan toisinaan analogisesti myös teoriasidonnaiseksi. Teoriaohjaavassa tutkimuksessa aineiston analyysi ei perustu määritelmällisesti ja rajatusti tiettyyn teoriaan mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. Tutkija voi yhtä lailla tehdä huomioita empirian vastaamattomuudesta aiempiin tutkimuksiin.⁸²

4.4.1 Teorian ohjaavuus tutkimuksessa

Teoriaohjaavassa lähestymistavassa on yleensä kysymys abduktiivisesta päättelystä, jossa havaintojen tekoon ja niiden analyysiin nivoutuu jokin teoria, joka toimii loogisena johtoajatukseksi analyysin etenemisessä. Analyysissä on tunnistettavissa teorian ohjaavuus ja aiemman tiedon merkitys mutta ei testaavassa vaan uutta ajattelua generoivassa ja olennaisuuksiin kohdentavassa merkityksessä.⁸³ Myös tutkimuksen tulokset muodostetaan aineiston ja teoreettisen

---

⁷⁹ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006d.

⁸⁰ Glaser & Strauss 1967, 3, 5.

⁸¹ Järvinen & Järvinen 2004, 71–74; ks. myös Strauss & Corbin 1990, 73, 112, 118.

⁸² Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a; ks. laajemmin Eskola 2001, 133–157.

⁸³ Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97; ks. myös Grönfors 1982, 33–37.

viitekehyksen perusteella.⁸⁴ Päättely ei siten perustu pelkästään tutkimuksessa saatuihin havaintoihin vaan niiden yhteisvaikutukseen käytetyn teorian selitysvoinan kanssa.⁸⁵

Tutkimustani ohjaa Anne Birgitta Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli mutta tutkimuksellisessa ajatteluprosessissani teoreettinen malli vaihtelee aineistolähtöisyyden kanssa.⁸⁶ Teoriaohjaava lähestymistapa mahdollistaa aineiston vapaan hankinnan eikä teoria tältä osin sido sitä, miten tutkittavana olevan ilmiön käsitteellisesti määritellään.⁸⁷ Tutkimuksen tutkimuskysymyksissä, haastattelujen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä analyysikokonaisuuden jälkimäisessä vaiheessa, Pessin ja Orasen kirkkoisuuksien tarkastelussa, Pessin kirkkoisuuden kehien teoriaohjaavuus on otettu huomioon. Sen sijaan analyysini ensimmäisessä vaiheessa, aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä, Pessin teorialla ei ole roolia. Aineistot analysoidaan ilman teoriaohjaavuutta.

Anne Birgitta Pessi on omassa tutkimuksessaan tutkinut Lahdessa 1950-luvun jälkeen rakennettujen kirkkojen luomia merkityksiä. Pessin tutkimus kohdistui kuuteen kirkkoon Lahdessa ja se toteutettiin haastatteleamalla seurakuntayhtymän työntekijöitä, johtavia lahtelaisia virkamiehiä sekä ryhmähaastatteluissa paikallisia lahtelaisia. Lisäksi aineistona käytettiin muita lähteitä, kuten paikallislehdistön artikkeleita. Analyysin metodina käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.⁸⁸ Pessin tutkimuksessaan luoma kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli ohjaa tutkimustani.⁸⁹ Se toimii tutkimukseni tulkintateoriana, teoreettisena keinona, joka ohjaa toisaalta sitä, minkälaisia eri tutkimuksellisia valintoja teen ja toisaalta sitä, mitä tietoja aineistosta etsin.⁹⁰ Noro kutsuu tällaista teoriaa tutkimusteoriaksi, joilla toisaalta kehitellään aineistojen nojalla teoriaa, toisaalta tulkitaan aineistoja.⁹¹ Kirkkoisuuden kehät eivät kuitenkaan toimi valmiina, ennalta määrättynä teoriana analyysiäni raamittavana teorialähtöisen sisällönanalyysin tapaan.

---

⁸⁴ Jyväskylän yliopisto 2018.

⁸⁵ Hérítier 2008, 77.

⁸⁶ Käytän käsitettä teoreettinen malli, koska en ole vakuuttunut voidaanko kirkkoisuuden kehistä puhua vielä teoriana eli siitä, onko se saanut teorianomaisen hyväksynnän tiedeyhteisöltä. Teoreettisesta mallista tarkemmin Metsämuuronen 2006, 41.

⁸⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 98–99.

⁸⁸ Pessi 2008, 357.

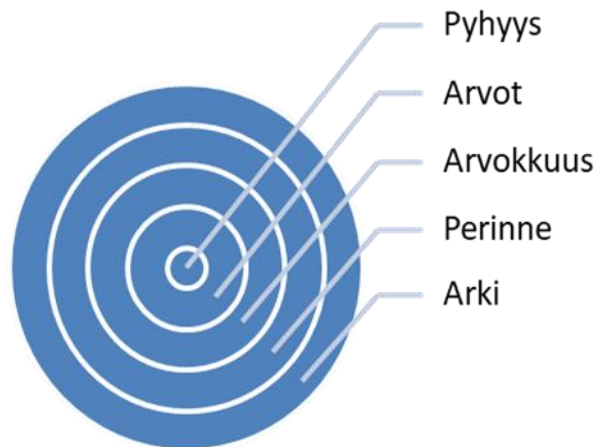
⁸⁹ Ma. professori Kati Tervo-Niemelän suosittelema ilmaisu ”teoreettinen malli, joka ohjaa tutkimusta”. Helsingin yliopiston kirkkososiologian pro gradu -seminaari 2017.

⁹⁰ Eskola & Suoranta 2005, 81–82.

⁹¹ Noro 2000, 321–329.

4.4.2 Pessin kirkkoisuuden kehät määriteltynä

Pessin kirkkoisuuden kehät ovat analyyttinen jäsennys ja tematisointi niistä merkityksistä, joita ihmiset antavat kirkkorakennuksille yksilötasolla.⁹² Kehät ovat keskustasta ulospäin lukien: 1) pyhyys (ydinkategoria), 2) arvot, 3) arvokkuus, 4) perinne ja 5) arki (kuva 1). Seuraavassa esitetään lyhyet määrittelyt kustakin Pessin kirkkoisuuden kehästä.

Kuva 1. Anne Birgitta Pessin kirkkoisuuden kehät.

1. *Arki*. Kirkkorakennukset fyysisenä osana kaupunkikuvaa, paikallista identiteettiä ja arkea luovat kirkkoisuuden uloimman ja sen maallisimman kehän. Tällöin kirkkorakennus on ihmisille ennen kaikkea maamerkki, jonka haluttaisiin olevan ympäristöstään selvästi erottautuva, vanha, luonteeltaan ylöspäin kohoava sekä symbolisesti tunnistettava.⁹³ Kirkkoisuus arkena on paikallisuutta, joka luo merkitysmaailman, jossa kirkkorakennus erityisenä kaupunkikohteena on osa yhteiskunta- ja kaupunkirakennetta.

Pessin mukaan kirkkorakennukset konstruoivat yksilöille arjessa lisäksi erilaisia omaan liitettäviä merkityksiä; se on oman asuinalueen merkkirakennus tai tunnus, kirkkorakennukseen liittyy oman elämänkaaren merkityksellisiä tapahtumia, kuten sen rooli kaste- tai vihkikirkkona tai siihen liittyy itselle ja omaan henkilöhistoriaan muilla tavoin merkityksellisiä muistoja elämänpiirissä.⁹⁴

2. *Perinne*. Pessin tutkimuksessa haastatellut ihmiset painottivat, että kirkkorakennuksen on oltava perinteisen kirkon näköinen: iäkäs, niin arkkitehtoniselta tyyliltään, materiaaleiltaan kuin

⁹² Pessi 2008, 358.

⁹³ Pessi 2008, 359–361.

⁹⁴ Pessi 2008, 359–361.

ilmaisultaan tunnistettava, symbolien avulla erotettavissa, jämäkkä, tunnelmallinen ja kodikas. Tällaista kirkkotyyppiä edustavat erityisesti satulakattoiset suorakaiteiset harmaakivikirkot. Modernit kirkkorakennukset taas jakavat mielipiteitä. Kirkkorakennuksen tulisi perinteen näkökulmasta edustaa tuttuutta ja vakautta, jonka avulla ihminen nivoo itsensä osaksi ympäristöään ja historiallista jatkumoa ja jonka avulla hän määrittää myös omia historiallisia juuriaan.⁹⁵

Perinne ei välttämättä saa merkityksiään konkreettisesti kirkkorakennuksesta ja sen perinne- ja kulttuuriarvoista vaan nämä merkitykset voivat myös abstrahoitua mielenmaiseksi, joka rakentuu omaan kirkkoon liitettävään elämäkokemukseen.⁹⁶

3. *Arvokkuus*. Merkitykset arvokkuudesta muodostavat kirkkoisuuden kehien kolmannen ja keskimmäisen kehän. Pessin mukaan kirkkorakennuksista kumpuaa tunnettavuudessaan ja eräänlaisessa itsenäisessä erilaisuudessaan institutionaalista voimaa, jossa on yhtä aikaa läsnä ikivanhat niin hengellisen palvonnan ja kunnioituksen teemat kuin maallisempi merkitys kirkkoista merkkirakennuksina kulttuurisen jatkumon edustajina. Kirkkorakennus saa kunnioituksen heräämään.⁹⁷ Kirkkorakennukset edustavat myös arvovaltaa ja auktoriteettia – niin hengellisessä kuin maallisessakin merkityksessä. Kirkkorakennuksiin liitettävä arvokkuus ja yleisyys katsotaan yhdistävän maallisen auktoriteetin ja hengellisen arvovallan.⁹⁸

4. *Arvot*. Kirkkorakennuksiin liitetään ja ne välittävät monia erilaisia ja jopa toisilleen ristiriitaisia arvoja. Pessi esittää tällaisina arvoina muun muassa avoimuuden, lähimmäisenrakkauden, epäpoliittisuuden, palvelualttiuden ja yhteisyyden sekä kohtaamisen ja toiminnallisuuden.⁹⁹ Edellä esitetyt arvot liittyvät enää varsin vähäisessä määrin tai vain välillisesti fyysiseen kirkkorakennukseen. Kirkkorakennus on enemmän luterilaiseen kirkkoon yhteisönä ja instituutioon liitettyjen arvokkaina pidettyjen piirteiden edustuma, kuin itseisarvoisesti rakennuksena tärkeä. Pessin termein arvot eivät enää edusta ”taloteologiaa”.¹⁰⁰

5. *Pyhyys*. Kirkkoisuuden kehien ytimen muodostaa kirkkorakennusten välittämät merkitykset pyhyydestä ja ylimaallisuudesta ja uskosta. Kirkkorakennuksilla ja niiden arkkitehtuurilla on merkittävä rooli kristilliseen traditioon kuuluvassa vakaumuksessa. Pessi tiivistää

---

⁹⁵ Pessi 2008, 361–363.

⁹⁶ Pessi 2008, 362.

⁹⁷ Pessi 2008, 363–365.

⁹⁸ Pessi 2008, 365.

⁹⁹ Pessi 2008, 365–366.

¹⁰⁰ Pessi 2008, 366.

kirkkorakennuksen olevan paikka, joka toimii subjektiivisen pyhyiden ja hiljaisuuden kokemuksen eri ulottuvuuksien oleellisena tihtymänä ja joka luo kanavan ja portin pyhyiden kohtaamiselle; ilman uskoa ja sanomaa kirkkorakennus olisi vain kooste materiaa.¹⁰¹

Pessin kirkkoisuuden kehien sisin kehä eli pyhyys jäsentyy viiteen eri osatekijään: 1) kirkko historiallisena tiivistymänä, 2) kirkko muistojen paikkana, 3) kirkon arkkitehtoninen erityisyys, 4) kirkkotilan ja toimintojen erityisyys ja poikkeavuus sekä 5) kirkkotila hereilläolon ja läsnäolon (jumaluus, oma itse, historia) paikkana, jolle ei ole verrattavaa paikkaa. Kirkkoisuus pyhyytinä kokoa kirkkoisuuden kehien uloimmat kehät itseensä.¹⁰²

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni on fenomenologis-hermeneuttinen, sosiaalisen konstruktivismin tradition piiriin kuuluva kvalitatiivinen tapaustutkimus. Grounded theory toimii sen taustateorian ja tutkimustani ohjaa tulkintateorian Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli. Nämä yhdessä kokonaisuutena muodostavat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen, joka ohjaa myös metodisia valintojani.¹⁰³

5.1 Kvalitatiivinen tapaustutkimus

Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän valintaan päädyin useista eri syistä. Layder esittää väittämän, että lähellä yksilöitä tapahtuvassa tutkimuksessa on perusteltua käyttää kvalitatiivisia menetelmiä. Tällöin haastateltavien subjektiivisten maailmojen *merkitysten analyysi* on se perusta, jolle tutkimuksen tulisi perustua.¹⁰⁴ Subjektiiviset käsitykset tulee kuitenkin testata intersubjektiivisesti muitten tulkintojen kanssa niiden järkeenkäypäisyyden todentamiseksi.¹⁰⁵ Silverman korostaa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan ottaa huomioon muita tutkimusmenetelmiä tarkemmin tutkittavan ilmiön paikalliset erityispiirteet.¹⁰⁶ Eskola ja Suoranta painottavat lisäksi laadullisten menetelmien käyttöä aina, kun pohditaan kohdeilmiön käsitteellistämistä.¹⁰⁷ Kaikki nämä kolme seikkaa – merkitykset, paikallisuus ja käsitteellistäminen – ovat eri tavoin kriittisen tärkeitä seikkoja tälle tutkimukselle.

---

¹⁰¹ Pessi 2008, 366–367.

¹⁰² Pessi 2008, 368.

¹⁰³ Alasuutari 2001, 79–83.

¹⁰⁴ Layder 1993, 41.

¹⁰⁵ Heitink 1993, 196.

¹⁰⁶ Silverman 2006, 43.

¹⁰⁷ Eskola & Suoranta 2005, 15.

Lisäksi eräät muut tutkimukseni käytännön toteutukseen liittyvät seikat puoltavat kvalitatiivista tutkimusta. *Ensiksi*. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavia ilmiöitä ja niiden merkityksiä.¹⁰⁸ Paloheinän kirkkorakennuksen luomien merkitysten ymmärtäminen on tutkimukselleni olennaisen tärkeää. *Toiseksi*. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tutkimusaineistot kerätään tavalla, jossa ”suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina”.¹⁰⁹ Olen henkilökohtaisesti kerännyt kaiken käyttämäni tutkimusaineiston, koska tutkijana haluan olla henkilökohtaisesti osallinen ja kasvokkain tutkittavieni kanssa, reagoimassa, aistimassa ja itse tekemässä havaintoja. *Kolmanneksi* kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa myös abduktiivisen analyysin, jossa käytetään tutkimusta väljästi ohjaavaa johtoajatusta, jonka avulla tutkimukseni havainnot voidaan kohdistaa tiettyihin tärkeiksi oletettuihin seikkoihin.¹¹⁰ Tässä tarkoitettuna johtoajatuksena tutkimuksessani toimivat sekä grounded theory -lähtökohta että Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli.

Neljänneksi. Kvalitatiivinen tutkimus korostaa tutkimusotetta, jossa tutkittavien ihmisten ääni ja näkökulmat pääsevät esille. Tässä näkökulmassa korostuu ensikäden tieto, johon Umberto Eco mukaan on aina pyrittävä ottaen huomioon tutkimuskohteen määrittämät rajat.¹¹¹ Tämän tutkimuksen aineistot on kerätty haastattelututkimuksella, jossa haastateltavilla on ensikäden tietoa tutkittavana olevasta ilmiöstä. Ja *viidenneksi*. Tutkimusjoukko valitaan tilanteen mukaan tarkoituksenmukaisesti. Se on usein eri tavoin määräytynyt spesifi ryhmä tai muu joukko, ei satunnaisotos.¹¹² Tämän tutkimuksen haastateltavat on valittu siten, että heiltä on ennen haastattelua henkilökohtaisesti ennakkoon varmistettu, että he tuntevat Paloheinän kirkon ja mahdollisesti myös sen purku-uhkaan liittyviä kysymyksiä. Muilta osin tämän reunaehdon täyttyessä haastateltavat ovat satunnaisotos alueen väestöstä.

Paloheinän kirkon purku-uhka oli tapahtumana ainutkertainen, selkeästi rajattu kokonaisuus vaikka se ajallisesti kestitkin vuosia. Tämä luo lähtökohdat tapaustutkimukselle, jona Eskola ja Suoranta pitävät kaikkia kvalitatiivisia tutkimuksia.¹¹³ Kvalitatiivisen tapaustutkimusten perimmäinen tehtävä on tehdä tutkittavasta tapauksesta ymmärrettävä.¹¹⁴ Siinä tutkitaan usein vain yhtä tapausta mahdollisimman luonnollisesti tavoitteena saada niin yksityiskohtaista

¹⁰⁸ Brannen 2008, 282; Tuomi & Sarajärvi 2008, 28.

¹⁰⁹ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka s.a.

¹¹⁰ Grönfors 1982, 33–37.

¹¹¹ Eco 1990, 66–69.

¹¹² Hirsjärvi & al. 2005, 155

¹¹³ Eskola & Suoranta 2005, 65.

¹¹⁴ Alasuutari 2001, 237.

tietoa kuin mahdollista tutkittavasta ilmiöstä ja tavoitteena on tutkimuskohteen ominaispiirteiden systemaattinen, tarkka ja totuudenmukainen kuvailu.¹¹⁵

Laine ym. esittävät viisi tapaustutkimuksen pääpiirrettä. Nämä ovat: 1) tutkimuksen kohteena on pieni joukko tapauksia, usein vain yksi, 2) tapauksesta kerätään mahdollisimman laaja aineisto sen eri ulottuvuuksista, 3) tavoitteena ei ole kontrolloida tapauksen muuttujia, 4) keskeinen aineisto on laadullista ja 5) päämääränä on ymmärtää tapausta.¹¹⁶ Kaikki mainitut viisi pääpiirrettä ovat ominaisia myös tälle tutkimukselle. Tapauksena tutkimuksessani on myös Yinin tarkoittaman äärimmäisen ja ainutlaatuisen tutkimuskategorian piirteitä.¹¹⁷ Äärimmäinen sikäli, että kirkkorakennuksen purkaminen eli sen hävittäminen on toimeenpantuna päätöksenä lopullinen. Ainutlaatuinen taas siksi, että Suomessa ei ulkoisesti ehjiä kirkkorakennuksia ole ennen Paloheinän kirkon purku-uhkatapausta purettu. Sittenkin kyllä.

5.2 Aineistoista ja tutkimuksen luotettavuudesta

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kymmenestä (N=10) itse tekemästani haastattelusta sekä haastattelun yhteydessä haastateltavien itse täyttämien väittämälomakkeiden tiedoista. Tutkimukseni kuuluu näin aineistotriangulaation piiriin, jossa haastatteluaineistoa täydennetään kyselylomakkeella.¹¹⁸ Tällä tavoin pyrin saamaan aineiston syvyyttä ja laajempia näkökulmia sekä lisäämään tutkimuksen tietojen luotettavuutta. Voidaan puhua Hirsjärven ja Hurmeen tavoin perusteettoman varmuuden vähentämisestä ja tulkintojen rikastuttamisesta tutkimuksessa.¹¹⁹ Tutkimukseni voi nimetä myös metodien väliseksi (engl. between-method tai across-method), koska siinä kerätään yhdestä ja samasta ilmiöstä eri keinoin tietoa.¹²⁰ En ole tietoisesti käyttänyt tutkimuksessani mitään muita aineistoja, koska käyttämäni fenomenologinen näkökulma korostaa subjektiivisuutta ja henkilökohtaisten kokemusten ja elämysten merkityksellisuutta, kuten olen aiemmin esittänyt. Tästä syystä, ja aineiston ”puhtautta” tavoitellen, en ole käyttänyt muita kuin ensi käden haastatteluaineistoja ja väittämälomakkeen tietoja analyysini perusteena.

Olen työelämässä haastatellut satoja ihmisiä rekrytointitilanteissa sekä erilaisissa strategisissa kehittämishankkeissa yli 30 vuoden aikana. Näissä on substanssikysymysten ohella ollut esillä esimerkiksi arvot ja asenteet. Olen myös aiemmissa sosiologian

---

¹¹⁵ Hirsjärvi & al. 2005, 125–126; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b; Laine & al. 2008, 9, 31.

¹¹⁶ Laine & al. 2008, 12. Ks. tapaustutkimuksen tutkimuskategorioista tarkemmin Laine & al. 2008, 32–34.

¹¹⁷ Yin 1994, 38.

¹¹⁸ Hirsjärvi & al. 2005, 218.

¹¹⁹ Hirsjärvi & Hurme 2010, 35, 38–40.

¹²⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 145.

pääaineopinnoissani osallistunut haastattelijana ja tutkijana kaupunkiturvallisuutta koskeneeseen tutkimusprojektiin, jossa tutkittiin muun muassa turvallisuus-käsitteen kaupunkilaisille luomia merkityksiä. Oman kokemukseni perusteella haastattelututkimus tuntui intuitiivisesti luontevimmalta tavalta saada vastaukset tutkimuskysymyksiini; on järkeenkäypää kysyä ihmiseltä itseltään, miten hän jonkun ilmiön kokee. Samoin koin välttämättömäksi ihmisten kohtaamisen kasvokkain haastatteluissa.

Hirsjärvi ja Hurme esittävät lukuisia etuja haastattelun käytölle metodina, jotka soveltuvat myös tähän tutkimukseen.¹²¹ Tutkittaessa ihmisten ilmiölle antamia merkityksiä, on tärkeää, että haastateltava nähdään tutkimustilanteessa subjektina, joka on vapaa, aktiivinen ja joka luo merkityksiä. Tutkimuskohteeni on myös vähän, jos lainkaan, tutkittu tutkimusalue, jossa jo ennakolta tiedetään, että se tuottaa jännitteisiä asetelmia ja monitahoisia vastauksia. Tutkimukseni aihe on sen jännitteisyyden takia myös sensitiivinen, joten haastattelun avulla on mahdollista saada esille ilmiön hienosyisiä vireitä. Haastattelu on tutkimusmetodina lisäksi joustava ja mahdollistaa haastattelun aikana sekä haastateltavan motivoinnin että uusien, tietoa täydentävien suuntien ottamisen ja mahdollisten lisäkysymysten esittämisen ja lisääargumenttien pyytämisen.¹²² Tutkijan tiedonintressiin voidaan haastattelutilanteessa siten reagoida fokuroidusti. Vähäisessä merkityksessä ei ole myöskään, että koen haastattelut henkilökohtaisesti hyvin omaksi tavakseni kerätä aineistoja.

5.3 Haastattelut ja kyselylomake aineistonhankintamenetelmänä

Haastattelumenetelmänä käytin eri haastattelumenetelmien triangulaatiota, joka muodostui strukturoidun ja puolistrukturoidun teemahaastattelun yhdistelmästä sekä haastatteluun liittyneestä väittämälomakkeen täyttämisestä.¹²³ Haastattelut olivat strukturoituja siten, että minulla oli etukäteen valmistellut kysymykset, joihin halusin haastattelun kuluessa vastaukset. Tämä erityisesti siksi, että halusin varmistaa, että saan haastattelussa vastaukset myös tulkintateorianäkökulmasta käyttämäni Pessin kirkkoisuuden kehiiä koskevaan tematiikkaan. Puolistrukturoituja haastattelut olivat taas siten, että ensimmäinen kysymys oli avoin, jossa haastateltava sai omaehtoisesti kertoa tutkittavasta ilmiöstä haluamallaan tavalla ilman ohjausta. Tämä kysymys osoittautui sittemmin haastatteluja dominoivaksi. Puolistrukturoitua rakennetta tukee myös strukturoidun haastattelutilanteen luomat lukuisat jatkokysymykset.

---

¹²¹ Hirsjärvi & Hurme 2010, 35.

¹²² Hirsjärvi & Hurme 2010, 35–36.

¹²³ Ks. Hirsjärvi & Hurme 2010, 43–48.

Teemahaastattelun piirteet taas täyttyivät, koska haastattelut tapahtuivat yhden rajatun teeman – Paloheinän kirkon luomien merkitysten – puitteissa, johon haastateltavilla oli jonkinlainen yhteys. Tutkimuksen esityöt olivat luoneet minulle tutkijana myös teeman luomia tiettyjä ennakkokäsityksiä ja -olettamuksia. Näiden perusteella olin laatinut haastatteluja ohjaavan kysymysrunгон. Lisäksi pyrin teeman puitteissa suuntaamaan haastattelut mahdollisuuksien mukaan haastateltavien omiin, subjektiivisiin kokemuksiin tutkimastani ilmiöstä.¹²⁴ Tämä siksi, että haastateltavien henkilökohtainen kokemuspohja Paloheinän kirkosta osoittautui varsin vaihtelevaksi.

5.3.1 Haastattelut

Haastateltavien valinnassa pyrin noudattamaan äärimmäistä avoimuutta. Ainoa kriteeri, jonka asetin haastateltaville, että heillä piti olla jonkinlainen tietämys tai tuntemus Paloheinän kirkosta ja sen purku-uhkaan liittyvistä tapahtumista. Haastateltaville ei asetettu vaatimuksia iän, sukupuolen, asuinpaikan tai sosioekonomisen aseman mukaan. Rajoituksia ei myöskään asetettu mahdollisten eri roolien osalta koskien Paloheinän kirkkoa, Pakilan seurakuntaa tai Paloheinän kirkon purku-uhkaan liittyviä prosesseja eikä minkään muunkaan vaatimuksen mukaisesti.

Alueella asuvana ja sen kirkon purku-uhkaa koskevan ilmapiirin hyvin tuntevana, minulle oli jonkin asteinen yllätys, että haastateltavien löytämisessä oli kohtuullisia vaikeuksia. Esimerkiksi Pakilan seurakunnan johto ei ottanut minuun yhteyttä tutkimukseeni liittyen monesta yhteydenottopyynnöstäni huolimatta. Tulkitsin asian niin, että he olivat haluttomia osallistumaan tutkimukseen. Yleisesti oli tiedossa, että Pakilan seurakunnan johto sekä sen asian tuntija- että luottamusjohto olivat Paloheinän kirkon purkamisen kannalla ja paikalliset kaupunginosayhdistykset tukijoineen taas vastustivat kirkon purkua. Suhde oli jännitteinen.

Ensimmäiset haastateltavat löysin henkilöistä, jotka olivat tavalla tai toisella olleet aktiivisia Paloheinän kirkon kysymyksessä. Heiltä taas pyysin tietoa muista henkilöistä, joita voisin lähestyä haastattelupyynnöllä. Tällä tavoin sain yhteensä 18 eri henkilön nimen, joista kymmenen johti varsinaiseen haastatteluun. Heistä kolme suostui haastatteluun suostuttelun jälkeen.¹²⁵ Henkilöt, jotka eivät halunneet osallistua haastatteluun, perustelivat kantaansa kolmella syyllä: 1) he eivät periaatteessa halua olla mukana missään haastatteluissa, 2) he kokivat, että heillä ei ole mitään erityistä sanottavaa asiasta tai 3) he olivat jo kyllästyneet koko juttuun

---

¹²⁴ Hirsjärvi & Hurske 2010, 43–47.

¹²⁵ Ks. suostuttelusta Hirsjärvi & Hurme 2010, 85.

eikä heillä ollut intoa siihen enää palata. Vaikutelmakseni jäi, että nämä perustelut olivat aitoja eivätkä verukkeita.

Lähestyin haastateltavia ensin joko sähköpostilla tai puhelimitse, minkä jälkeen sovimme haastattelusta yksityiskohtaisemmin. Ensimmäisessä yhteydenotossa esittelin itseni, kerroin roolistani kirkkososiologian opiskelijana Helsingin yliopistossa, yliopiston antamasta hyväksynnästä tutkimukselleni ja esittelin lyhyesti tutkimukseni yleisesti ja teeman, josta haastattelun haluaisin tehdä sekä kerroin arvioni haastattelun kestosta. Haastattelut tehtiin kaikissa tapauksissa haastateltavan valitsemassa häiriöttömässä paikassa joko haastateltavien kotona, työpaikalla tai muissa rauhallisissa tiloissa. Tällä pyrin vähentämään haastattelutilanteen poikkeuksellisuutta haastateltavalle.

Tutkimuksen haastatteluista seitsemän (N=7) tehtiin syys-lokakuussa vuonna 2016 eli noin kaksi vuotta sen jälkeen kun Paloheinän kirkon purku-uhka oli rauennut ja noin puoli vuotta sen jälkeen, kun entisen kirkon tiloissa oli vanhusten hoitokoti aloittanut toimintansa. Kolme (N=3) haastatteluista tehtiin opiskelutaukoni jälkeen kevät-kesällä vuonna 2019. Varsinaiset haastattelut kestivät noin 45 minuutista noin tunti viiteentoista minuuttiin. Kokonaisuudessaan alku- ja loppukeskusteluineen haastattelutapahtuma kesti noin 30–45 minuuttia pidempään väittämälomakkeen täytön vaatima aika mukaan lukien. Varsinkin ennen haastattelua käydyt alkukeskustelut muokkasivat ilmapiiriä sopivaksi.¹²⁶ Näissä keskusteluissa esiin tulleita seikkoja olen tutkimuksessa käyttänyt vain tutkittavien kanssa erikseen sopien silloin, kun niillä oli lisäarvoa varsinaisen haastattelun sisältöihin.

Haastattelujen kulku oli pääosin hyvin sujuvaa, joskin yksi kysymys nousi esille. Vastaajilla näyttäytyi ilmiö, jota voi kutsua Georg Herbert Meadin mukaan ”yleistetyksi toiseksi”.¹²⁷ He omaksuivat aika ajoin yleiset, ulkoisten asenteiden mukaiset mielipiteet oman käyttäytymisensä ja mielipiteittensä perustaksi. Tämä näyttäytyi vastauksina, joissa todettiin, että ”*kyllä ihmiset sano niin*” tai että ”*ohan lehdetkin siitä kirjottanu*”. Suhtautuminen asiaan on tällöin objektivoiva. Durkheim huomauttaa, että yksilöiden suhtautuminen luonteeltaan pysyviin ilmiöihin on usein objektiivisempaa, kuin vaihtuviin ilmiöihin, jolloin jatkuvien muutosten vuoksi aistimuksetkin ovat subjektiivisempia.¹²⁸ Paloheinän kirkko on luonteeltaan tällainen pysyvä ilmiö. Näissä tilanteissa varmistin aina tarkentavalla kysymyksellä, mikä heidän oma mielipiteensä asiasta on.

---

¹²⁶ Alkukeskustelujen merkityksestä haastatteluissa Tiittula & Ruusuvaori 2005, 24.

¹²⁷ Mead 1967, 154;ks. myös Schellenberg 1988, 43.

¹²⁸ Durkheim 1977, 66–67.

Haastatteluissani oli 1+13 kysymystä, joista ensimmäinen oli avoin kysymys, jossa pyydettiin haastateltavan vapaasti kertomaan ajatuksiaan ja tuntojaan Paloheinän kirkosta ja sen purku-uhasta. Loput olivat yksityiskohtaisempia tutkimukseni teemaan liittyviä kysymyksiä, jotka liittyivät Eskolaa soveltaen käyttäytymisen syihin, asenteisiin ja arvoihin sekä sosiaalisiin suhteisiin ja niihin liittyviin henkilökohtaisiin merkityksenantoihin. Sen sijaan Eskolan mainitsemia täsmällisiä tai arvionvaraisia yksityiskohtaisia tietoja ei haastattelussa kysytty (liite 2).¹²⁹

Käytännössä haastattelut kuitenkin toteutuivat pääosin toisin. Strukturoinnin asteen mukainen jako osoittautui käytännön haastattelutilanteissa epäselväksi ja liukuvaksi, kuten Tiittula ja Ruusuvuorikin ovat todenneet.¹³⁰ Tutkimukseni ensimmäinen avoin kysymys ohjasi haastattelun jatkoon usein strukturoimattoman haastattelun suuntaan. Pääosa haastateltavista kertoi omat kokemuksensa niin laajasti, innostuneesti ja avoimesti, että he jo avovastauksissaan vastasivat osaan etukäteen valmistelemistani kysymyksistä. Ja osin sitä laajemminkin. Tehtäväkseni haastattelijana jäi lähinnä pitää haastattelu sovitussa aiheessa, syventää ja tarkentaa haastateltavien kertomuksia sekä varmentaa, että saan kaikkiin ennalta suunniteltuihin kysymyksiin vastaukset.¹³¹

Olen purkanut haastattelujen tallennukset soveltaen sanatarkan eli eksaktin litteroinnin periaatteita. Tällöin litteroidaan kaikki puhe sanatarkasti puhekielisenä täytesanoineen jättämättä mitään pois. Litteraatioon olen merkinnyt myös tunteen ilmaukset kuten naurun tai voimakkaat painotukset. Puheen lisäksi olen kirjannut pidemmät tauot ja niiden pituudet.¹³² Olen valinnut eksaktin litteroinnin siksi, että voin hyödyntää sen tarjoamaa ilmaisuvoimaa, esimerkiksi pitkien taukojen ilmaisemaa epärointiä/harkintaa. Olen saanut keskusteluanalyttisen koulutuksen mutta sen mukaista erityisen tarkkaa litterointia en tässä tutkimuksessa pidä tarpeellisena, koska tutkimuksen kohteena ei ole itse vuorovaikutuksen laatu eikä käyttämäni aineistolähtöinen sisällönanalyysi sitä metodina myöskään edellytä.

5.3.2 Kyselylomake

Lomakkeella tehtävät kyselyhaastattelut liitetään usein vain kvantitatiiviseen tutkimuksen aineistonkeruuseen. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että lomakehaastatteluja voi käyttää luovasti myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Varsinaisen haastattelun yhteydessä täytetyn väittämälomakkeen käytön tavoitteena oli haastattelussa esiin tulevien tietojen varmentaminen,

---

¹²⁹ Eskola 1975, 165–181.

¹³⁰ Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12.

¹³¹ Hirsjärvi & Hurske 2010, 45–46.

¹³² Tietoarkisto 2020.

jossain tilanteessa niiden kirkastaminen ja mahdollisten tietoaukkojen täydentäminen. Haastattelu ja lomakekysely täydensivät toisiaan metodisesti.¹³³ Kysymyksessä oli siis eri menetelmien varmentava ja komplementaarinen rinnakkainen käyttö.¹³⁴ Lisäksi halusin lomakekyselyllä varmistaa, että saan tarvittavat tiedot analysoitaessa tutkimukseni suhdetta Pessin tutkimuksen kirkkoisuuden kehiin. Näin kyselylomakkeen käyttö edesauttaa myös vastausten tyypittelyä laadullisiin luokkiin, kuten Tuomi & Sarajärvi vahvistavat.¹³⁵ Väittämälomakkeessa oli 26 väittämää, joista 15 koski yleensä kirkkorakennuksia ja 11 erityisesti Paloheinän kirkkoa. Väittämälomakkeessa haastateltavaa pyydettiin arvioimaan väittämiä akselilla 1–6 siten, että 1 tarkoittaa ”olen täysin eri mieltä” ja 6 että ”olen täysin samaa mieltä. (liite 4).

Väittämälomakkeeseen vastaaminen tehtiin haastattelun jälkeen. Vastaajilla oli ”positiivinen pakko” pohtia toisaalta suhtautumistaan kuhunkin väittämään mutta sen lisäksi vielä arvioida suhtautumisensa aste. Vastaaminen väittämiin oli pääosin ongelmaton. Yhtään väittämää ei kenenkään vastaajan lomakkeessa jäänyt vastaamatta. Kaksi kysymystä nousi kuitenkin esiin. *Ensiksi*. Vastaajilla oli aika ajoin vaikeuksia hahmottaa vastausten ”tulosuunta” eli ilmaisiko numero 1, että vastaaja on täysin samaa vai täysin eri mieltä väittämän kanssa. Tämä siitäkin huolimatta, että ennakkoinformaatiossa tämän selitin. Kaikki väittämät oli myös laadittu ”samansuuntaisiksi”, myönteisiksi. Toisin sanoen väittämissä ei ollut sekoitettu myönteisiksi ja kielteisiksi formuloituja väittämiä keskenään. Varmistin jokaiselta vastaajalta vastaamisen päätteeksi lomakkeen tarkastaen, että vastaaja oli ymmärtänyt väittämien suunnan oikein. *Toiseksi*. Vastaajilla oli taipumusta kysyä tarkennuksia väittämiin tavalla, joka vastattuna olisi ohjannut heidän omaa vastaamistaan; mitä esimerkiksi tarkoitetaan hengellisyydellä, arvokkuudella tai pyhyydellä? Näihin semanttisiin kysymyksiin en vastannut vaan kehotin kysyjää tekemään niistä oman ymmärryksensä mukaisen tulkinnan ja vastaamaan sen mukaisesti.

5.4 Aineistolähtöinen, teoriaohjattu sisällönanalyysi

Tutkimuksen metodina käytetään aineistolähtöistä, teorian ohjaamaa sisällönanalyysiä. Tutkimustyyppiltään tutkimukseni on sekä kuvaileva, kartoittava että selittävä, koska vastaaminen tutkimuskysymyksiini ja käyttämäni fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa merkitysten ymmärtämisenä ja tulkintana edellyttää tutkittavan ilmiön tekemistä ymmärrettäväksi.¹³⁶

¹³³ Hirsjärvi & Hurme 2010, 38–40.

¹³⁴ Hirsjärvi & Hurme 2010, 30–32.

¹³⁵ Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75.

¹³⁶ Hirsjärvi & al. 2005, 128–130; Alasuutari 2001, 237; ks. eri tutkimustyypeistä myös Hiltunen s.a.

Tulkinnalla tässä yhteydessä tarkoitan analyysin tulosten merkitysten pohdintaa ja niistä tehtäviä tulkintoja mutta myös analyysiprosessin aikaisia päätelmiä, valintoja ja ratkaisuja.¹³⁷

5.4.1 Analyysin vaiheet

Analyysini on kaksivaiheinen. Sen ensimmäinen vaihe on aineistolähtöinen, induktiivinen sisällönanalyysi ja toinen vaihe ensimmäisen vaiheen tulosten ja Pessin kirkkoisuuden kehien välinen abduktiivinen analyysi.¹³⁸ Käyttämäni kaksivaiheiseen, induktiivisen ja abduktiivisen analyysimallin yhdistämiseen, päädyin kolmesta syystä. *Ensiksi* siksi, että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysi perustuu aineistoihin, jolloin analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä.¹³⁹ *Toiseksi* siksi, että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoriaa rakennetaan aineisto lähtökohtana.¹⁴⁰ Näiltä kahdelta kohdalta analyysini on induktiivinen ja etenee yksittäisistä havainnoista yleisempiin väitteisiin. Ja *kolmanneksi* siksi, että teoreettisesti tutkimustani ohjaava Pessin kirkkoisuuden kehien tutkimus on tehty aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Analoginen metodinen yhteys Pessin tutkimukseen edesauttaa omaa toisen vaiheen abduktiivisen analyysin toteuttamista ja siten kolmanteen tutkimuskysymykseeni vastaamista.

Tutkimusaineistojen ensimmäisen vaiheen analyysissä käytän Järvisen & Järvisen esittämää Straussin ja Corbinin tapaa soveltaa grounded theory -tutkimusta. Siinä analyysi perustuu kolmeen eri koodausvaiheeseen: 1) tutkimusaineiston avoimeen analysointiprosessiin (engl. open coding), jossa aineistosta jäsennetään tutkimukselliset kiinnostavat *analyttiset käsitteet* ja niitä tiettyjen ominaisuuksien mukaan ryhmittelemällä muodostettavat abstrahoidut *kategoriat*, 2) edellä mainittujen kategorioiden yhdistämisprosessiin eli aksiaaliseen koodaukseen (engl. axial coding), jossa syvennetään tietoja ja luodaan *tarkennettuja kategorioita* keskittyen tärkeimmiksi valittuihin ilmiöihin ja 3) *ydinkategorian* etsintäprosessiin keskittyvään selektiiviseen koodaukseen (engl. selective coding), jossa määritellään ilmiön kannalta tärkein ja erityisin kategoria, johon muut syntyneet kategoriat integroidaan.¹⁴¹

Analyysityön toisessa vaiheessa tarkastelen tutkimukseni tuloksia, joita kutsun Orasen kirkkoisuudeksi, yhdessä Pessin tutkimuksen kirkkoisuuden kehien kanssa. Tässä analyysissä ei ole kysymys vertailevasta tutkimuksesta vaan tutkimusten vertailusta. Analyysin tarkoituksena on tulkita Pessin ja Orasen kirkkoisuuksia ja näin kehittää kirkkorakennusten luomien merkitysten teoriaa.

¹³⁷ Hirsjärvi & al. 2005, 213.

¹³⁸ Induktiivisen ja abduktiivisen analyysin käytöstä Hirsjärvi & Hurme 2010, 136.

¹³⁹ Eskola & Suoranta 2005, 83.

¹⁴⁰ Hirsjärvi & Hurme 2010, 135.

¹⁴¹ Järvinen & Järvinen 2004, 72–74; ks. myös Hirsjärvi & Hurme 2010, 164–168.

5.4.2 Koodaaminen

Saldañan mukaan koodauksella tarkoitetaan sanaa tai lyhyttä ilmaisua, joka on tutkittavaa asiaa yhteen vetävä, sisällöltään merkittävä, olemukseltaan vangitseva tai muuten ominaisuuksiltaan mieleenpainuva ja joka sanallisesti tai visuaalisesti symboloidaan tekstistä.¹⁴² Eskola ja Suoranta tiivistävät koodauksen merkkien liittämiseksi tutkijan tulkinnan mukaisesti aineiston määritelyihin tekstijaksoihin.¹⁴³ Tutkimuksessa käytetyn analyysitavan vaarana on, että koodaaminen voi jäädä vain ensimmäisen vaiheen avoimen koodauksen analyttisten käsitteiden ja alustavien kategorioiden tasolle. Tällöin toisen ja kolmannen vaiheen *teoreettinen koodaus* jää kokonaan puuttumaan.¹⁴⁴ Tämän pyrin välttämään siten, että laadin analyysin työköppaleen sellaiseen taulukon muotoon, jossa koko analyysin ajan myös teoreettisen koodauksen eli aksiaalisen ja selektiivisen koodauksen kategoriat ovat näkyvissä avoimen koodauksen lisäksi.

Eskola ja Suoranta puhuvat tulkinnan *nimenomaistamisesta*, jossa tulkinnan lisäksi lukijalle tarjotaan aineistokatkelmia, johon perustuen tulkinta on tehty. Tällä pyritään lisäämään tutkimuksen ulkoista validiteettia, tulkintojen ja johtopäätösten ja aineiston välisen suhteen pätevyyttä ja siten tutkimuksen luotettavuutta.¹⁴⁵ Tutkimuksessa on noudatettu tätä periaatetta. Analyysityön ensi vaiheessa ennen koodausta muokattiin litteroitujen haastattelujen katkelmat poistamalla niistä puhekieliset sidesanat ja muut lausumien täyteilmaisut. Näin syntyneitä katkelmia käytettiin varsinaisessa analyysityössä. Itse käytettyyn kieleen ei muilta osin puututtu. Esimerkki tästä prosessista:

Alkuperäinen ilmaus:

– – näin, että mä ajattelen, että niinku se vähän niinku näin, että se (*ähkäisy, hakee sanoja, tauko 1*), että se vähän niinku ehtoollisaineet, että niinku, että usko tekee ne Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Niin sama asia on tossa kirkkorakennuksessa.

Muokattu ilmaus:

– – mä ajattelen, että se vähän niinku ehtoollisaineet, että usko tekee ne Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Sama asia on kirkkorakennuksessa.

6 Tutkimuksen luotettavuus, tutkimusetiikka ja tutkijan asema

Tutkimuksellisen maailmankuvani perussääntönä pyrin noudattamaan Émile Durkheimin ”ankaraa disipliiniä”, jossa ”totuuden voimaansaattamisen turvaamiseksi” edellytetään, että

---

¹⁴² Saldaña 2009, 3.

¹⁴³ Eskola & Suoranta 2005, 155.

¹⁴⁴ Hirsjärvi & Hurme 2010, 165.

¹⁴⁵ Eskola & Suoranta 2005, 212–216.

”kaikki ennakkokäsitykset pitää kitkeä järjestelmällisesti pois”.¹⁴⁶ Näin puristinen lähtökohta lienee idealistinen mutta se on tavoittelemisen arvoinen.

6.1 Tutkimuksen luotettavuudesta

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus ja erityisesti mahdollisuudet tiedon totuudellisuuteen ja objektiivisuuteen, ovat usein esitettyjä kysymyksiä, joihin liitetään epäilyjä. Tuomi ja Sarajärvi ehdottavat, että arvioitaessa objektiivisuuden ongelmaa, eräs tapa jäsentää sitä, on erotella havaintojen *luotettavuus* ja *puolueettomuus* toisistaan. Havainto voi olla luotettava mutta ei välttämättä puolueeton. Esimerkiksi aineiston yksipuolisuus voi johtaa puolueelliseen lopputulokseen, koska aineisto ei ole kattanut tutkittavan ilmiön kaikkia ulottuvuuksia. Kvalitatiivisessa tutkimusperinteessä myönnetäänkin, että tutkija kaikista pyrkimyksistään huolimatta väistämättä vaikuttaa tutkimuksen tekoon oman elämäkokemuksensa ja persoonansa kautta.¹⁴⁷ Tutkijan subjektiviteetin tiedostaminen ja neutraaliuden vaatimus on osa tutkijan professionaalisuutta mutta se on myös osa koko tutkimusprosessin luotettavuutta.¹⁴⁸

Alasuutari puhuu *faktanäkökulmasta*, jolla hän tarkoittaa tutkijan käytännöllistä mutta usein kapeaa käsitystä siitä totuudesta tai todellisuudesta, jonka tutkija haluaa tutkimuksellaan tavoittaa.¹⁴⁹ Faktanäkökulma korostaa tutkijan kiinnostusta tutkittavien todelliseen käyttäytymiseen tai mielipiteisiin sekä siihen, mitä tutkittavassa ilmiössä todella tapahtui. Aineisto toimii indikaattorina tai todistuksina todellisuudesta sellaisena, kuin se on. Tällöin aineiston tarkkuus ja tutkittavien rehellisyys on ensisijaisen tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Alasuutari muistuttaa, että faktanäkökulmaa tavoiteltaessa millään metodilla ei tavoiteta objektiivista totuutta ja että on hyväksyttävä, että tulokset ovat viitteellisiä tai kuvaavat kenties vain osaa ilmiöstä.¹⁵⁰ Hänen mukaansa tutkija voi kuitenkin lisätä tutkimuksen validiteettia sekä mekaanisesti että humanistisesti; mekaanisesti välttämällä henkilökohtainen reaktiivisuus ja humanistisesti pyrkimällä saavuttamaan tutkittavien luottamus.¹⁵¹

Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt systemaattisesti konstruoimaan sekä sisäisen että ulkoisen validiteetin näkökulmasta. *Sisäisellä validiteetilla* tarkoitan Eskolan & Suorannan tapaan tutkimukseni teoreettisten ja käsitteellisten ja niihin tässä tutkimuksessa osin niivoutuvien metodisten valintojen sopusointua. *Ulkoisella validiteetilla* taas ymmärrän tekemieni

¹⁴⁶ Durkheim 1977, 56.

¹⁴⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.

¹⁴⁸ Eskola & Suoranta 2005, 210; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 45.

¹⁴⁹ Alasuutari 2001, 90–91.

¹⁵⁰ Alasuutari 1995, 47–48; s.a; ks. myös Jyväskylän yliopisto 2018.

¹⁵¹ Alasuutari s.a.

tulkintojen ja johtopäätösten sekä käyttämieni aineistojen välisen suhteen pätevyyttä.¹⁵² Kumpaakin näistä olen tavoitellut argumentoimalla valintani mahdollisimman läpinäkyvästi, yksityiskohtaisesti ja tarkasti.

6.2 Asemani tutkijana ja tutkimuseettiset valinnat

Omaan varsin tieteellisen maailmankuvan ja miellän tieteen klassisen Haaparannan ja Niiniluodon muotoilun tavoin ”järjestelmälliseksi ja järkiperäiseksi uuden tiedon hankinnaksi”.¹⁵³ Tässä tutkimuksessa olen noudattanut sekä tiedon hankinnassa että sen julkaisemisessa kahta tärkeää yleistä periaatetta, luottamuksellisuutta ja anonymiteettiä.¹⁵⁴

6.2.1 Asemani tutkijana

Omaa tutkijan identiteettiäni ohjaa aiemman pääaineeni sosiologian muovaama käsitys tieteellisestä ajattelusta ja tutkimuksesta. Sille on ominaista bergerluckmannlainen ymmärrys todellisuuden sosiaalisesta luonteesta, durkheimlaisen tieteellisen metodin kunnioitus ja weberläisen rationaalisuuden arvostus.¹⁵⁵ Tämän tutkielman tutkimusaihe täyttää kohdallani myös Econ tutkimusta tekevälle asettamat neljä kriteeriä: aihe vastaa omia tutkimusintressejäni, tutkimuksen aineisto on kohtuullisella vaivalla hankittavissa, aineisto on minulle kulttuurisesti ymmärrettävää ja sen metodinen viitekehys mahtuu omaan kokemuspäiriini.¹⁵⁶ Myös pyrkimys neutraalisuuteen ja objektiivisuuteen ovat käytännön tutkimustyötäni ohjaavia tärkeitä periaatteita.¹⁵⁷ Tähän liittyy myös ymmärrykseni siitä, että kumpaakaan ei voi sellaisenaan saavuttaa, josta Eskola & Suorantakin muistuttavat.¹⁵⁸ Jo pelkästään se, että olen itse suunnitellut tutkimuksen kokonaisuuden eri valintoineen tuo siihen subjektiivisuuden piirteen.

6.2.2 Eettisyyden toteutus tutkimuksessa

Paloheinän kirkon purku-uhka herätti vaihtelevaisesti varsin suurta paikallis-alueellista huomiota. Asetelma muodostui klassiseksi kirkon purkua kannattavien ja sitä vastustavien väliseksi kamppailuksi, joka osin myös henkilöityi. Tämä jännite luo tutkimukselleni erityisen sensitiivisyyden vaateen. Itselleni tutkijana tutkimuseettisen kivijalan luo Suomen Akatemian

---

¹⁵² Eskola & Suoranta 2005, 213.

¹⁵³ Haaparanta & Niiniluoto 1998, 7.

¹⁵⁴ Ks. esim. Eskola & Suoranta 2005, 56.

¹⁵⁵ Ks. Berger & Luckmann 2005; Durkheim 1977; Weber 1989.

¹⁵⁶ Eco 1990, 23–24.

¹⁵⁷ Kuula 2006, 154–155.

¹⁵⁸ Eskola & Suoranta 2005, 17.

tutkimuseettiset ohjeet, joiden mukaan tutkimuksen on perustuttava hyvään tieteelliseen käytäntöön. Ohjeiden ensimmäisen kohdan mukaan siihen kuuluu, että tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat

noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja: rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.¹⁵⁹

Käytännön tutkimustyössä tutkittavien integriteetin ja autonomian kunnioitus on minulle korostuneen tärkeää.¹⁶⁰ Tällöin eettisesti kestävä lähtökohta tutkimukselleni on haastateltavien ihmisarvon kunnioittaminen, joka toteutuu itsemääräämisoikeuden, vahingoittumattomuuden ja yksityisyyden periaatteina.¹⁶¹ Tutkimuseettisten periaatteitten mukaan tutkittavia on informoitava tutkimuksen aiheesta ja tavoitteista sekä tutkimusaineiston käytöstä ja kohtalosta.¹⁶² Haastattelua tehdessäni annoin haastateltavalle ennen haastattelun alkua luettavaksi paperilla ja lisäksi kerroin heille seuraavat asiat: 1) haastateltava on antanut suostumuksensa ja osallistuu vapaaehtoisesti haastatteluun, 2) haastateltavalle on kerrottu tutkimuksen tarkoitus ja sen yleinen toteutus, 3) tutkimuksen aineisto kerätään, käsitellään ja suojataan yksityisyyden suojaa koskevien periaatteiden mukaan. Tutkimusaineistoja käsittelee vain tutkija ja mahdollisesti häntä ohjaava professori. Tutkimusaineistoja ei luovuteta kenellekään muille eikä haastatteluaineistoja kopioida, 4) haastatteluaineisto anonymisoidaan, 5) aineistoja käytetään vain tutkimustarkoituksiin, jolloin jatkokäyttäjältä edellytetään käyttöehtosopimus ja mahdollinen vaitiolositoumus ja 6) haastateltavat voivat pidättäytyä heille arkaluonteisista tai yksityisyyttään loukkaavista kannanotoista (liite 3).¹⁶³

Tutkimuksessani haastatteluaineistoihin ja niiden käyttöön liittyi korostunut anonymisoinnin vaade. Tutkimukseni maantieteellinen alue oli pieni ja haastateltavat henkilöt saattoivat olla asiaan liittyen jo ennalta tunnettuja tai heidät voitaisiin asemansa, sukupuolensa ja ikänsä tai näiden yhdistelmien puolesta tunnistaa. Tästä syystä ja haastateltavien asettamasta vaatimuksesta johtuen en tutkimusraportissa käytä lainauksissa mitään tunnisteita.¹⁶⁴ Haastatteluissa pyysin vielä erikseen luvan haastattelujen äänittämiseen tallentimella, mikä jo pelkäänsä edellyttää edellä esitettyä kirjallista informointia.¹⁶⁵ Tallentaminen vapautti minut vahvempaan läsnäoloon haastattelutilanteissa ja näin mahdollisti haastatteluvuorovaikutuksen

¹⁵⁹ Suomen Akatemia 2003, 5; ks. myös Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK s.a ja Kuula 2006, 34–39.

¹⁶⁰ Integriteetistä tarkemmin Kuula 2006, 33.

¹⁶¹ Kuula 2006, 60.

¹⁶² Kuula 2006, 99.

¹⁶³ Kuula 2006, 88, 100, 104.

¹⁶⁴ Kuula 2006, 204–205.

¹⁶⁵ Kirjallisesta ja suullisesta informoinnista Kuula 2006, 117–120.

luonnollisemman syntymisen. Lisäksi se edesauttoi haastattelun kulun tarkemman seurannan ja analysoinnin haastattelun kuluessa.¹⁶⁶ Haastateltaviini kuului myös ikäihmisiä mutta he eivät kysyttäessä vaatineet tutkimuksellisesta näkökulmasta mitään erityistä huomiota.¹⁶⁷

Edellä esitetyillä toimenpiteillä pyrin saamaan haastateltavilta tietoon perustuvan suostumuksen haastatteluun mutta yhtä lailla myös vahvistamaan luottamuksellista suhdetta haastateltaviini haastattelujen aikana.¹⁶⁸ Tätä edisti myös ennen ja jälkeen haastattelujen käydyt vapaat keskustelut, joissa usein keskustelimme kahvikupin ääressä esimerkiksi lapsista ja lapsenlapsista tai kolottavista paikoista tai kaupunginosien akuuteista kysymyksistä. Myös henkilöhistoriani kiinnosti monia. Vaikutelmakseni jäi, että oma varttuneen keski-ikäisen miehen senioriteetti edisti haastattelujen luontevuutta, koska yhtä henkilöä lukuun ottamatta kaikki haastateltavani olivat lähellä keski-ikää tai sitä vanhempia.

7 Tutkimuksen analyysi ja tulokset

Tässä luvussa esitän tutkimukseni analyysin ja tulokset. Ymmärrän analyysillä tutkimusaineiston selkeyttämistä, sen tiivistämistä informaatiota kadottamatta sekä informaatioarvon lisäämistä luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä.¹⁶⁹ Laadullisen tutkimuksen analyysille on myös tyypillistä, että aineistoja järjesteltäessä, se tehdään niin, että rakenne palvelee tutkimusongelmaan vastaamista.¹⁷⁰

Analyysissä haastatteluaineistosta koodattiin kaikki kohdat, joissa haastateltavat jollain lailla loivat merkityksiä Paloheinän kirkosta tai siihen välittömästi tai välillisesti liittäen. Näin syntynyt aineisto analysoitiin merkitysten perspektiivistä ensin avoimesti, sitten aksiaalisesti ja lopuksi selektiivisesti. Analyysin toinen, mutta itsenäinen ja erillinen vaihe on vertailla oman tutkimukseni tuloksia Pessin Lahden kirkkoisuuden kehien tutkimukseen.

7.1 Avoin koodaus; alustavat käsitteet ja kategoriat

Tässä analyysivaiheessa jäsentyy tutkimuksen ensimmäiset *käsitteet* ja *kategoriat*. Avoimella koodauksella pyritään tunnistamaan haastatteluaineistosta tutkimukseni kannalta keskeiset tapahtumat ja ilmiöt ja nimeämään ne käsitteiksi. Käsitteitä vertaamalla ja tunnistamalla niiden

---

¹⁶⁶ Tiittula & Ruusuvaori 2005, 14–15.

¹⁶⁷ Ks. vanhusten haastattelusta Hirsjärvi & Hurme 2010, 133–134.

¹⁶⁸ Kuula 2006, 119.

¹⁶⁹ Jyväskylän yliopisto 2018.

¹⁷⁰ Eskola & Suoranta 2005, 225.

toisaalta yhdenmukaiset, toisaalta erilaiset piirteet, luodaan korkeamman kertaluvun ja abstraktimpien käsitteiden luokitus, kategoriat.¹⁷¹

Analyysityön aluksi luin litteroidut haastattelut useampaan kertaan systemaattisella lähiluvulla. Sitten redusoin eli pelkistin aineiston tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymyksieni näkökulmista poimimalla aineistokorpuksesta poikkiaineistollista, koko aineiston läpikäyvä, koodausta käyttäen tutkimukseni kannalta merkitykselliset ilmaukset, jotka liittyivät havaintoyksikkööni, kirkkorakennuksen luomiin merkityksiin.¹⁷² Näitä *alkuperäisilmaisuja* eristin aineistosta 240 kappaletta. Tämän jälkeen ryhmittelin alkuperäisilmaisut temaattisesti klusteroiden ne ilmaisujen samankaltaisuuksien mukaisesti. Näin aineistoa tiivistäen muodostui viisi-toista (15) *redusoitua eli pelkistettyä ilmaisuja*.¹⁷³ Pelkistettyjen ilmaisujen jakaumat kategorioihin on esitetty taulukossa 1 ja alkuperäisilmaisesimerkit kategorioittain ovat taulukossa 2.

Pelkistetty ilmaus (N=240)		N	% (=100)
1.	Sosiaalinen toiminta; yksilönäkökulma	13	5,42
2.	Sosiaalinen toiminta; yhteisöllinen näkökulma	23	9,59
3.	Lähiyhteisödiskurssi	16	6,67
4.	Kirkkorakennuksen arkkitehtuuri	17	7,10
5.	Kirkkorakennus merkkirakennuksena	20	8,33
6.	Keskustelu kirkkorakennuksen pyhydestä	17	7,10
7.	<i>Yleinen keskustelu kirkon purkamisesta</i>	38	15,83
8.	<i>Taloudellisten vaikuttimet</i>	15	6,25
9.	<i>Uskonnollisten vaikuttimet</i>	15	6,25
10.	<i>Teknisten vaikuttimet</i>	10	4,17
11.	<i>Seurakunnan vastuullisten luottamuskysymys</i>	13	5,42
12.	<i>Vuorovaikutuksen puute päätöksenteossa</i>	9	3,75
13.	Kirkko arvojen ylläpitäjänä	11	4,58
14.	Kirkko historian ja perinteen ylläpitäjänä	11	4,58
15.	Kirkko kansallisena instituutiona.	12	5,00

Taulukko 1. Alkuperäisilmausujen jakautuminen pelkistettyjen ilmaisujen kategorioihin. Kirkon purku-uhkaan liittyvät ilmaisut on merkitty tummennetulla kursivilla.

¹⁷¹ Järvinen & Järvinen 2004, 72.

¹⁷² Ruusuvaori, Nikander & Hyvärinen 20–23.

¹⁷³ Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111.

Yleinen ensivaikutelma aineistosta oli, jota myös kokemus haastattelutilanteista tuki, että se jakautuu karkeasti kahteen kokonaisuuteen. *Ensiksi* Paloheinän kirkkoon ja siihen liittyviin henkilökohtaisiin näkökulmiin ja elämäkokemuksiin ja toiseksi asian yleisimpiin yhteisöllisiin ja sosiaalisiin näkökulmiin. Edellä mainitut rajapinnat eivät olleet terävärajaisia ja haastateltavien oli monin paikoin vaikea jäsentää eroja vaikka niitä itse toivat lausumissaan eritavoin esiin. Eskola ja Suoranta vaativat, että tutkijoiden käsitteellistysten tulee vastata tutkittavien käsityksiä mutta he huomauttavat, että käsitteet ovat aina myös neuvottelunvaraisia.¹⁷⁴ Tästä syystä pelkistettyjä ilmaisuja on pidettävä luonteeltaan suuntaa-antavina.

Esimerkiksi kirkkorakennuksen luomista merkityksistä oli toisinaan vaikea määrittellä, johtuuko kyseisen merkityksen herääminen juuri Paloheinän kirkosta rakennuksena vai siitä, että kysymyksessä on yleensä kirkkorakennus vai siitä kysymyksessä on Herran huone ja Jumalan läsnäolon paikka vai siitä, että se on lähellä ja tuttu ja palvelee sosiaalisia tarpeita. Tämä lausumien tietynlainen diffuusivisuus toi haasteensa myös käsitteiden muodostamiselle, mikä jatkossa edellytti palaamista alkueräiseen litteroituun haastatteluaineistoon ja sen lukemista erityisen tarkalla lähiluvulla. Seuraavassa esimerkkejä alkuperäisilmausujen redusoinnista käsitteiksi:

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
<p>"Lapset on käyny sen kaks tai kolme päivää viikossa siellä kirkon kerhossa."</p> <p>"Se on palvellut hyvin lasten päivähoitoa ja partiotoimintaa ja sellasta ... juotiin kahvia, tempauksia, myyjäisiä, kutomista."</p> <p>"Kun siinä oli niin kätevät ne kerhotilat ja lasten .... siellä oli lasten musiikkikoulu ja siellä oli tarha ja vaikka mitä."</p>	<p>1. Sosiaalinen toiminta; yksilönäkökulma</p>
<p>"Paljon erilaisia toimintoja, oheistoimintoja ja jotka olivat hyvin tärkeitä tämän alueen ihmisille."</p> <p>"Se on Pakilan ainoa väestönsuoja, joka siellä muuten on."</p> <p>"Paloheinän kirkosta voisi käyttää termiä kylätalo."</p>	<p>2. Sosiaalinen toiminta; yhteisöllinen näkökulma</p>
<p>" Se oli lähikirkko et se oli niinku sanotaan et se oli meidän kirkko, oma kirkko, se just se kaikkein vahvin."</p> <p>"Kuuluu meidän historiaan hyvin vahvasti ... ollaan kasvettu niiden myötä ja niiden mukana."</p>	<p>3. Lähiyhteisödiskurssi</p>

¹⁷⁴ Eskola & Suoranta 2005, 211.

<p>"Vietiin elämästä niin kuin pala pois. Yks palikka vähemmän. Yks tärkeä paikka .... kyllä!"</p>	
<p>"Sillä oli arkkitehtonisia arvoja selvästi ... selvästi."</p> <p>"Musta niin kun hienoo arkkitehtuuria, omintakeinen."</p> <p>"Et se ei niinku kirkkohistoriallisesti ole mitenkään merkittävä rakennus ... se on must sillä tavalla niin ku yhdentekevä."</p>	4. Kirkkorakennuksen arkkitehtuuri
<p>"Se on niinku aika lämminhenkinen ... se on niin ku pientä yhteisöä varten sopiva."</p> <p>"Se on minusta aina kauheen mukava. Se toimi hyvin ja se oli mielekkäästi suunniteltuja ja kivan kokonen. Se oli semmonen kätevä käyttökirkko."</p> <p>"Kirkkona se ei oo mulle ollu koskaan kauheen merkittävä."</p>	5. Kirkkorakennus merkikrakennuksena
<p>"En mä oo ... koskaan ajattele, että Jumala asuu niin ku siellä Herran huoneessa. Mut se on kuitenkin Herran huone. Sitä varten se on."</p> <p>"Siellä täytyy olla näkymättömiä voimia, Jumalan voimia."</p> <p>"Minun on vaikea ymmärtää sitä uskoa, joka liittyy kirkkorakennukseen."</p>	6. Keskustelu kirkkorakennuksen pyhyydestä
<p>"Kirkko edustaa Jumalan läsnäoloa maan päällä eikä Jumalaa voi tuhota."</p> <p>"Mun päähäni mun arvomaailmaani ei sovi, et kirkko Suomessa puretaan. Se oli hyvin, hyvin voimakas ... tunne."</p> <p>"Mieluummin purku kuin muslimeille ... must niitä voi ihan hyvin purkaa."</p>	7. Keskustelu kirkon purkamisesta
<p>"Kyl se oli tähän maallisen puolen arvomaailmaan enemmän ... seurakuntalaisten omaisuutta ... ja tavallaan meidän omaisuuteen .... siihen kajottiin ... et vaikka me ollaan maksavia asiakkaita."</p> <p>"Kiinteistön annettiin tuhoutua ja saatiin siitä sitten keppihevonen, että päästään panee se nurin ja muuttamaan rahaks."</p> <p>"Ei olisi ollut ihan järkevä, tarpeettoman rakennuksen korjaaminen vähistä varoista."</p>	8. Taloudellisten vaikuttimet (kirkon purkamiseen liittyen)
<p>"Me ollaan niin kun Jumalan välikätenä vaan ... ja hyvien asioiden puolesta."</p> <p>"Te olette maan suola." Mä katson, et seurakunnan pitää olla se suola. Tehdä jopa vain huonoja investointeja."</p>	9. Uskonnollisten vaikuttimet (kirkon purkamiseen liittyen)

<p>"Silloin, kun ei ollut tietoa niin paljon kun nyt, niin oli uskoa vastaavasti enemmän."</p>	
<p>"Siellä on vesivahinko tapahtunu siel sokkelissa ... Mä itse olen ollu elämäni rakennusosalalla ... mä tiedän, et se ei ollut mikään ongelma korjata se."</p> <p>"Mut se olisi pitäny pitäny korjata ja se on tahdon kysymys. Et kyllä niitä muitakin kirkkoja on korjattu. Että se on vaan ihmisen pahasta tahdosta."</p> <p>"Kyl ne tekniset purkuperusteet on kyllä ne on mun mielestä ihan varteenotettavia perusteluita."</p>	<p>10. Teknisten vaikuttimet (kirkon purkamiseen liittyen)</p>
<p>"Mä näin sen hyvin paikallisena ja hyvin niinku tämmösen pienen virkamiesporukan ikävänä päätöksenä."</p> <p>"Ja muodostan jonkinlaisen käsityksen niistä kirkon työntekijöistä, joka ei ole heille mairitteleva. Kun siihen liittyy mun mielestä mukavuudenhalu ja laiskuutta ja välinpitämättömyyttä ja huonoa työjohtoa. Kaikkea tätä siihen liittyy"</p> <p>"Maallikkojohto ja alueen muut ihmiset olivat niin kovin eri mieltä asioista."</p>	<p>11. Seurakunnan vastuulisten luottamuskyky (kirkon purkamiseen liittyen)</p>
<p>"Ei ... seurakuntalaisia ei kuunnella ollenkaan. Se on hallinto, kun päättää. Sanelee."</p> <p>"Perustelut olivat täysin väärät. Seurakuntalaisia ei kuunneltu yhtään. Että hallinto päätti mitä päätti. Ja ne väärillä perusteilla ihan... että nämä arvot oli roskakoriin."</p> <p>"Lähdettiin purkamaan tieteen tahtoon ja seurakuntalaisten vastustuksesta huolimatta ja se ei sovi mun arvomaailmaan."</p>	<p>12. Vuorovaikutuksen puute päätöksenteossa</p>
<p>"Kirkkorakennuksella on myös ihan oma itseisarvonsa ... sellaisenaan siis. Eihän joka rakennus herätä sellaisia filiksiä."</p> <p>"Ja avoin, että sinne voi mennä esimerkiksi minä, joka en ole kirkon jäsen."</p> <p>"Pysyvyys on ... on yks semmoinen arvo, joka rauhoittaa kirkossa kävijää."</p>	<p>13. Kirkko arvojen ylläpitäjänä</p>
<p>"Kirkot edustaa kyllä myös sellaista monisatavuotista siirtymää, eräänlaista historian läsnäoloa nykyisyydessä ja myös tulevaisuudessa."</p> <p>"Kyllä siin on perinnettäkin ja mä olen niinko ylpee siitä, et suomalaiset on aina niitä kirkkoja rakentanut ja se on sellasta</p>	<p>14. Kirkko historian ja perinteen ylläpitäjänä</p>

<p>hyvää jatkuvuutta mitä voi niin ku antaa tuleville sukupolville.”</p> <p>”Niin kun isompiin kuvioihin kytkee sitten kansankirkon ylimalkaan ja ehkä sitten suomalaiseen niin kun perinteeseen.”</p>	
<p>”Se on ensinnäkin osa tavallaan tämmöistä suomalaisuutta.”</p> <p>”Kirkot on niinku muistutuksia siitä, että se hemmetin evankelis-luterilainen kirkko on vieläkin olemassa. Mut käytännössä se viesti on tavallaan viesti myöskin valtiosta.”</p> <p>”Kokoontumisvapaus, sananvapaus, uskonnonvapaus ... kaikki tämä on.”</p>	<p>15. Kirkko kansallisena instituutiona</p>

Taulukko 2. Avoimen koodauksen redusointi eli pelkistäminen. Kustakin pelkistystä ilmaisusta on kuvattu esimerkinomaisesti kolme kutakin pelkistettyä ilmaisua kuvaavaa alkuperäisilmaisua.

Edellä olevassa taulukossa on esimerkkeinä esitetty noin 19 prosenttia tutkimuksessa käyttämistäni haastateltavien alkuperäisilmauksista. Avoin koodauksen pelkistettyjen ilmaisujen tarkempi tarkastelu jäsensi alun yleisvaikutelmaa tarkemmin haastatteluaineiston uudenlaisen kaksijakoisuuden. Toisaalta oli yleinen, syvälinen keskustelu Paloheinän kirkon merkityksestä lähiyhteisön ihmisille, toisaalta taas kirkon purku-uhka loi aivan oman polveilevan diskursiivisen kokonaisuutensa. Näissä kummassakin pyhän ja profaanin jakolinja oli eri tavoin läsnä. Paloheinän kirkon purku-uhka oli niin traumaattinen kokemus, että se dominoi monien haastateltavien ajattelua. Vaikka purku-uhan hallinnollinen prosessi ei olekaan tämän tutkimuksen kohteena, niin se loi tutkimukselle tärkeän olosuhteen, jonka tarkoituksena oli saada haastatteluissa esille sellaisia Paloheinän kirkon luomia tunteita ja merkityksiä, jotka eivät tule näkyviksi ilman luonteeltaan dramaattista tapahtumaketjua.

Avoin koodaus auttoi tekemään näkyväksi ja eristämään aineistosta merkityksellisiä dikotomioita ja näin ymmärtämään alueen ihmisten moninaista ja jakautunutta suhtautumista Paloheinän kirkkoon. Tällaisia ovat:

1. *Pyhä – profaani.* Paloheinän kirkko herätti tunteita Jumalan läsnäolosta maan päällä ja toisaalta tunteita, jossa kirkolla ei edes rakennuksena ole mitään merkitystä.
2. *Vakaumuksellinen uskova – ei-uskova.* Haastateltavat toivat itse, kysymättä, esiin vakaumuksiaan tavalla, joka ei aina ollut ennako-odotusten mukaista. Ei-uskova saattoi kannattaa kirkon säilyttämistä ja vastaavasti vakaumuksellinen uskova sen purkamista.

Kirkkorakennuksen merkitysten arviointi johti eräillä myös oman identiteetin pohtimiseen ja määrittelyyn.

3. *Seurakunnallinen merkitys – sosiaalinen merkitys.* Paloheinän kirkon kohdalla kumpikin merkitys korostui. Kirkko koettiin kuuluvan niin perinteisesti seurakunnallisen toiminnan sakraaliin sfääriin kuin lähiyhteisön sosiaalisen toiminnan profaaniin sfääriin tilana. Merkittävää on, että osin nämä kaksi limittyivät toisiinsa vaikka painotukset haastateltavien välillä saattoivat olla vastakkaiset. Merkityksissä näyttäytyi näiden keskinäinen analoginen suhde.
4. *Lähiyhteisömerkitys – yhteiskunnallinen merkitys.* Paloheinän kirkolla on syvälinen, toiminnallinen merkitys lähiyhteisön elämälle. Toisaalta se herätti institutionaalisia mielikuvia evankelisluterilaisesta kirkosta ja heijastumia valtion läsnäolosta paikallisesti.
5. *Toiminnallisuus (praktisuus) – arvot (abstraktiot).* Paloheinän kirkkoon sidottiin lukuisia erilaisia omaan liittyviä käytännöllisiä merkityksiä. Samaan aikaan siihen liittyen kuvattiin arvolatautuneita, abstrahoituneita merkityksiä läheisyydestä, avoimuudesta, luotettavuudesta, pysyvyydestä, traditioista ja hengellisyydestä.

7.2 Aksiaalinen koodaus

Aksiaalinen koodaus on tutkimusanalyysin toinen vaihe. Siinä Järvisen ja Järvisen mukaan avoimen koodauksen pelkistettyjen ilmaisujen kategorioita liitetään yhteen niiden kontekstien, sisäisten ehtojen, toiminnallisuuden tai seurausten mukaisesti. Analyysivaiheelle on ominaista vuorotteleva ajattelu deduktiivisen ja induktiivisen välillä; jatkuva palaaminen alkuperäiseen haastatteluaineistoon, pelkistettyihin ilmaisuihin ja litteroituihin haastatteluihin. Näin varmistetaan, että muodostettavan teorian perusteet pohjautuvat tosiasiallisesti grounded theoryn ajatuksen mukaisesti alkuperäiseen aineistoon.¹⁷⁵ Edellä mainitun lisäksi otin huomioon tulkinta-teorian käyttämäni Pessin kirkkoisyyden kehien näkökulmat.

7.2.1 Paloheinän kirkon purku-uhan vaikutukset tutkimukselle

Edellisessä avoimen koodauksen vaiheessa tehtiin havainto, että kuusi pelkistetyistä ilmauksista liittyy kirkon purku-uhkaan, siis ajallisesti ja toiminnallisesti rajattuun vaikuttimeen. Nämä olivat: yleinen keskustelu kirkon purkamisesta, taloudelliset vaikuttimet, uskonnolliset

---

¹⁷⁵ Järvinen & Järvinen 2004, 73.

vaikuttimet, tekniset vaikuttimet sekä keskustelut seurakunnan vastuullisten luottamuksesta ja vuorovaikutuksen laadusta. Ennen siirtymistä analyysin seuraavaan vaiheeseen, on kiinnostavaa tarkastella, muodostaako purku-uhka irrallisen, kokonaan erillisen tutkimuksellisen kokonaisuuden vai voidaanko niihin liitetty merkitykset käsitellä osana etenevää analyysiä aksiaalisen koodauksen klusterointi- ja abstrahointiprosessissa.

Edellä esitetyt kuusi pelkistettyä ilmaisua voidaan ryhmittää vakaumusdiskurssiin, teknis-taloudelliseen diskurssiin ja luottamusdiskurssiin. Vakaumusdiskurssilla tarkoitetaan yleistä suhtautumista kirkkoon, uskoon ja uskonnollisuuteen. Teknis-taloudellisella diskurssilla taas ekonomistista lähestymistapaa kirkon korjattavuuteen ja luottamusdiskurssilla luottamusta seurakunnan toimintatapojen läpinäkyvyyteen ja avoimuuteen sekä luottamusta vastuullisiin henkilöihin.

Jakautunut suhtautuminen uskonnon rooliin ja merkitykseen Paloheinän kirkon lähiyhteisöissä ei purku-uhan osalta poikkea yleisestä jakautuneesta suhtautumisesta uskoon ja uskonnollisuuteen normaalitilassa ilman purku-uhkaa. Teknis-taloudellinen diskurssi taas on osa yleistä seurakunnallista valmistelua ja päätöksentekoa sekä siihen liittyvää harkintaa asioiden tarpeellisuudesta tai tarkoituksenmukaisuudesta, joka seurakuntahallinnossa ratkaistaan joko virkamiesvaltuuksin tai erilaisin hallintomenettelyin esimerkiksi äänestäen tai sopien. Kysymys liittyy tältä osin normaaleihin seurakuntahallinnon toimintatapoihin. Luottamusdiskurssin sijaan perustuu luottamuksen oletusteoriaan, jonka mukaan luottamusta on, kunnes nimenomaisin päätöksin osoitetaan, että sitä ei ole.¹⁷⁶ Tässä suhteessa kritiikin kohteena ollut seurakuntahallinto virkamiehineen on nauttinut luottamusta eikä sen menettämistä kritiikistä huolimatta ole kukaan virallisesti esittänyt.

Paloheinän kirkon purku-uhka luo tälle tutkimukselle erityisen olosuhteen. Purku-uhkaan liittyvät seikat ovat integroitu osa tätä tutkimusta ja liittyvät pelkistettyihin ilmauksiin tai sitten ovat osa seurakuntahallinnon toimintaa, joka ei tämän tutkimuksen piiriin kuulu. Purku-uhka ei siten luo sellaista kokonaan tutkimuksen tavoitteista poikkeavaa kokonaisuutta, joka pitäisi siitä eriyttää. Erityistä huomiota se kuitenkin vaatii.

Haastateltavat kokivat kuitenkin, että Paloheinän kirkon purkuun liittyviä päätöksenteon prosesseja eikä niissä tehtyjen päätösten perusteita tuotu heille riittävästi esille. Päätösten sisältö myös loi katkeruutta niitä tehneitä kohtaan: *”Jos ei kokonaan falskeilla, niin puolfalskeilla faktoilla edetään. Ja se kyllä ärsytti mua suunnattomasti. Tulin kyllä niin vihaseks.”* Kysymys on subjektiivisten kannanottojen, merkitysten ja suhtautumistapojen erilaisista

---

¹⁷⁶ Ks. luottamuksesta esim. Tieteen termipankki 2020.

tulkinnoista. Paloheinän kirkon purku-uhkaan liittyvät seikat tekivät näkyväksi ja kirkastivat haastateltavien suhtautumista Paloheinän kirkkoon ja sen merkityksiin heidän elämässään.

7.2.2 Aksiaalisen koodaus; aineiston klusterointi

Tuomen ja Sarajärven mukaan aksiaalinen koodaus on aineiston klusterointia eli sen ryhmittämistä yhdenmukaisten ja eroavaisten ominaisuuksien mukaan. Samalla aineisto edelleen tiivistyy, millä luodaan perusteet tutkimuksen perusrakenteelle ja luodaan alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Klusterointi on myös abstrahointi- eli käsitteellistämisen prosessin toinen vaihe, jossa alkuperäisilmaisuihin edetään kohti teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä.¹⁷⁷ Taulukossa 3 esitetään klusteroinnin tuloksena syntynyt jäsennys pelkistettyjen ilmaisujen perusteella muodostetuista alaluokista.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
1. Sosiaalinen toiminta; yksilönäkökulma 2. Sosiaalinen toiminta; yhteisöllinen näkökulma 3. Lähiyhteisödiskurssi	1. Yhteisöllinen arki
4. Kirkkorakennuksen arkkitehtuuri 5. Kirkkorakennus merkkirakennuksena	2. Arkkitehtuuri ja kulttuuriperintö
6. Keskustelu kirkkorakennuksen pyhydestä	3. Pyhyys
7. Uskonnollisten vaikuttimet 8. Taloudellisten vaikuttimet 9. Teknisten vaikuttimet	4. Kirkon purku-uhka
10. Kirkkorakennuksen purkamista koskevat hallintotoimet 11. Seurakunnan vastuullisten luottamusdiskurssi 12. Vuorovaikutusdiskurssi	5. Seurakuntahallinto
13. Kirkko arvojen ylläpitäjänä	6. Arvot
14. Kirkko historian ja perinteen ylläpitäjänä 15. Kirkko kansallisena instituutiona	7. Historia ja perinne

Taulukko 3. Pelkistettyjen ilmaisujen klusterointi alaluokiksi.

¹⁷⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111.

Aksiaalisen koodauksen tulos muodostaa seitsemän alaluokkaa. Nämä ovat: 1) yhteisöllinen arki, 2) kulttuuriperintö, 3) pyhä, 4) seurakuntahallinto, 5) kirkon purku-uhka, 6) arvot ja 7) historia ja perinne. Alaluokat on johdettu induktiivisesti avoimessa koodauksessa käytetyistä perusteista siten, että on palattu avoimen koodauksen perusteena olleisiin litteroituihin haastatteluteksteihin ja näin varmistettu alaluokkien yhdistämiseen käytettyjen pelkistettyjen ilmaisujen sisäinen koherenssi. Alaluokkaan on kelpuutettu vain annetut merkitykset, jotka ovat saaneet tukea alkuperäisestä aineistosta, kuten Järvinen ja Järvinen vaatii.¹⁷⁸ Seuraavassa lyhyet luonnehdinnat aksiaalisen koodauksen tuloksena syntyneistä alaluokista:

1. *Yhteisöllinen arki.* Merkittävä osa pelkistetyistä ilmaisuista liittyi joko suoraan tai välillisesti lähiyhteisöön ja sen sosiaaliseen toimintaan. Näkökulmat olivat sekä haastateltavien henkilöhistoriaan liittyviä että yhteisöllisiä. Sosiaalinen koettiin sekä mielentilana että arjen yhteisöllisenä toiminnallisuutena. Paloheinän kirkkoa pidettiin ”*osana ihmiseloa*” ja sen purku-uhka oli ”*kuin elämästä olisi viety tärkeä pala pois*”. Kirkko toimi moninaisten piirien kuten päiväkerhon, partiolaisten, kutomapiirin, AA-kerhon ja musiikkiopiston toimipisteenä. Lisäksi siellä järjestettiin erilaisia tapahtumia, juhlia ja tilaisuuksia. Kirkkorakennuksen koettiin tuottavan lähiyhteisölleen turvallisuudentunnetta ja edistävän perhekeskeisyyttä. Kirkko rinnastettiin toiminnallisesti kylätaloihin.
2. *Arkkitehtuuri ja kulttuuriperintö.* Kirkkorakennukset ovat aina alueensa merkkirakennuksia. Niin myös Paloheinässä. Haastatteluissa ihmisten mielipiteet kirkosta jakautuivat. Sitä pidettiin pientaloympäristöön hyvin sopivana, silmiinpistäväenä, omintakeisena ja modernina, jopa monumentaalirakennuksena, jonka kulttuuri- ja taidehistorialliset arvot eksplikoitiin. Se oli sananmukaisesti ”*ihan ikioma kirkko*” ja ”*kirkko keskellä kylää*”, tärkeä maamerkki ja ”*kätevä käyttökirkko*”. Toisaalta sitä pidettiin ”*tilapäiskirkkona*”, jolla ei ollut arkkitehtonisia eikä kulttuuriperinnöllisiä arvoja. Se oli arvostuksen puutteesta kärsivä, yhdentekevä rakennus, joka voitiin ”*vetää sileeks*”.
3. *Pyhyys.* Haastattelujen pelkistetyistä ilmauksista vain noin 7 prosenttia liittyi pyhänä pidettävään, joista niistäkin osa oli pyhyiden kieltäviä. Aiempi tutkimus huomioiden, tulosta voi pitää yllättävänä. Paloheinän kirkossa katsottiin olevan näkymättömiä Jumalan voimia ja Jumalan olevan läsnä koko ajan. Dramaattisimmassa ilmaisussa Paloheinän kirkko edusti

---

¹⁷⁸ Järvinen & Järvinen 2004, 73.

”Jumalan läsnäoloa maan päällä eikä Jumalaa voi tuhota” eli kirkkoa purkaa. Toisaalta erilaiset välilliset ilmaisut kirkkorakennuksen uskonnollisesta luonteesta, pahoittelut uskon vähenemisestä tai ”koti, uskonto, isänmaa” -ajattelusta ilmaisevat, että implisiittisesti kirkkorakennuksen pyhään liitetään muita, perinteisesti yleisesti hyvinä pidettäviä arvoja. Pyhällä ja profaanilla on yhteinen rajapinta. Pyhän kokemuksen käsite on sekä kompleksinen että komplementaarinen; monet aksiaalisen koodauksen alaluokista voidaan nähdä edustavan omanlaistaan liityntää pyhään, kommentoivan niitä tai sisältyvän niihin, mihin Pessi on omassa tutkimuksessaan päättänyt.¹⁷⁹ Selkeät pyhään liitetyt merkitykset olivat kuitenkin tässä tutkimuksessa vähäisiä.

4. *Kirkon purku-uhka.* Kirkon purku-uhkaan liittyviä seikkoja kysyttiin haastattelussa seitsemässä kysymyksessä kolmestatoista. Haastateltavien kannanotot voidaan ryhmittää kolmeen kategoriaan: 1) uskonnollisiin vaikuttimiin, taloudellisiin vaikuttimiin ja teknisten kysymysten vaikuttimiin. *Uskonnolliset vaikuttimet* perustuivat jyrkemmin tai lievemmin ajatukseen, että kirkkoa ei voi purkaa. Kirkko koettiin Jumalan läsnäolon tyyssijaksi maan päällä: ”*Siellä täytyy olla sitten näkymättömiä voimia, Jumalan voimia.*”

Taloudelliset vaikuttimet liittyivät huonokuntoisen homekirkon saneeraukseen ja uudistamistöihin. Purkua kannattavat korostivat kirkon vähäistä käyttöarvoa ja sitä, että seurakunnassa on moderni ja hyvin palveleva pääkirkko. Edelliseen perustuen Paloheinän kirkon saneeraus oli kohtuuton taakka seurakunnan taloudelle. ”*Ei olisi ollut ihan järjellistä, tarpeettoman rakennuksen korjaaminen vähistä varoista.*” Purkua vastustavat taas korostivat kirkon sosiaalisia ja kulttuurisia toiminnallisia arvoja lähiyhteisölle ja seurakunnan vastuuta kirkoistaan; kirkon korjaukseen on löydyttävä vaadittavat varat. ”*Te olette maan suola – – mä katson, et seurakunnan pitää olla se suola. Tehdä jopa vain huonoja investointeja.*”

Tekniset vaikuttimet liittyivät taloudellisiin ja painoutuivat haastateltavien tulkintoihin kirkon kunnosta. Kirkon purkua kannattavat tulkitsivat asiantuntijalausuntoihin perustuen kirkon vaativan niin laajan korjaamisen, että samalla rahalla rakentaisi uuden. ”*Kirkkojen purkaminen ... niihin pitäisi suhtautua ihan niin kun muihinkin rakennuksiin, että niitä voidaan purkaa, jos elinkaari on päättynyt. Ei se kyllä kosketa.*” Kirkon purkua vastustaneet taas kritisoivat, että kirkko oli ylipäänsä annettu mennä huonon kuntoon ja että kirkko on teknisesti korjattavissa.

---

¹⁷⁹ Pessi 2008, 368.

5. *Seurakuntahallinto.* Seurakuntahallinto muodosti haastatteluissa oman merkityskokonaisuutensa, vaikka siihen liittyviä seikkoja ei haastattelussa erikseen kysytty. Tämä tarkastelu liittyi elimellisesti kirkon purku-uhkaan. Seurakuntahallintoa koskevissa kannanotoissa haastateltavat nostivat esiin kolme asiakokonaisuutta. Nämä olivat kirkkorakennuksen purkamista koskevat hallintotoimet, keskustelu seurakunnan vastuullisten luottamuksesta sekä keskustelu seurakuntalaisten ja asioista päättävien vuorovaikutuksesta.

Haastateltavien kannanotot olivat kaksijakoisia. Ne, jotka kannattivat kirkon purkupäätöstä, katsoivat asiat käsitellyn asianmukaisesti; ”*Mä otin tämän juridisena kysymyksenä.*” Ne taas, jotka vastustavat purkupäätöstä, syyllistivät seurakuntahallintoa asioiden huonosta hoidosta ja pitivät purku-uhkaa ”*tämmösen pienen virkamiesporukan ikävänä päätöksenä*” tai ”*maallikkojohto ja alueen muut ihmiset olivat niin kovin eri mieltä asioista.*” Monilta osin keskustelu myös henkilöityi.¹⁸⁰

6. *Arvot.* Keskustelut arvoista osoittautuivat haastatteluissa vaikeaksi niiden korkean abstraktiotason takia. Haastateltava saattoi todeta, että kirkon purku-uhka on omien arvojen vastaista mutta kysyttäessä minkä arvojen, niin vastausta oli usein varsin vaikea muotoilla. Usein kirkkoon liitettiin eettisinä pidetyt arvot, kuten oikeudenmukaisuus, hyvän tekemisen periaate ja toisten kunnioittaminen. Myös ihmisläheisyys, yhteisöllisyys, avoimuus, turvallisuus ja luotettavuus nousivat arvoina esiin: ”*Läheisyys oli se arvo, joka latautui siihen Paloheinän kirkkoon.*” Monet näistä sekoittui kuitenkin varsin epäselvin ja monisyisin tavoin yleisiin arvoihin, kuten koti, uskonto ja isänmaa: ”*Se on niin ku osa suomalaisuutta*” tai ”*ehdottomasti edustaa evankelisluterilaista kirkkoa. Edustaa myös valtiota vaikka ei valtiokirkko olekaan.*” Arvot näyttäisivät nostavan jännitteet tai jopa konfliktit pintaan eri tavoin ajattelevien kesken: ”*On niinku muistutuksia siitä, että se hemmetin evankelis-luterilainen kirkko on vieläkin olemassa.*”

7. *Historia ja perinne.* Kirkkorakennukset edustivat poikkeuksetta haastateltavalle jonkinlaista eri tavoin määriteltyä jatkumoa jollekin menneelle, osin myös tulevalle: ”*Kirkot edustaa kyllä myös sellaista monisatavuotista siirtymää, eräänlaista historian läsnäoloa nykyisyydessä ja myös tulevaisuudessa.*” Kuten arvoissa, niin myös historiallisessa katsannossa Paloheinän kirkko edusti Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen perinnettä; oli sen paikallinen ”*ilmituoma*”. Vaikka Paloheinän kirkko on rakennettu vasta 1963, niin

---

¹⁸⁰ Ks. affektoituneen konfliktin luonteesta seurakunnissa tarkemmin Arnold & Anderson 2013, myös Kotlyar & Karakowsky, 2007, 40–41.

haastateltavilla oli taipumus liittää siihen yleisemmin Suomeen, suomalaisuuteen ja isänmaahan liittyviä traditioita ja oikeuksia, kuten kokoontumisvapaus, sananvapaus, uskonnonvapaus. Kirkkoon sidottiin sen itsensä ulkopuolisia, lähes poikkeuksetta positiivisia konnotaatioita. Kirkkorakennukset liittivät kansankirkon suomalaisuuden perinteeseen; ”*Niin kun isompiin kuvioihin kytkee sitten kansankirkon ylimalkaan ja ehkä sitten suomalaiseen perinteeseen.*” Monet historiaan ja perinteeseen liitetty merkitykset olivat lähellä arvoihin liitetyjä merkityksiä.

Yhteenvetona tämä analyysivaihe osoitti, että sosiaalisen ja ihmisten elämänpiiriin liittyvät yhteisöllisen arjen merkitykset ovat aineistossa yleisesti esillä. Pyhyyteen liittyvät merkitykset taas yhdistyvät uskonnolliseen vakaumuksellisuuteen ja ovat sellaisenaan voimakkaita. Kirkon purku-uhka näyttäytyi jännitteisenä ja erityispiirteisenä olosuhteena, joskin sinänsä osana normaalia seurakuntahallintoa. Sen sijaan eri kategorioihin jakaantuneet kulttuuriperintöön, arvoihin sekä historiaan ja perinteeseen liittyvät merkitysilmaisut olivat monilta osin siten diffuuseja ja rinnasteisesti käytettyjä, että harkinta niiden mukaan ottamisesta tai pois jättämisestä tai sijoittamista tiettyyn kategoriaan, oli tulkinnallisesti vaativaa ja vaatii erityistä huomiota analyysin seuraavissa vaiheissa.

Toinen, kirkkoarkkitehtuurin muodostama kokonaisuus, oli yhtäläillä vaativa. Siihen liittyvät merkitykset nivottiin usein tulkinnanvaraisiin, yleisluonteisiin ilmauksiin esimerkiksi kirkkorakennuksen kauneudesta tai sen luomasta atmosfääristä. Kirkkoarkkitehtuuri muodosti tässä koodauksen vaiheessa oman vielä kehittelyä vaativan kategoriansa vaikka muunkinlaiset tulkinnat olisivat olleet mahdollisia. Todettakoon, että kirkkotaide sai haastatteluissa vain yhden maininnan.

7.3 Selektiivinen koodaus; ydinkategorian määrittäminen

Selektiivisellä koodauksella tarkoitetaan ydinkategorian etsintäprosessia, johon muut kategoriat yhdistetään ja jossa validoidaan kyseiset relaatiot ja tarvittaessa täydennetään ja tarkennetaan ne kategoriat, jotka vaativat kehittelyä. Selektiivisellä koodauksella aineistoa tiivistetään kolmivaiheisesti. Ensin alaluokista muodostetaan yläluokkia, jotka toisessa vaiheessa tiivistetään pääluokiksi. Lopputuloksena kolmannessa vaiheessa muodostetaan yhdistävä luokka, ydinkategoria, jolla tarkoitetaan koko tutkimuksen kannalta keskeistä ilmiötä, jonka ympärille muut kategoriat on integroitu.¹⁸¹

---

¹⁸¹ Järvinen & Järvinen 2004, 73; Tuomi & Sarajärvi 2013, 112.

7.3.1 Selektiivinen koodaus; yläluokkien muodostaminen

Edellisen aksiaalisen koodauksen klusterointi tuotti seitsemän alaluokkaa. Nämä ovat: 1) yhteisöllinen arki, 2) arkkitehtuuri ja kulttuuriperintö, 3) seurakuntahallinto, 4) kirkon purku-uhka 5) pyhyys, 6) arvot sekä 7) historia ja perinne. Taulukossa 3 esitetään selektiivisen koodauksen alaluokkien muodostaminen yläluokiksi ja edelleen pääluokiksi.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
1. Yhteisöllinen arki 2. Arkkitehtuuri ja kulttuuriperintö	Sosiaalinen toimintaympäristö	Sosiaalinen
3. Seurakuntahallinto 4. Kirkon purku-uhka	Seurakunnallinen toiminta	
5. Pyhyys	Pyhyys	Pyhyys ja arvokkuus
6. Arvot 7. Historia ja perinne	Arvostus ja arvovalta	

Taulukko 4. Selektiivisen koodauksen yläluokkien ja pääluokkien muodostaminen.

Selektiivisen koodauksen ensimmäisessä vaiheessa aksiaalisen koodauksen seitsemästä alaluokasta muodostetaan neljä yläluokkaa. *Ensiksi* yhteisöllisen arjen ja arkkitehtuurin ja kulttuuriperinnön alaluokat yhdistetään *sosiaaliseksi toimintaympäristöksi*. Se ottaa huomioon niin Paloheinän kirkkoon liitetyt abstrahoituneet sosiaalisen merkitykset kuin arjen sosiaalisen toiminnallisuuden samoin kuin kirkon roolin tärkeän paikallisena elämänpiirin toiminnallisena keskuksena ja kulttuurikohteena. *Toiseksi* seurakuntahallinnon ja Paloheinän kirkon purku-uhka-alaluokat yhdistetään *seurakunnallisen toiminnan* yläluokaksi. Seurakunnallisen toiminnan yläluokka tekee näkyväksi sen kriittisen merkityksen, jonka haastateltavat antoivat seurakunnan toiminnalle. Kirkkorakennus toimii myös välineenä ja mekanismina arvioida seurakunnallisia toimijoita. Paloheinän kirkon tapaus osoittaa, että seurakuntahallinnon toimet eivät ole vain rutiininomaista hallinnointia vaan siinä tehtävät päätökset koskettavat syvästi seurakuntalaisia ja laajemminkin alueen väestön. *Kolmanneksi*. Pyhyyden alaluokka säilyy myös yläluokkana *pyhyytinä*. Sen luonne ei koodauksen tässä vaiheessa muutu. *Neljänneksi*. Arvojen sekä historian ja perinteen alaluokat yhdistetään *arvostuksen ja arvovallan* yläluokaksi. Haastateltavat liittivät Paloheinän kirkkoon

evangelisluterilaista kansankirkkoa, Suomen valtiota ja kansaa ja isänmaata sekä erilaisia vapausoikeuksia koskevia arvostuksen osoituksia ja arvovallan tunnustuksia. Paloheinän kirkko generoi yleviä, abstrahoituneita merkityksiä.

Selektiivisen koodauksen ensimmäinen vaihe selkiyttää erityisesti kulttuuriperintöön, arvoihin sekä historiaan ja perinteeseen liittyvää merkityskokonaisuutta. Niihin sidotut konkreettiset ja käytännölliset merkitykset ovat osa sosiaalista toimintaympäristöä ja abstrahoituneet, mentaaliset merkitykset ovat osa arvostuksen ja arvovallan kategoriaa.

7.3.2 Selektiivinen koodaus; pääluokkien muodostaminen

Selektiivisen koodauksen toisessa vaiheessa yläluokkia yhdistetään pääluokiksi (taulukko 5). *Ensiksi* sosiaalinen toimintaympäristö ja seurakunnallinen toiminta tiivistetään sosiaalisen-pääluokaksi. Sosiaalinen toimintaympäristö on ymmärrettävä Durkheimin tavoin *sosiaalisena miljöönä*, sisäisenä ympäristönä, joka muodostuu yhteisön eri aineisten, ihmisten, materian ja toiminnan tapojen sekä tajunnan tilojen yhdistelmänä. Tällöin tavoitteena on jokin sosiaalisena pidetty yhteinen päämäärä, jonka syntyperuste on yhteisön sisäinen.¹⁸²

Toiseksi pyhyiden sekä arvostuksen ja arvovallan yläluokista muodostetaan pyhyiden ja arvokkuuden pääluokka. Pyhyiden ja arvokkuuden pääluokka on sisäisesti dikotominen. Siinä kohtaavat uskonnollinen pyhyiden kokemus ja maalliset, arvoihin, arvostuksiin ja arvovaltaan sidotut, usein abstrahoituneet merkitykset. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon mukaan pyhä profaanin vastakohtana on jotakin Jumalalle erotettua tai Jumalalle kuuluvaa. Pyhyys perustuu symboliseen suhteeseen, joka voi olla niin yksilöllinen kuin yhteisöllinen.¹⁸³ Arvokkuus taas liitetään usein kunniaan, arvovaltaan tai vaikutusvaltaan mutta myös hienostuneisuuteen, hyvätapaisuuteen, hyväntahtoisuuteen ja suopeuteen.

7.3.3 Selektiivinen koodaus; yhdistävän luokan/ydinkategorian muodostaminen

Abstrahointiprosessiin viimeisessä vaiheessa pääluokista, sosiaalisesta sekä pyhydestä ja arvokkuudesta, muodostetaan pääluokat toisiinsa integroimalla selektiivisen tutkimuksen yhdistävä luokka, joka samalla on tämän tutkimuksen ydinkategoria. Tässä tutkimuksessa ydinkategoria-käsite on abstrahoitu tieteellinen käsitteellistäminen, jota ei pidä ymmärtää kaikki merkitykset itseensä absorboivaksi entiteetiksi, kuten Pessillä. Ydinkategoria on

---

¹⁸² Durkheim 1977, 120–128.

¹⁸³ Ks. esim. Suomen ev.lut. kirkko 2020c.

kokoava käsite, jossa kukin osasegmentti on identiteetiltään itsenäinen, omaehtoinen. Yhdistävän luokan, ydinkategorian muodostaminen on esitetty taulukossa 5.

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
1. Sosiaalinen toimintaympäristö	Sosiaalinen	<i>Subliimi sosiaalinen</i>
2. Seurakunnallinen toiminta		
3. Pyhyys	Pyhyys ja arvokkuus	
4. Arvostus ja arvovalta		

Taulukko 5. Selektiivisen koodauksen yhdistävän luokan muodostaminen.

Tutkimuksen yhdistäväksi luokaksi, ydinkategoriaksi muodostuu *subliimi sosiaalinen*. Subliimia sosiaalista voidaan kutsua myös *Oraasen kirkkoisuuden* yhdistäväksi luokaksi. Subliimin sosiaalisen subliimi-käsite on dualistinen, jossa on sekä uskonnollis-teologinen että yhteiskunnallis-sosiologinen ulottuvuus. Uskonnollis-teologisessa tulkinnassa ylevä on tunteita herkistävä, kunnioitusta inspiroiva, suurenmoinen pyhän kokemus, joka liittyy yksinomaiseen Jumalan kunnioittamiseen.¹⁸⁴ Teologi Rudolf Otto tulkitsee, että subliimia ei kuitenkaan voi käyttää synonyymisesti pyhyiden kanssa. Pyhä on voimakkaammin arvolutautunut käsite.¹⁸⁵

Tässä tutkimuksessa subliimi näyttäytyy profaanimmassa yhteiskunnallis-sosiologisessa merkityksessä. Haastateltavien tekemät tulkinnat arvokkuudesta ovat lähellä Immanuel Kantin ajattelua, jossa ylevä ei ole objekti vaan mielentila, jossa yhdistyy imaginäärinen intuitio ja kyky tehdä järkipäisiä arvostelmia. Subliimi on pikemminkin jonkin ilmiön herättämä ylevän tunne, kuin tunne jostain itsessään ylevästä.¹⁸⁶ Subliimin sosiaalisen subliimi yhdistää niin kirkollisen pyhyiden kuin maallisen arvokkuuden ylevyydeksi, joka yhdessä alueen ihmisten yhteisöllisen arjen sosiaalisen kanssa yhdistyy siksi arvokkaaksi merkityskokonaisuudeksi, joksi ne ihmiset, joille Paloheinän kirkolla oli merkitystä, sen halusivat luoda.

Aiemmin tässä tutkimuksessa sosiaalisen on määritelty durkheimlaisittain vaikuttamisen, ajattelemisen ja tuntemisen tavoiksi, jotka vaikuttavat yksilöön ulkopäin voimalla, jonka voi saada aikaan vain yhteisö. Sosiaalista toimintaa siis edeltää mielle sosiaalisesta ja

¹⁸⁴ Homann 2006, 189.

¹⁸⁵ Ks. Otton subliimin tulkinnoista esim. Wikström 2004, 64.

¹⁸⁶ Kant 2000, 134.

sosiaalinen voi käytännössä saada erilaisia ilmenemismuotoja. Haastateltavat muotoilivat kuvan sosiaalisesta, joka oli usein voimakkaastikin emotionaalisesti latautunut. Riis ja Woodhead ovat tulkinneet, että emotioissa on sekä sosiaalinen että yksilöllinen ulottuvuus, jotka muotoutuvat jatkuvasti muuttuvissa, monimutkaisissa sosiaalisissa suhteissa, joilla on sekä kulttuurinen, symbolinen että materialistinen ulottuvuus.¹⁸⁷ Tästä oli kysymys myös Paloheinän kirkon tapauksessa. Haastateltavat liittivät kirkkoon niin subjektiivisia kuin objektiivisia sosiaalisen elämän arvoihin liittyviä merkityksiä kuin merkityksiä kirkosta lähiyhteisön omana arjen tilana ja paikkana. Ontologisesti tarkastellen Paloheinän kirkko tiloineen ja miljööneineen voidaan nähdä Lefebvren tavoin niin elettyinä, havaittuina kuin kuviteltuina.¹⁸⁸

Orasen kirkkoisuus						
Subliimi sosiaalinen						
Sosiaalinen				Pyhyys ja arvokkuus		
Sosiaalinen toimintaympäristö		Seurakunnallinen toiminta		Pyhyys	Arvostus ja arvovalta	
Yhteisöllinen arki	Arkkitehtuuri ja kulttuuriperintö	Kirkon purkuuhka	Seurakuntahallinto	Pyhyys	Arvot	Historia ja perinne

Taulukko 6. Orasen kirkkoisuus (alaluokat, yläluokat, pääluokat ja yhdistävä luokka).

Tutkimuksen tulosta, Orasen kirkkoisuuden subliimin sosiaalisen sekä sen osatekijöiden, hyödyllisyyttä ja käytettävyyttä tarkastellaan myöhemmin tässä tutkimuksessa. Alasuutari tulkitsee, että tutkimuksissa yksittäisiä havaintoja yhdistelemällä konstruoidavat laajemmat kokonaisuudet ja halu ilmiöiden sosiologiseen selittämiseen jo sinänsä osoittavat, että aihetta voidaan tarkastella myös yleisemmällä tasolla.¹⁸⁹ Yksittäistapauksena tutkitun ilmiön tuottamat mallit voidaan nähdä myös esimerkkeinä. Esimerkinäkökulma taas osoittaa, että muitakin vastaavia tai vastaavan kaltaisia ilmiöitä saattaa olla olemassa, jolloin voidaan puhua tapausanalyysin tulosten suhteuttamisesta laajempiin kokonaisuuksiin.¹⁹⁰ Voidaan puhua myös Eskolan ja

¹⁸⁷ Riis & Woodhead 2012, 6–7.

¹⁸⁸ Lefebvre 1991, 33–41; ks. myös Amin 2002, 95.

¹⁸⁹ Alasuutari 2001, 237, 240–241.

¹⁹⁰ Alasuutari 2001, 243–244, 249.

Suorannan tavoin tulosten siirrettävyydestä, jolla tarkoitetaan tutkimuksen tuottamien käsitteiden ja muiden tulosten soveltumista toisiin toimintaympäristöihin.¹⁹¹ Näiden yhteistarkastelu luo hyvät edellytykset myös tämän tutkimuksen tulosten hyödyntämiselle.

8 Pessin kirkkoisuuden kehät vs. tämän tutkimuksen tulokset

Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli on ohjannut tätä tutkimusta ja se on esitelty luvussa 3.3. Olen käyttänyt sitä orientaatioissani tutkimukseeni, suunnitellessani tutkimuskysymyksiä ja haastattelujen toteutuksen suunnittelussa. Kirkkoisuuden kehät on siis ohjannut toisaalta sitä, minkälaisia eri tutkimuksellisia valintoja olen tehnyt ja toisaalta sitä, mitä tietoja aineistosta etsin.

Seuraavassa tarkastelen Pessin kirkkoisuuden kehiiä ja tämän tutkimuksen tuloksia Orasen kirkkoisuutta. Kysymyksessä ei ole vertaileva tutkimus vaan kahden eri tutkimusten tulosten vertailu. Sekä Pessin että Orasen kirkkoisuudet on esitetty olennaisimmilta osin taulukossa 6.

8.1 Kirkkorakennusten merkitykset – yhtäläisyyksiä ja eroja

Ennen Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettisen mallin ja tämän tutkimuksen tuloksien tarkastelua, on perusteltua arvioida tutkimusten lähtökohtien yhtäläisyyksiä ja eroja. Tärkeimmät yhtäläisyydet ovat:

- 1) tutkimukset kohdistuvat kirkkorakennuksiin
- 2) tutkimuksissa tutkitaan kirkkorakennusten luomia merkityksiä
- 3) tutkimukset ovat (pääosin) haastattelututkimuksia
- 4) analyysin metodina on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Merkittävimmät erot tutkimusten lähtökohdissa ovat:

- 1) Pessin tutkimuksessa kohdekirkkoja on kuusi, tässä tutkimuksessa yksi
- 2) tässä tutkimuksessa kohdekirkkoon kohdistuu ulkoinen uhka, purku-uhka, Pessin tutkimuksessa ei
- 3) Pessin tutkimus on perustunut sekä henkilöhaastatteluihin, ryhmähaastatteluihin että lehdistöanalyysiin, tämä tutkimus perustuu vain henkilöhaastatteluihin

---

¹⁹¹ Eskola & Suoranta 2005, 67–68, 211.

- 4) Pessin tutkimuksessa merkittävä osa haastatelluista oli fokus-ryhmään kuuluvia, joko seurakuntayhtymän työntekijöitä tai virkamiehiä, tässä tutkimuksessa fokus-ryhmää ei ollut.

Pessi on tiivistänyt tutkimuksensa tulokset viideksi kirkkoisuuden kehäksi, jotka ovat: pyhyys, arvot, arvokkuus, perinne ja arki. Nämä on esitelty luvussa 3.¹⁹² Pessin tutkimustuloksilleen antaman nimi kirkkoisuuden kehät viittaa kirkkoisuudella ihmisten kirkkorakennuksille antamiin merkityksiin ja kehä-sanalla eri kirkkoisuuden teemojen keskinäisiin suhteisiin akselilla maallisuus–hengellisyys. Tällöin pyhyys ydinkategoriana asemoituu kehärakenteen keskelle ytimeksi ja muut siitä ulospäin aaltomaisiksi kehiksi siten, että arjen merkityskehä on uloimpana.¹⁹³

Tämä esitystapa on ongelmallinen. Se synnyttää vaikutelman, että pyhyys ja arvot, arvokkuus ja perinteet ovat kirkkojen muodostaman merkitysavarouden tärkeät elementit ja että ihmisten jokapäiväinen arki on sananmukaisesti ulkokehällä vähempiarvoisena. Samoin pyhyyden pitämistä kirkkoisuuden ”ytimenä”, johon tiivistyy kaikkien muiden kirkkoisuuden kehien merkityksellisyys, voidaan tämän tutkimuksen valossa kritisoida.¹⁹⁴

Oranen			Pessi
Koodausten vaiheet			-
Yläluokat	Pääluokat	Yhdistävä luokka	Teemat
sosiaalinen toimintaympäristö	sosiaalinen	subliimi sosiaalinen	pyhyys
seurakunnallinen toiminta			arvot
pyhyys	pyhyys ja arvokkuus		arvokkuus
arvostus ja arvovalta			perinne
			arki

Taulukko 6. Pessin ja Orasen tutkimusten kirkkoisuuden vertailua. Vertailussa käytettiin Orasen koodauksen yläluokkia ja Pessin kirkkoisuuden kehien teemoja.

Orasen kirkkoisuus ei tue edellä esitettyä kuin osittain. Ensinnäkin merkitysten tulkitseminen kehämuodostelmaksi, jossa jokin merkityskategoria on kokoavana ytimenä, on Orasen kirkkoisuudelle vieras. Paloheinän kirkko loi haastateltaville tärkeitä merkityksiä, joilla ei

¹⁹² Pessi 2008, 258–270.

¹⁹³ Pessi 2008, 358.

¹⁹⁴ Pessi 2008, 368.

ollut mitään yhteyttä pyhyyteen. Samoin muiden kehien merkitykset eivät tiivistyneet ydinkategoria pyhään vaan olivat siihen nähden itsenäisiä. Teräväräinen pelkistys kirkkoisuuden kehiksi pelkistää liikaa ja luo virheellisiä konnotaatioita pyhyiden ja arjen sekä niiden väliin jäävien merkitysten välisistä sidonnaisuuksista, voimasuhteista ja arvosta.

8.2 Pyhyiden olemuksen erilaiset tulkinnat

Pyhyiden kehä. Kummatkin tutkimukset osoittivat, että pyhyys on merkitys, joka liitetään kirkkorakennuksiin. Tulos on ilmeinen, koska kirkot on rakennettu erityisesti liturgiaa varten, niiden olemassaolon tarkoitus kumpuaa pyhästä.¹⁹⁵ Pyhyiden merkitys oli tutkimuksessa myös pääosin selvästi artikuloitu ja sen luonne läpi tutkimuksen oli säilyvä. Pessin tutkimuksen aineistossa ei eri kirkkoisuuden kehien painoarvoja ole esitetty mutta pyhyys on tutkimuksen tuloksissa määritelty ydinkategoriaksi. Tässä tutkimuksessa vain seitsemän prosenttia haastateltavien alkuperäisilmaisusta liittyi välittömästi pyhään (ks. taulukko 1). Jos lukuun lasketaan lisäksi mukaan purku-uhkaan liittyvät uskonnollisten vaikuttimien merkitysarvostelmat, niin luku on 13 prosenttia. Pyhyys ei siis ole Paloheinän kirkon luomista merkityksistä tärkein, ei edes purku-uhan alla.

Vaikka pyhyys on kummassakin tutkimuksessa tunnistettu merkityskategoria, niin pyhyiden tulkinnoissa on eroja tutkimusten välillä. Pessin tutkimuksessa pyhyys on ydinkategoria, johon tiivistyy muut neljä kategoriaa. Pyhyiden elementit ovat pitkälti samat kuin kirkkoisuuden kehien kokonaisuus.¹⁹⁶ Sen lisäksi Pessin pyhyyteen sisältyy viisi eri pyhyiden kehän osatekijää: 1) kirkko historiallisena tiivistymänä, 2) kirkko muistojen paikkana, 3) kirkon arkkitehtoninen erityisyys, 4) kirkkotilan ja toimintojen erityisyys ja poikkeavuus sekä 5) kirkkotila hereilläolon ja läsnäolon paikkana, jolle ei ole verrattavaa paikkaa.¹⁹⁷ Pyhydessä on Pessillä kaksi päällekkäistä kategoriamatriisia, kirkkoisuuden kehät tihtymänä ja pyhyiden viisi osatekijää. Tämä luo sen tulkinnalle merkittävän haasteen.

Vastaavaa yleistävää, muiden kategorioiden sisällyttämistä pyhyyteen ei tämän tutkimuksen perusteella voi tehdä. Niin itse pyhydellä kuin sosiaalisella toimintaympäristöllä, seurakunnallisella toiminnalla kuin arvostuksella ja arvovallalla sekä arjella oli omat merkitysideentiteettinsä, jotka eivät assimiloitu kirkkorakennuksen luomiin pyhyiden merkitysisältöihin. ”Niissä on se Jumalan läsnäolo”, muotoili asian eräs haastateltavista. Toisaalta kriittisyys tuli myös esille; kahden haastateltavan sanoin: ”Minun on vaikea ymmärtää sitä uskoa, joka

---

¹⁹⁵ Pessi 2008, 369.

¹⁹⁶ Pessi 2008, 368.

¹⁹⁷ Pessi 2008, 368.

liittyy kirkkorakennukseen” tai ”pidän kirkkorakennuksista mutta ne ei mulle ole välttämättä pyhiä paikkoja.”

8.3 Arvot, arvokkuus ja perinteet yhdistää ja erottaa tuloksia

Arvojen ja arvokkuuden kehät. Pessi erittelee tutkimuksessaan toisistaan kirkkorakennusten luomat arvojen ja arvokkuuden merkityskategoriat. Pyhyydestä seuraava kategoria, arvot, liittyy kirkkorakennuksen instituutiona ymmärretyn kirkon symboliksi, joka herättää esimerkiksi avoimuuden ja lähimmäisenrakkauden merkityksiä.¹⁹⁸ Arvokkuus taas kuvastaa kirkkorakennuksen herättämiä arvovallan, kunnioituksen ja palvonnan elementtejä, johon yhdistyvät hengelliset sekä historialliset ja kulttuuriset maalliset arvovallan merkitykset.¹⁹⁹

Myös tässä tutkimuksessa haastateltavat toivat esille Paloheinän kirkon luomia merkityksiä, jotka kertovat samoista kirkkoon sidotuista merkityksistä, kuin mitä Pessi esittää. Mutta toisin kuin Pessin tutkimuksessa, tämän tutkimuksen perusteella ei ole perusteltua eritellä arvoihin ja arvokkuuteen perustuvia merkityksiä omiin kategorioihinsa. Arvot ja arvokkuus liittyvät niin monisyisin tavoin toisiinsa, että niiden erottelu tämän tutkimuksen valossa olisi keinotekoinen; sen minkä joku määrittelee arvoksi, toinen kokee arvokkuuden ja/tai arvovallan osoitukseksi. Haastateltava lausuivat: ”Kirkoilla on sellainen omaan liittyvä läheisyysarvo, josta on vaikea erottaa, mikä on rakennukseen liittyvää, mikä taas semmoista aineetonta, henkempää arvostusta” ja ”mulla ehkä vaikuttaa kuitenkin nää sivuasiat ... sosiaalisemmat ja tämmöset kulttuuriset ja historialliset ja tän tyyppiset arvot siinä.”

Perinteen kehä. Pessi erottelee perinteen omaksi kirkkoisuuden kehäkseen. Hänen mukaansa perinne liittyy ennen kaikkea historialliseen aikakaareen, ”ketjuun ennen minua”.²⁰⁰ Perinteen kehällä kysymys on kirkkoihin liittyvien perinteiden ja arvostusten eriaisteisesta arvottamisesta. Perinteen kehällä nykyisyyden merkityksiä luodaan lähinnä historian ja perinteen muovaamassa mielenmaisemassa, kun arvokkuuden kehällä se tapahtuu nykyisyyden perspektiivistä. Tässä tutkimuksessa ei ole ollut perusteita eritellä myöskään perinteitä omaksi kategoriakseen vaan perinteet on ymmärretty ajallisesti jatkuvina kulttuuri-ilmiöinä tai kulttuurin osa-alueina, jotka liittyvät osaksi arvostuksen ja arvovallan yläluokkaa. Haastateltavan mukaan ”kyllä siin [Paloheinän kirkossa] on perinnettäkin ja mä olen ylpee siitä, et suomalaiset on aina niitä kirkkoja rakentanut, ja se on sellasta hyvää jatkuvuutta, mitä voi antaa tuleville sukupolville.”

---

¹⁹⁸ Pessi 2008, 365.

¹⁹⁹ Pessi 2008, 363–366.

²⁰⁰ Pessi 2008, 361–362.

8.4 Arjen erilaiset tärkeydet

Arki. Pessin kirkkoisuuksien kehän uloin kehä on nimeltään arki. Kirkkorakennusten luomat arjen merkitykset liittyvät tulkintoihin niistä osana kaupunkikuvaa, paikallisuutta ja paikallista identiteettiä.²⁰¹ Kirkkorakennuksia tarkastellaan ja arvioidaan tällöin rakennuksina, joka nivotaan omaan henkilöbiografiaan ja kulttuurielämään tai niillä on arvo maamerkkinä tai muuna alueen tunnuksena. Kirkkorakennus liitetään arjessa usein johonkin omaan.²⁰² Arjen kehällä olennaisimpana erona muihin kirkkoisuuden kehiin on, että siinä kirkkoon rakennuksena ei liitetä uskonnollisia merkityksiä.

Paloheinän kirkon luomat arjen merkitykset ovat osa tämän tutkimuksen sosiaalinen toimintaympäristö -kategoriaa ja hallinnollisilta osin seurakunnallinen toiminta -kategoriaa.²⁰³ Paloheinän kirkon luomat merkitykset sosiaalisena toimintaympäristönä jakautuu kahteen kokonaisuuteen: toisaalta kirkkoon ja sen tilojen käyttöön liitettyyn toimintaan, toisaalta kirkon merkitykseen alueen merkkirakennuksena ja paikallisperinteiden ilmentymänä.

Siinä missä Pessin tutkimuksessa painottuu näkemys kirkkorakennuksista rakennuksina maisemassa, joilla on merkitystä, siinä tässä tutkimuksessa Paloheinän kirkkoon sidottiin lisäksi merkityksiä, jotka korostivat sen tärkeyttä alueen toiminnallisena keskuksena, kylätalona. Haastateltavat lausuivat: *”Se oli moderni yhteistoimintatila kaupungin kanssa”* ja *”jos lähellä oleva toimintapiste katoaa ja niistä kärsii just lapsperheet, sairaat ja invalidit, vanhukset eli ne, jotka ovat juuri niitä, joista huolta pitäisi erityisesti pitää”* sekä *”se, että millainen se rakennuksena on, ei ole niin tärkeää, koska se vaatimattomanakin edustaa jotain isoa ja ylevää”* mutta myös, että *”ton tyyppisessä työssä, mitä kirkko tekee, niin tietyllä tapaa pitäisi painottaa enemmän sitä työtä enemmän kuin seiniä.”*

8.4 Seurakunnallinen toiminta ja sosiaalinen erottaa tuloksia

Kokonaan Pessin tutkimuksesta poiketen seurakunnallinen toiminta nousi tässä tutkimuksessa merkittävään rooliin. Seurakunnallisen toiminnan yläkäsite muotoutui tutkimuksessa seurakuntahallinnon ja kirkon purku-uhan alakäsitteistä, jotka on käsitelty luvussa 7. Kumpikin näistä tarkasteluista suuntautuivat käytännössä pelkästään kirkon purku-uhkaan. Kirkon purkuun liittyvistä kysymyksistä haastatteluissa esiin nousivat seurakuntahallinnon luotettavuuteen sekä erilaisiin uskonnollisiin, taloudellisiin ja teknisiin kysymyksiin liittyvät vaikuttimet.

---

²⁰¹ Pessi 2008, 359.

²⁰² Pessi 2008, 360–361.

²⁰³ Hallinnollisilla toimilla tarkoitetaan tässä seurakunnan hallintoon, talouteen tai tekniseen toimeen liittyviä seikkoja.

Johtopäätöksenä voitaisiin arvioida, että kirkkoon ei liitetä seurakunnallisena toimintana erityisiä merkityksiä ilman, että tilanteeseen liittyy jotain normaalista poikkeavaa. Aiemmissa tutkimuksissa sosiaalinen ei ole korostunut vastaavalla tavalla. Näissä tutkimuksissa kirkkoihin ei ole korostunut myöskään purku-uhkaa tai muuta vastaavaa erityistä olosuhdetta.

Pessin ja Orasen kirkkoisuuksissa on useita yhdistäviä tekijöitä. Pessin tutkimus ja tämä tutkimus osoittavat, että pyhän merkitys liitetään kirkkorakennukseen mutta eri tavoin ja eri intensiteetillä. Pyhän ominaisuuksia liukuu uskonnollisen merkityksen ohella myös eri arvoihin ja arvostuksiin, kuten turvallisuus ja ihmisläheisyys, joista sitä voi olla vaikea eriyttää. Kirkkorakennukset luovat kummassakin tutkimuksessa merkityksiä myös historiasta, kulttuurihistoriasta ja perinteistä. Kirkkorakennuksen arkkitehtuuri koetaan yhtälailla molemmissa merkitykselliseksi ja eri kategorioita läpäiseväksi mutta myös mielipiteitä voimakkaasti jakavaksi. Kummassakin tutkimuksessa kirkkorakennukset ovat myös osa ihmisten arkea ja siinä merkityksellisiä esimerkiksi toimintatilana, maamerkkinä tai osana oman elämänpiirin tuttua maisemaa. Näiltä osin tämä tutkimus vahvistaa Pessin kirkkoisuuden kehien kirkkorakennusten luomat merkitykset.

Sen sijaan kirkkorakennuksen luomat sosiaalisen merkitykset joko sosiaalisen toiminnan tai abstrahoituneen yhteisöllisyyden ilmentymänä korostuivat tässä tutkimuksessa Pessin tutkimuksesta poiketen kuten myös purku-uhasta johtuvat seurakunnallisen toiminnan merkitykset. Siinä missä pyhä on Pessin tutkimuksen kirkkorakennusten luomien merkitysten ydinkategoria, siinä se tässä tutkimuksessa on pyhyden, arvokkuuden ja sosiaalisen yhdistävä subliimi sosiaalinen. Orasen kirkkoisuuden subliimi sosiaalinen on Pessin ydinkategoriamäärittelyistä poiketen sateenvarjokäsite, eräänlainen merkityskategorioiden kokoelma, jossa ne muodostavat oman itsenäisen osakokonaisuutensa, jotka eivät sellaisenaan sulaudu subliimiin sosiaaliseen, kuten Pessin tutkimuksessa osakokonaisuudet kehämäisesti pyhään.

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut Helsingissä Pakilan seurakunnan Paloheinän kirkon luomia merkityksiä sen lähiyhteisöissä tilanteessa, jossa kirkko oli jo poistettu kirkkokäytöstä ja se homekirkkona uhattiin purkaa. Käyttämäni taustakirjallisuuden ja esitöiden perusteella tutkimuksen tutkimusongelmaksi muotoutui, että Paloheinän kirkon luomia merkityksiä alueen ihmisten mielipidemuodostuksen taustatekijöinä ei tunneta tilanteessa, jossa kirkko huonokuntoisuutensa vuoksi aiottiin purkaa. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ja kuvailla alueen väestön Paloheinän kirkolle antamia merkityksiä ja näin ymmärtää heidän mielipiteenmuodostuksensa taustalla olevat ilmiöt. Tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa ja etsiä selityksiä ja

mahdollisia kausaalisuhteita tutkimuksessa esiin nousevien eri merkitysten välillä sekä kehittää kirkkorakennusten luomien merkitysten teoriaa käyttäen tutkimusteorianaan Anne Birgitta Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettista mallia. Tutkimuksen toisena tavoitteena on tuottaa tietoa niille seurakunnille, joissa Paloheinän kirkkoa vastaava tilanne on käsillä mutta myös muille seurakunnille niiden kehittäessä omaa toimintaansa, erityisesti kirkkorakennusten käyttöä.

Tutkimus tuotti tutkimusongelmaan vastauksen, Orasen kirkkoisuuden kokonaisuuden, joka tiivistyy subliimin sosiaalisen käsitteeseen. Tutkimuksessa on myös analysoitu eri merkitysten välisiä suhteita ja riippuvaisuuksia. Samoin tutkimus on tuottanut uusia, kriittisiä tulkintoja Pessin kirkkoisuuden kehien mallista ja osoittanut sen kehitystarpeet. Tutkimuksessa myös tuotetaan ehdotuksia niille seurakunnille, joilla kirkkorakennukseen kohdistuu uhkia tai käyttötärpeiden muutoksia. Näistä tarkemmin seuraavassa.

9.1 Tutkimuksen tuottamista merkityksistä

Tutkimusongelman ratkaisemiseksi ja tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi, ensimmäinen tutkimuskysymyksenä etsi vastausta siihen, millaisia merkityksiä Paloheinän kirkko vastaajille purku-uhan alla loi. Tutkimus osoitti, että alueella asuvista muodostuu ryhmiä, joiden Paloheinän kirkolle antamat merkitykset eroavat merkittävästi toisistaan. Haastateltavien alkuperäisilmaisista redusoin avoimella koodauksella merkitysavaruuksia, joiden väliset suhteet jäsentäen kuuteen dikotomiseen pariin. Nämä olivat:

1. Pyhä – profaani
2. Vakaumuksellinen uskova – ei uskova
3. Sosiaalinen merkitys – uskonnollinen merkitys.
4. Lähiyhteisömerkitys – yhteiskunnallinen merkitys
5. Toiminnallisuus (praktisuus) – arvot (abstraktiot)

Tutkimuksen tuloksissa kiinnittää huomiota, että vain 7 prosenttia ja purku-uhan vaikuttimet mukaan lukien 13 prosenttia haastateltavien Paloheinän kirkkoon liittämistä alkuperäisilmaisujen merkityksistä liittyi pyhään. Pyhyys ei siis ole Paloheinän kirkon luomista merkityksistä tärkein, ei edes purku-uhan alla. Alueen ihmisten yhteisöllinen arki tiivistyy sosiaalisen-käsitteeseen, joka muodostuu kirkon luomista yksilöllisistä mielentiloista ja yhteisöllisistä toiminnallisista merkityksistä ja kirkon merkkirakennuksena luomasta yleisestä lähiyhteisödiskurssista mutta myös vuorovaikutuksesta seurakunnan ja sen toimijoiden kanssa.

Monet sosiaalisina tulkituista arvostelmista olivat toisiinsa tai muihin merkityksiin limittyneitä ja siten tulkinnanvaraisia mutta käyttämässäni tulkinnassa vähintään 30,1 prosenttia alkuperäisilmaisuista liittyi eri tavoin Paloheinän kirkon luomiin sosiaalisen merkityksiin. Sosiaalisen merkitykset myös liitettiin osin analogisena jatkumona kirkkoon liitettyihin pyhän ja hyvänä pidettyjen arvojen myönteisiin merkityksiin mutta myös arjen merkitysten rationaalisuuteen kuten kirkon tilojen kerhokäyttöön. Sosiaalisen voimakasta korostumista voidaan kirkkorakennusten merkityksiä käsittelevissä tutkimuksissa pitää uutena ja purku-uhkaa sen tärkeimpänä vaikuttimena.

Tuloksena voidaan pitää myös, että pohtiessaan kirkkorakennuksen merkityksiä osa haastateltavista ryhtyi arviomaan omaa yksilöllistä identiteettiään akselilla uskova – ei uskova. Näin tutkimus vahvistaa Morgan väittämän, että muistelu auttaa konstruoimaan yksilön omaa menneisyyttä ja näin käyttämään sitä oman identiteettinsä rakentamisen elementtinä.²⁰⁴ Kirkkorakennus herättää siten subjektiivisia merkityksiä, jotka määrittävät yksilön suhtautumista yleensä uskoon tai kirkkoon instituutiona.

Vaikka Paloheinän kirkon purku-uhka ei ollut tämän tutkimuksen varsinaisena kohteena vaan lähinnä sen erityinen olosuhde, niin siitä huolimatta purku-uhkaa koskevien ilmaistujen määrä oli 32,5 prosenttia tutkimuksen kaikista alkuperäisilmaisuista. Osaltaan tätä selittää ne haastattelukysymykset, jotka koskivat purku-uhkaa. Sen vaikutukset liitettiin eri tavoin moniin muihinkin merkityksiin läpäisevästi. Kirkkorakennuksen purku-uhka on kriisinomainen tilanne, joka herättää voimakkaita tunteita niin seurakuntalaisissa kuin alueen asukkaissa ja herättää poikkeuksellisenä ilmiönä kiinnostusta yleisemminkin seurakunnan tapaan toimia; sen edustajien luotettavuuteen, asiantuntevaan kiinteistöhuoltoon, seurakuntatalouden laadukkaaseen hoitoon, edustuksellisuuden ja hallintotoimen läpinäkyvyyteen ja uskottavuuteen sekä seurakuntalaisten ja alueen väestön huomioonottamiseen päätöksenteossa. Tutkimus vahvistaa Gorrington väittämän, että oikeudenmukaisuuden kokemus on yhteisöjä teologisesti analysoitaessa olennainen.²⁰⁵ Kirkkorakennukseen kohdistuva uhka generoi merkityksiä seurakunnan ja sen vastuullisten yleisestä kyvystä hoitaa seurakunnan ja lähiyhteisön asioita.

Tutkimus osoittaa, että kirkkoa rakennuksena ei pidä nähdä vain seurakunnan sisäisen tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta vaan myös julkisena rakennuksena, josta sanansa on sanottavana seurakuntalaisten lisäksi myös niillä, jotka eivät ole seurakunnan jäseniä mutta

---

²⁰⁴ Morgan 1999, 183.

²⁰⁵ Gorrington 2002, 189.

joiden elinpiiriin kirkkorakennus kuuluu. Kirkkorakennus luo merkityksiä konkreettisesta tai abstrahoituneesta ”omasta”. Myös Paloheinän kirkko koettiin omaksi mutta kovin eri tavoin.

9.2 Paloheinän kirkon merkityksiä generoivat piirteet

Tässä tutkimuksessa pyrin siihen, että merkitysten analyysi ei jäisi irrallisiksi löydöiksi. Tässä tarkoituksessa analysoin seuraavaksi, mitä eri teemoja haastateltavien kertomista merkityksistä voidaan löytää ja mitä eri johtopäätöksiä niiden perusteella tehdä ja näin löytää vastaus toiseen tutkimuskysymykseeni.

Vastaukset ovat tiiviissä yhteydessä edellä esitettyjen merkitysten kanssa ja usein vaikeasti myös niistä erotettavissa. Aineiston tiivistäminen nosti esille tarkennetut teemat, jotka hahmottuivat osin jo avoimen koodauksen tuloksissa. Neljä eri teemaa korostui. *Ensiksi*. Kirkkorakennus pyhyytinä eli Jumalan läsnäolon paikkana ja seurakunnan liturgisen toiminnan keskipisteenä. *Toiseksi*. Kirkkorakennus sosiaalisuuden ja sosiaalisen toiminnan keskipisteenä sekä *kolmanneksi* kirkko arvojen ja arvokkuuden ilmentymänä. Lisäksi *neljäntenä* Paloheinän kirkon purku-uhka ajankohtaisena ja mieliä jakavana teemana korostui voimakkaasti.

Vain noin 13 prosenttia ensikäden pelkistetyistä ilmauksista liittyi pyhänä pidettävään. Tulosta on pidettävä aikaisemman tutkimuksen valossa hyvin yllättävänä. Pyhyys korostui niiden haastateltavien kohdalla, jotka identifioivat itsensä vakaumuksellisiksi uskoviksi. Tulos on selitettävissä kahdella syyllä. *Ensiksi* sillä, että Paloheinän kirkko on aina ollut ja mielletty Pakilan alueen kakkoskirkoksi. Ja *toiseksi* sillä, että Paloheinän kirkko oli ollut hyvin vähäisellä liturgisella käytöllä vuodesta 2002, jolloin Pakilan seurakunnan pääkirkon laajennus valmistui aina Paloheinän kirkon toiminnan lopettamispäätökseen asti vuoteen 2010. Tutkimus osoittaa, että seurakuntalaiset vieraantuvat kirkosta, jos sillä ei ole säännöllistä käyttöä ja/tai jos alueella on kilpailevia aktiivikäytössä olevia seurakunnan tiloja.

Profaanimman näkökulman edustajat pitivät kirkkoa itsestään selvästi uskonnonharjoittamispaikkana, joka ei heissä kuitenkaan herättänyt erityistä pyhän kokemusta. Paloheinän kirkko toimi heille arvokkuuden ja laajempien arvomaailmojen muistumana tai edustumana yleisemmistä kirkkoon tai uskontoon tai jopa valtiovaltaan liitetystä *myönteisistä* konnotaatioista. Vain harva aiemmin tässä tutkimuksessa esitetyistä seikoista, kuten eri arvot, traditiot ja perinteet, ihmisläheisyys, avoimuus, turvallisuus ja luotettavuus olivat sellaisia, että ne sellaisenaan olisivat juuri ja vain Paloheinän kirkon herättämiä. Paloheinän kirkko onkin ymmärrettävä näiden piirteiden edustumana.

Paloheinän kirkko ei rakennuksena herättänyt haastateltavissa negatiivisia miellelyhtymiä riippumatta heidän suhtautumisestaan kirkkoon instituutiona. Kirkkoon suhtauduttiin

myönteisesti jopa niiden keskuudessa, jotka kannattivat sen purkamista, koska sen elinkaari oli päättynyt. Paloheinän kirkko edusti monille vasta runsaan 60 vuoden iästään huolimatta historian vuosisataista läsnäoloa nykypäivässä ja kirkon purkaminen olisi päättänyt tämän osin mielessä abstrahoituneen historian jatkumon.

Tässä tutkimuksessa tärkeimmän merkityksensä Paloheinän kirkko sai luonteestaan sosiaalisena yhteisöllisen arjen keskipisteenä. Se oli monien harrastepiirien ”kotipesä”, joka palveli vauvasta vaariin ja muita sosiaalisia tarpeita, kuten erilaisia yhdistyksiä. Kirkko oli lähellä ja se toimi eräänlaisena kylätalona, mikä edisti myös abstrahoituneempia merkityksiä kuten turvallisuudentunnetta ja perhekeskeisyyttä ja yleensä yhteisöllisyyttä. Kirkon purkuuhka loi tälle totutulle elämämpiirille ja elämäntavalle konkreettisen uhan. Sosiaalisen korostumisen taustalla on luonnollinen läheisyys ja yleinen samanmielisyys mutta myös alueella muuten vähäinen kerho- tai juhlatilatarjonta ja omakotialueen sisäänpäin kääntynyt ajattelutapa erilaisesta ”omasta”. Ihmiset tuntevat laajasti toisensa jopa ylisukupolvisesti, jolloin sosiaalinen vuorovaikutus on mutkatonta.

Kirkon purku-uhalla ja kirkon luomilla sosiaalisen merkityksillä on välitön yhteys; suuri osa sosiaalisesti liitettyistä merkityksistä liittyi kirkon tiloihin ja niissä tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan. Kirkon purun myötä lähiyhteisö olisi menettänyt suurimman osan alueen vapaa-ajantiloista. Tästä syystä on perusteltua olettaa, että muista tutkimuksista poikkeava sosiaalisen korostunut merkitys liittyy tähän kysymykseen. On kuitenkin huomattava, että Paloheinän kirkkoon liitettiin merkittävä määrä muita, usein abstrahoituneita, yhteisöllisyyteen ja läheisyyteen liittyviä arvomerkitäyksiä, joilla ei ole yhteyttä kirkon ymmärtämiseen toiminnallisena tilana.

Tutkimukseni haastattelut on tehty aikana, jolloin kiihkeimmistä tapahtumista on jo muutamia vuosia aikaa ja Paloheinän kirkko oli jo otettu uusiokäyttöön vanhusten hoivakotina. Vanhan kirkkorakennuksen säilyminen ja sinne perustetun vanhushuollon toimipisteen sosiaalinen luonne sekä Pakilan pääkirkon hyvä palvelutaso ovat lisänneet tehdyn ratkaisun hyväksyntää. Kriittisen tärkeää haastateltaville oli, että Paloheinän kirkon rakennusta ei purettu vaikka sen käyttötarkoitus muuttui.

9.3 Tutkimuksen tulosten suhde aikaisempaan tutkimukseen

Tutkimukseni analyysit osoittavat, että Paloheinän kirkon herättämät merkitykset pyhästä ovat lähes yhdenmukaiset aiemman tutkimuksen (Airas 1992, Gibbons 2006, Inge 2003, Kilde 2008, Martling 1993, Seasoltz 2006, Yates 2008) kanssa kuten myös Pessin (2008) kirkkoisuuden kehien pyhyiden kanssa. Samoin kulttuurin ja perinteen (Airas 1992, Kilde 2008, Morgan

1999, Pessi 2008, Thiselton 2009) sekä arvon ja arvokkuuden (Boyer 2004, Dyrness 2001, Eliade 1968, Kieckhefer 2004, Pessi 2008) merkitykset näyttäytyvät sekä tutkimuskirjallisuudessa että Pessin tutkimuksessa piirteiltään samoina tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Myös jännitteisyys ”kirkonnäköisten” kirkkojen ja modernia kirkkoarkkitehtuuria edustavien kirkkojen välillä näyttäytyi niin tässä kuin aiemmissa ja Pessin tutkimuksissa.

Vain Pessin (2008) tutkimuksessa kirkkorakennuksen merkityksiä on kartoitettu haastattelemalla niiden vaikutuspiirissä olevaa väestöä. Kirkkohallituksen kirkkotilatyöryhmä on sittemmin vuonna 2019 asiantuntijatyönä tarkastellut kirkkotilan kehittämismahdollisuuksia. Tutkimukseni tulosten valossa selvityksen jatkotöissä tai esimerkiksi suosituksissa olisi tärkeä korostaa seurakuntalaisten ja lähiasujaimiston mukaan ottamista kirkon käyttöä koskeviin ratkaisuihin. Tämä siksi, että kokemus seurakunnan toiminnan läpinäkyvyydestä olisi aito ja siksi, että asiantuntijatyö ei pysty ilman ensikäden tietoa arvioimaan kaikkia eri merkityksiä, niiden välisiä suhteita ja painoarvoja, joita kirkon lähiyhteisöllä on. Pelkkä edustuksellisuus seurakuntahallinnossa ei riitä. Kirkkorakennus luo merkityksiä, jotka eivät aina ole odotusten mukaisia ja ennakoitavissa.

Tämän tutkimuksen analyysit eivät tue Pessin aiemman tutkimuksen kirkkoisuuden kehien tulosta pyhästä ydinkategoriana eikä myöskään ajatusta muiden merkitysten hierarkkisesta järjestyksestä suhteessa pyhään. Tämän tutkimuksen ydinkategoria on subliimi sosiaalinen, jossa yhtyy hengellisen pyhyiden ja maallisen arvokkuuden merkitykset. Kokonaisuus, jossa yhdistyy hengellinen pyhyys ja maallinen arvokkuus sekä Paloheinän ihmisten yhteisöllinen sosiaalisuus kuvastaa erinomaisesti sitä, millä tavalla haastateltavat Paloheinän kirkon luomia merkityksiä kokonaisuudessa arvioiden kuvasivat.

Tutkimukseni osoittaa, että sosiaalisen korostuminen ei johtunut sitä, että haastateltavat asuivat Paloheinässä tai että heitä olisi riittävä määrä kollektiivisuuden tunnusmerkkien täyttämiseksi tai että he edustivat yhdenmukaista omakotiasumista tai sosioekonomisesti läheisiä yhteiskuntaluokkia. Sosiaalista ei ole ymmärrettävä kollektiivisuuden asteen, yhdenmukaisen muodon tai vuorovaikutuksen määrän tuotoksena. Sen sijaan voi tehdä sen johtopäätöksen, että haastateltavien tapa ajatella, tuntea, toimia ja vaikuttaa on ollut yhdenmukaista ja johtanut edellä mainittuihin elämänvalintoihin ja tapaan elää. Sosiaalinen toimii edeltävänä, generoivana syynä tietynlaisille valinnoille ja käyttäytymiselle vaikka niiden yksilölliset ilmenemismuodot saattavat vaihdella, ei kyseisten valintojen ja käyttäytymisten synnyttämänä seurauksena.²⁰⁶ Tältä osin tutkimus vahvistaa Èmile Durkheimin teorian sosiaalisesta. Myös Alasuutari

---

²⁰⁶ Ks. sosiaalisen piirteistä Durkheim 1977, 40–42.

korostaa ihmisten yleistä taipumusta toimia tiettyjen konstitutiivisten, merkityksiä luovien sääntöjen mukaisesti vaikka eivät yksilötasolla siihen liittyviä lainalaisuuksia noudattaisikaan.²⁰⁷

Haastateltavat siis liittivät Paloheinän kirkkoon tutkimuksessa merkityksiä, joiden taustalla oli sosiaaliseen liittyvä, jo aiemmin omaksuttu varsin yhdenmukainen ajattelu ja tulkinta historian, perinteiden, arvojen ja arvokkuuden sekä luotettavuuden, turvallisuuden ja lähimmäisenrakkauden merkityksestä. Nämä realisoituivat Paloheinän kirkkoon liitetystä sosiaalisen ilmenemismuodoissa ja hyväksyttävänä pidetyissä piirteissä, kuten lasten päiväkerho, AA-kerho ja partiotoiminta sekä myös nykykäytön mukaisen vanhusten hoivakodin hyväksymisenä.

9.4 Tutkimuksen toteutukseen liittyvä arviointi ja kritiikki

Tutkimusten esitöissä luin laajasti erilaista koti- ja ulkomaista tieteellistä kirjallisuutta, joissa käsitellään kirkkorakennuksia eri tavoin. Samoin luin kaiken saatavilla olevan aineiston, mikä käsitteli Paloheinän kirkkoa ja sen purku-uhkaa. Tutkimukseni esityöt osoittivat, että vaikka kirkkorakennuksia on tutkittu eri tavoin laajasti, niin kirkkoa käyttävien tai sen vaikutuspiirissä elävien ihmisten käsityksiä kirkkorakennuksista on tutkittu erittäin niukasti. Kirkkorakennusta käsitellään usein teologisissa tutkimuksissa annettuna ympäristönä tai liturgisen toiminnan puitteena, johon ei merkityksiä luovana rakennuksena *per se* kiinnitetä erityistä huomiota. Näkökulma on dogmaattinen. Vastaavasti arkkitehtonisessa tai taidehistoriallis-kulttuurisissa tutkimuksissa tutkimusten fokus on joko kirkkorakennuksessa arkkitehtonisissa arvoissa ja sen designissa, taidehistoriallisesti taas sen taiteellisesti arvokkaissa yksityiskohdissa, kuten kirkkotaitteessa tai kirkkoteksteileissä. Tutkimuksissa korostuu erikoisalojen asiantuntijoiden käsitykset kirkkorakennusten erilaisista merkityksistä, ei sitä käyttävien tavallisten kansalaisten.

9.4.1 Tutkimusongelma ja teoreettisten elementtien arviointi

Edellä esitetyt havainnot ohjasivat tutkimukseni tutkimusongelman, sen tarkoituksen ja tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset käsittelemään Paloheinän kirkon vaikutuspiirissä asuvien ihmisten lähikirkkolleen antamia merkityksiä tilanteessa, jossa kirkko uhattiin purkaa. Ajatuksena oli, että kirkon purku-uhka voi tuoda kirkkorakennuksesta esille näkökulmia, jotka ilman sitä eivät tulisi arjessa esille. Tämä lähtökohta toimi pääosin odotetusti. Purku-uhka teki Paloheinän kirkon merkityksen alueen ihmisille kokonaan uudella tavalla ”näkyväksi” vaikka

---

²⁰⁷ Alasuutari 2001, 242.

se oli aina elinpiirissä sijainnutkin. Purku-uhka toi esille syvällisiä pohdintoja kirkkorakennuksen arvosta, sen toiminnallisuuden merkityksestä ja laajemminkin kirkkoinstituution roolista yhteiskunnassa ja henkilölle itselleen.

Tutkimukseni on fenomenologis-hermeneuttinen, taustateorialtaan grounded theory -tutkimus, jota tulkintateorian ohjaa Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli. Sosiologisesti tutkimus perustuu Èmile Durkheimin teoriaan sosiaalisesta ja tiedonsosiologisesti se kuuluu sosiaalisen konstruktionismin tradition piiriin. Tutkimus toteutettiin haastattelututkimuksena. Pysin tutkimukseni teoreettisilla valinnoilla siihen, että ne luovat koherentin teoreettisen viitekehyksen tutkimukselleni palvelen samalla myös tutkimuksen käytännön toteutusta. Grounded theoryn kehittäjien Barney Glaserin ja Anselm Straussin mukaan teorian avulla kyetään luomaan käsitteellisiä kategorioita tutkittavan ilmiön kuvaamiselle ja selittämiseksi, koska teoria on johdettu suoraan aineistoista ja siten teoria kuvaa aineistojen tunnusomaisia piirteitä.²⁰⁸ Tutkimukseni eräänä tavoitteena oli kehittää kirkkorakennuksen luomien merkitysten teoreettisia malleja, mille grounded theoryn valinta loi vankan kivijalan.

Valitsemani John Swintonin ja Harriet Mowatin fenomenologian ja hermeneutiikan yhdistävä tutkimusote mahdollisti sekä kuvailevan että tulkitsevan analyysin, jota Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettinen malli konkreettisesti tuki aina tutkimuksen esitöistä sen johtopäätöksiin. Merkityksiä tutkittaessa arvioin, että tutkimuksessa konstruoituu Bergerin ja Luckmannin viitoittamana erilaisia tulkintoja sosiaalisesta todellisuudesta, mikä taas edelleen ohjasi Èmile Durkheimin sosiaalista määrittävään sosiologiseen teoriaan. Näin itselleni asettama vaatimus tutkimuksen teoreettisesta koherenssista toteutui.

9.4.2 Tutkimuksen toteutuksen arviointi

Lähtökohtakäsitykseni tutkimuksen toteutukselle oli, että tutkimusaineiston on oltava ensikäden tietoa sellaisilta ihmisiltä, joilla on elämäkokemusta Paloheinän kirkosta. Yhtä lailla tutkimuksen esitöiden valossa oli selvää, että tutkimusta ei voi tehdä ilman, että Paloheinän kirkon purku-uhka vaikuttaa kirkosta luotuihin merkityksiin. Ennen haastatteluja keräämistäni aineistoista minulle syntyi vaikutelma, että esimerkiksi eri medioiden aineistot tapahtumista jäivät varsin pintapuolisiksi ja toistivat toisiaan ja niitä oli lisäksi odotettua merkittävästi vähemmän. Sama koski seurakuntahallinnollista käsittelyä. Pettymys oli myös, että Pakilan seurakunnan johto vaikutti haluttomalta osallistumaan tutkimukseeni. Ajatukseni rikkaasta diskursiivisesta

---

²⁰⁸ Glaser & Strauss 1967, 3, 5.

aineistosta ei toteutunut. Päädyin paikallisen väestön haastattelututkimukseen, joka analysoitaisiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Valinta osoittautui onnistuneeksi. Ensiksi selvitin, kuinka laaja ilmiö kirkon purkuuhka ja sen vastustaminen oli. Tämä selvitystyö osoitti, että aktiivisten purkuuhkaa vastustavien piiri oli kohtuullisen pieni mutta sitäkin ammattitaitoisempi ja aktiivisempi. Syntyi vaikutelma, että pääosalle alueen ihmisistä Paloheinän kirkon purkuuhka oli varsin yhdenmukainen ilmiö. Esitöissä käymieni eri keskustelujen perusteella minulla oli käsitys, että haastateltavien löytämisessä ei tulisi olemaan ongelmia. Tämä lähtökohta oli ainakin jossakin määrin väärä. Arvio mahdollisuudesta haastatella jopa useampaa kymmentä henkilöä kuihtui lopulta kymmenen haastatteluun, joka tutkimuksellisesti on kuitenkin täysin riittävä. Aineistojen eri piirteet alkoivat kylläntyä eli saturoivat haastatteluaineistossa, mikä on myös Straussin ja Corbinin vaatimus tutkimuksen teoreettiselle kyllästyspisteelle.²⁰⁹

Haastattelujen käytännön toteutus sujui pääosin ongelmitta. Haastattelut toivat esille myös abstraktien merkitysten muotoilun vaikeudet. Merleau-Ponty onkin havainnut, että tietoisuus ei kohdennu ilmiöön ennen kuin ilmiö saa havaittavan muodon.²¹⁰ Havaittava muoto, esimerkiksi kirkkosali, on helppo kuvata merkityksenä mutta esimerkiksi lähimmäisenrakkaus ei. Analyysissä haasteena olivat myös haastateltavien lausumat, jotka olivat usein toisiinsa ja muihin merkityksenantoihin limittyneitä ja siten vaikeasti alkuperäisilmaisista eriteltävissä.

Oman epävarmuustekijänsä ja tulkinnallisuutensa tutkimuksen tulosten arviointiin tuo myös kirkon purkuuhkaa koskevien ilmaisujen korkea määrä (32,5 %). Tätä ruokki myös ne haastattelukysymykset, jotka koskivat välittömästi purkuuhkaa. Näiden kysymysten painoarvo ja luonne haastattelun kokonaisuudessa olisi voinut olla nyt käytettyä vähäisempi vaikka purkuuhkaa haastattelutilanteessa käsiteltiin vähemmän, kuin mitä kysymysten määrä ja muotoilu antaa ymmärtää. Eräille haastateltaville purkuuhka näyttäytyi kuitenkin heidän merkitysmaailmansa ja myös tutkimuksen ytimenä.

9.5 Tutkimuksen tulokset, yleistettävyyden ja käytettävyyden

Aikaisemmissa tutkimuksissa pyhän, arvokkuuden, arvojen, perinteen ja arjen merkitykset nousivat monimuotoisesti esiin. Niin tässäkin tutkimuksessa. Tutkimukseni vahvistaa näiltä osin aiempien tutkimuksen tuloksia. Arvokkuus, arvot ja perinteet eivät kuitenkaan muodosta kukin omaa kategoriaansa, kuten Pessillä, vaan ovat osa arvostuksen ja arvovallan kategoriaa.

---

²⁰⁹ Aineistojen kylläntymisestä eli saturatiosta esim. Eskola & Suoranta 2005, 62–64; Strauss & Corbin 1990, 188.

²¹⁰ Romdenh-Romluc 2011, 18.

Tutkimus osoittaa, että kirkkorakennuksen tuottamat sosiaalisen merkitykset ovat aikaisemmissa tutkimuksissa kuitenkin jääneet lähes huomiotta.

Tutkimukseni tulos, Orasen kirkkoisuuden subliimi sosiaalinen, tuottaa uutta tietoa kirkkorakennusten generoimista merkityksistä, joiden avulla Pessin kirkkoisuuden kehien teoreettista mallia voidaan kehittää kolmella tavalla. *Ensiksi.* Kirkkoisuuden merkityksiin tulisi lisätä sosiaalisten merkitysten kokonaisuus, jossa sosiaalinen on ymmärrettävä ajattelemisen ja tuntemisen tapoina, jotka saavat eri ilmenemismuotoja ja toimintatapoja. *Toiseksi.* Tutkimuksen analyysi kyseenalaistaa yleisen näkökulman, että pyhä on kirkkorakennuksen luoma ydinkategoria tai kirkkorakennuksen olennainen olemus, johon nähden muut merkityskokonaisuudet olisivat alisteisia. Näin ei tämän tutkimuksen tulosten valossa asia ole vaan se on subliimi sosiaalinen, jossa pyhä on yksi kolmesta elementistä arvokkuuden ja sosiaalisen rinnalla. *Kolmanneksi.* Tutkimukseni tulokset eivät tue Pessin teoreettista kehämallia ja sen visualisointia, jossa kirkkorakennuksen kategorisoidut merkitykset jäsennetään kehämäisesti keskellä olevasta ydinkategoriasta, pyhän kehästä, kohti ulkokehän arjen maallistuneita merkityksiä.

Tutkimukseni tulos osoittaa, että kirkkorakennukseen luodaan laajasti erilaisia merkityksiä, jotka ovat monitulkintaisia ja eri tavoin toisiinsa liittyneitä tai toisillaan ehdollistettuja. Lisäksi eräät merkitykset toimivat diagonaalin tavoin läpäisten kaikki eri merkityskategoriat. Tällaisia olivat esimerkiksi kirkkoarkkitehtuurin luomat merkitykset, jotka lävistivät koko aineiston pyhästä arjen merkityksiin. Tutkimukseni tulos, jota kutsun Orasen kirkkoisuudeksi, korostaa subliimia sosiaalisuutta. Subliimi sosiaalisuus on kirkkorakennuksen eri merkitykset kokoava teoreettinen käsite, joka tunnistaa kirkon luomat erilaiset pyhän ja profaanin luomat arvojen, arvokkuuden ja perinteen merkityskategoriat sekä yhdistää ne sosiaalisen kategoriaan.

Kvalitatiivisin menetelmin tehdyn tapaustutkimuksen yleistettävyyteen on suhtauduttava varovaisuudella mutta se on mahdollista, kuten edellä luvussa 7 on osoitettu. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaen siirtää muihin seurakuntiin tilanteissa, joissa kirkkorakennusta ollaan purkamassa tai muulla tavoin kirkkorakennuksesta luopumassa. Tässä voidaan nähdä kolme ulottuvuutta: 1) kirkkorakennuksen sosiaaliset merkitykset tulisi arvioida liturgisten ja taloudellisten vaikuttimien rinnalla, 2) kirkkorakennuksen kulttuuris-sosiaalinen yhteisöllinen merkitys myös muille alueen asukkaille kuin seurakuntalaisille tulisi arvioida tarkoin ja 3) kirkkorakennuksen purkuun liittyvissä seurakuntahallinnollisissa toimissa tulisi kiinnittää huomiota niiden vaikutuksiin maineenhallintaan, seurakunnan vastuullisten koettuun luotettavuuteen ja seurakunnan jäsenmäärän kehitykseen.

9.6 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Tämä tutkimus on perustunut Paloheinän kirkon luomien merkitysten paikalliseen selittämiseen tilanteessa, jossa kirkkoa uhkasi purku. Kirkkorakennuksen merkityksiä purku-uhan aikana lähiyhteisöille ei ole sen väestöltä haastatellen aiemmin tutkittu. Tutkimuksen tulos osoittaa, että purku-uhkatilanne herättää voimakkaita sosiaalisia liittyviä mentaalisia ja toiminnallisia merkityksiä ja konnotaatioita, jotka saavat erilaisia käytännön ilmenemismuotoja. Kirkkorakennus ei ole vain seurakuntalaisten sakraali tila vaan se on koko lähialueen merkkirakennus. Myös ihmiset, jotka ovat ei-uskovia ja joilla kyseistä seurakunnan jäsenyyttä ei ole, haluavat olla osallisia kirkkorakennuksia koskevaan päätöksentekoon. Purku-uhka erityisenä olosuhteena aktivoi niin seurakuntalaisia kuin alueen muita asukkaita. Tämä ilmenee muun muassa kaupunginosayhdistysten aktiivisuutena ja kriittisenä arviointina seurakunnan päätöksentekoa ja sen toiminnan avoimuutta kohtaan sekä arvionna seurakunnan päättäjien luotettavuudesta sekä heidän kyvystään ottaa huomioon yhteisön asukkaiden tarpeet.

Suomessa on lukuisa määrä seurakuntia, joissa arvioidaan huonokuntoisen kirkkorakennuksen tulevaisuuden ratkaisuja tai joissa kirkkorakennuksista luopumista pohditaan osana heikkenevän seurakuntatalouden tasapainoa. Tämän tutkimuksen tutkimustieto hyödyttäisi erityisesti niitä seurakuntia, joissa kirkon purku on esillä mahdollisena ratkaisuna tai joissa kirkon käyttötarkoituksen muutosta harkitaan. Tutkimustulokset palvelevat myös seurakuntia niiden kehittäessään toimintastrategioitaan ja arvioidessaan kirkkotilojen ja muiden seurakunnallisten tilojen käyttöä. Asukkaiden mielissä juuri kirkkorakennus oheistiloineen mielletään tilana seurakunnaksi, sen olemukseksi. Tutkimustuloksia voidaan lisäksi hyödyntää seurakuntien harkitessa toimenpiteitä seurakunnan jäsenmäärän ylläpitämiseksi tai lisäämiseksi. Tutkimus osoittaa, että kirkkorakennuksilla on tärkeä merkitys myös seurakuntaan kuulumattomille.

Tutkimus herättää ainakin kaksi jatkotutkimusintressiä. *Ensiksi.* Tutkittaessa kirkkorakennuksia tutkimusperinteeseen on kuulunut tutkimusten tekeminen jostain tietystä määritelmästä näkökulmasta. Tällaisia ovat esimerkiksi liturginen, arkkitehtoninen, kirkkotaiteellinen, kulttuurihistoriallinen tai rakennusteknillinen näkökulma. Tutkimukset ovat lähes aina akateemisesti koulutettujen tutkijoiden tai tutkijaryhmien omia analyysejä tutkimuskohteestaan. Tutkimukset ovat myös segmentoituneita, mikä vaikeuttaa kokonaiskuvan luomista. Tämä tutkimus osoittaa, että seurakuntalaisten ja kyseisen kirkon vaikutuspiirissä olevien ihmisten tulkinat kirkkorakennuksista tuovat asiantuntijanäkemykseen merkittävän tutkimuksellisen arvonlisän. Olisikin perusteltua tutkia laajemmin eräänlaisena metatutkimuksena, miten kirkkorakennuksia tulisi tutkia, jotta niiden luomat moniulotteiset merkitykset paljastuisivat seurakunnille

ja miten kirkon vaikutuspiirissä olevien ihmisten luomat merkitykset voisivat rikastaa asiantuntijatiedon usein segmentoitunutta näkemystä.

Toiseksi. Tämä tutkimus herättää tutkimuksellisen intressin eri sosiaalisten merkitysten ja vaikuttimien huomioon ottamiseen tutkittaessa kirkkorakennusten luomia merkityksiä. Tutkimus on osoittanut, että pyhyiden, arvojen ja arvokkuuden sekä kulttuurihistorian luomat merkitykset kirkkorakennuksista tunnistetaan varsin hyvin. Jopa siinä määrin, että mainitut merkitykset muuttuvat itsestään selviksi itseisarvoiksi kirkoista puhuttaessa. Sen sijaan tavalisten seurakuntalaisten ja kirkkorakennuksen läheisyydessä asuvan väestön sosiaalisen arjen merkityksiä kirkkoon koskien tunnetaan vähän, jos lainkaan. Tämä tutkimus ei ole vahvistanut edellä mainittuja itsestään selviä merkityksiä ja osoittanut, että tulokset voivat olla yllättäviä ja ennakko-odotusten vastaisia, joten niitä olisi perusteltua tutkia tarkemmin. Erityisen tärkeää olisi tutkia erilaisen sosiaalisen luomia merkityksiä kirkkorakennuksista.

Lähteet

Kymmenen henkilöhaastattelua Helsingissä, tekijän hallussa.

Kirjallisuus

Airas, Jukka-Pekka

1992 Uuden kirkkoarkkitehtuurin ongelmat. Kirkkorakennus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon taidekysymyksenä. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 178. Helsinki: STKS.

Alasuutari, Pertti

1995 Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies. London: Sage.

2001 Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

s.a. Fakta- ja näytenäkökulmat. Luentoaineisto (ppt). http://wwwedu.oulu.fi/tohtori/koulutus/jarjestettava_opetus/Alasuutari/Fakta_ja_nayte_uusi.pdf. (luettu 27.8.2019).

Allen, Diogenes & Springsted, Eric O.

2007 Philosophy for Understanding Theology. Second Edition. Louisville: Westminster John Knox Press.

Amin, Ash & Thrift, Nigel

2002 Cities. Reimagining the Urban. Cambridge: Polity.

Arnold, R. & Anderson, Sheryl A.

- 2013 Social Identity, Conflict Management, Religion and a Building: Peaks and Valleys in the Life of a Large Christian Church. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/2277977913509167> (luettu 30.9.2020).
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas
2005 Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.
- Boyer, Mark, G.
2004 The Liturgical Environment. Second edition. Collegeville: Liturgical Press.
- Brannen, Julia
2008 Working qualitatively and quantitatively. – Qualitative Research Practise. Toim. Clive Seale, Gianpietro Gobo, Jaber M. Gubrium & David Silverman. London: Sage, 282–296.
- Christ-Janer, Albert & Mix Foley, Mary
1962 Modern Church Architecture. A Guide to the Form and Spirit of Twentieth Century Religious Buildings. New York: McGraw-Hill.
- Davies, Douglas
2003 Christianity. – Sacred Place. Toim. Jean Holm et al. London: Continuum, 33–61.
- Dey, Ian
1995 Qualitative Data Analysis. A User Friendly Guide For Social Scientist. 2nd Ed. London: Routledge.
- Durkheim, Émile
1977 Sosiologian metodisäännöt. Helsinki: Tammi.
- Dyrness, William A.
2001 Visual Faith – art, theology, and worship in dialogue. Grand Rapids: Baker Academic.
- Eco, Umberto
1990 Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään. Tampere: Vastapaino.
- Eliade, Mircea
1968 The Sacred and the Profane. The nature of Religion. New York: Harvest book.
- Eskola, Jari
2001 Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. – Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. Juhan Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha
2005 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Furseth, Inger & Repstad, Pål

- 2006 An Introduction to the Sociology of Religion. Classical and Contemporary Perspectives. Farnham: Ashgate.
- Gadamer, Hans-Georg
2005 Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Tampere: Vastapaino.
- Gibbons, Robin
2006 House of God: House of the People of God. A Study of Christian Liturgical Space. London: SPCK.
- Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L.
1967 The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research, New Brunswick: Aldine.
- Gorringe, T.J.
2002 The Theology of the Built Environment. Justice, Empowerment, Redemption. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2011 The Common Good and Global Emergency. God and the Built Environment. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grönfors, Matti
1982 Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: WSOY.
- Haaparanta, Eila & Niiniluoto, Ilkka
1998 Johdatus tieteelliseen ajatteluun (korjattu painos). Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja no. 3/1986. Helsinki: Helsingin yliopiston filosofian laitos.
- Haapio, Markku & Luostarinen, Laura (toim.)
1980 Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Lieto: Etelä-Suomen Kustannus.
- Heitink, Gerben
1993 Practical Theology. History – Theory – Domains. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Helsingin Sanomat
2017 Kuntavaalit 2017: Helsinki. <https://www.vaalikone.fi/kunta2017/tulos/01/091> (luettu: 16.8.2019).
- Helsingin seurakuntayhtymä
2020 Jäsentietojen vuosilasto 2019. https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/GG6JFHLA7/jasentietojen_vuosilasto_2019_hsrky.pdf (luettu 20.8.2020).
- Hiltunen, Leena
s.a. Tutkimustavoitteiden, -ongelmien, -kysymysten ja –tehtävien asettaminen sekä hypoteesit. Jyväskylän yliopisto. Luentoaineisto (ppt). <http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/tutkimusongelma.pdf> (luettu 4.9.2019).

- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula
2005 Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena
2010 Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Holm, Jean & Bowker, John
2003 Sacred Place. London: Continuum.
- Homan, Roger
2006 The Art of the Sublime. Principles of Christian Art and Architecture. Farnham: Ashgate.
- Inge, John
2003 A Christian Theology of Space. Farnham: Ashgate.
- Jyväskylän yliopisto
2015 Fenomenologia. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia> (luettu 30.8.2019).
- 2018 Laadullisesta sisällönanalyysistä. Luentoaineisto (ppt). <https://koppa.jyu.fi/kursit/215677/harjoitusryhma/laadullisten-menetelmien-pienryhma/pienryhma-14-2-18.pdf>. (luettu 27.8.2019).
- Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki
2004 Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Heinlahti, Kaisa
2006 Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Kant, Immanuel
2000 Critique of the Power of Judgment. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kehäristi
2010 Paloheinän kirkon toiminta väliaikaisesti tiloihin. Pakilan seurakunnan lehti 2/2010.
- Kieckhefer, Richard
2004 Theology in Stone. Church Architecture from Byzantium to Berkley. Oxford: Oxford University Press.
- Kilde, Jeanne Halgren
2008 Sacred Power, Sacred Space. An Introduction to Christian Architecture and Worship. Oxford: Oxford University Press.
- Kirkkohallitus
2019 Saman katon alle. Kirkkotilatryöryhmän mietintö kirkkotilojen kehittämisestä yhteisöjen keskuksiksi. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 78. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kirkko Helsingissä

2019 Pakilan seurakunta, Hyvän Paimenen kirkko. <https://www.helsinginseurakunnat.fi/hyvanpaimenenkirkko/artikkelit/ade7xhvbz> (luettu: 20.8.2019).

Kirkkolaki

1993 14 luku. Kirkko, seurakunnan kiinteistöt ja rakennussuojelu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054#O3L14> (luettu 20.8.2019).

Kotlyar, Igor & Karakowsky, Leonard

2007 Falling Over Ourselves to Follow the Leader: Conceptualizing Connections Between Transformational Leader Behaviors and Dysfunctional Team Conflict. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/1071791907304285> (luettu 30.9.2020).

Kuula, Arja

2006 Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen

2008 Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. – Tapaustutkimuksen taito. Toim. Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Helsinki: Gaudeamus, 9–40.

Lammenranta, Markus

2006 Tietoteoria. Helsinki: Gaudeamus.

Layder, Derek

1993 New strategies in social research. An introduction and guide. London: Polity Press.

Lefebvre, Henri

1991 The Production of Space. Malden: Blackwell Publishing.

Martling, Carl Henrik

1992 Puhuva hiljaisuus liturgisessa symboliikassa. Helsinki: Sley-kirjat.

Mead, George Herbert

1967 Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Toim. Charles W. Morris. Chicago: The University of Chicago Press.

Metsämuuronen, Jari

2006 Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.

Morgan, David

1999 Visual Piety. A History and Theory of Popular Religious Images. Berkley: University of California Press.

Niiniluoto, Ilkka

2002 Johdatus merkityksen merkityksiin. – Merkillinen merkitys. Toim. Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen. Helsinki: Gaudeamus, 13–25.

- Noro, Arto
2000 Aikalaisanalyysi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 37:4, 321–329.
- Parvio, Martti
1968 Kirkkorakennus – pyhä tila. – Turun arkkihiippakunnan vuosikirja 19. Toim. Niilo Lampi, Lisa Ahlblad & Eeli Vuola. Turku: Turun arkkihiippakunta. 166–173.
- Pessi, Anne Birgitta
2008 Kirkkorakennukset merkitysten ja muistin ylläpitäjinä. – Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. STKSJ 260. Toim. Arto Kuorikoski. Helsinki: Suomalaisen Teologinen Kirjallisuusseura. 351–373.
- Platon
1977 Teokset III. Helsinki: Otava.
- Putnam, Hilary
1975 The Meaning of "Meaning". *Language, mind and knowledge*. Vol. 7. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Romdenh-Romluc, Komarine
2011 Merleau-Ponty and Phenomenology of Perception. London: Routledge.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti
2010 Haastattelun analyysin vaiheet. – Haastattelun analyysi. Toim. Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna
2006a Aineisto- ja teorialähtöisyys. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html (luettu 23.8.2019).
- 2006b Tapaustutkimus. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_5.html (luettu 10.9.2019).
- 2006c Sosiaalinen konstruktionismi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html (luettu: 19.8.2019).
- 2006d Grounded theory KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_2.html (luettu 28.8.2019).
- 2006e Realismi vs. relativismi eli erilaiset kielikäsitykset. - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1_2.html (luettu 3.10.2020).

- Saldaña, Johnny
2009 The Coding Manual for Qualitative Researchers. London: Sage.
- Sastamalan seurakunta
2019 Tyrvään Pyhän Olavin kirkko. <https://www.pyhaolavi.fi/index.shtml> (luettu: 16.8.2019).
- Sheldrake, Philip
2001 Spaces for Sacred. Place, Memory and Identity. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Schellenberg, James A.
1988 Sosiaalipsykologian klassikoita. Helsinki: Gaudeamus.
- Silverman, David
2006 Interpreting Qualitative Data. Third Edition. London: Sage.
- Smalley, Stephen
1967 Building for Worship. Biblical Principles in Church Design. Ei kustannuspaikkaa: Hodder & Stoughton.
- Stock, Wolfgang Jean
s.a. Christian Sacred Buildings in Europe since 1950. Architectural Guide. Munich: Prestel.
- Strauss, A. & Corbin, J.
1990 Basics of qualitative research – Grounded theory procedures and techniques. Newsbury Park: Sage.
- Suhonen, Pekka
2006 Keskustelua kirkkorakennuksista 1900-luvulla. – Suomalaista kirkko-arkkitehtuuria 1917–1970. Toim. Terttu Knapas & Soile Tirilä. Helsinki. Museovirasto. 16–21.
- Summerson, John
1963 Heavenly Mansions. New York: Norton.
- Suomen Akatemia
2003 Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet. <https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/suomen-akatemia-eettiset-ohjeet-2003.pdf>. (luettu 26.8.2019).
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko
2003 Kirkon vihkiminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja III. Kirkollisten toimitusten kirja. <https://www.evl.fi/kirkkokasikirja/toim/toimitustenkirja.pdf>. (luettu: 14.4.2018).
- 2020a Kirkon jäsenyys. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa/jasenet> (luettu 16.8.2020).

- Seurakuntien jäsenmäärä 1999–2016. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=26> (luettu 16.8.2020).
- 2020b Yhteinen kirkollinen kulttuuriperintömme. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkko-ja-yhteiskunta/kulttuuriperinto#eec954cd>. (luettu 5.3.2020).
- 2020c Pyhä. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Pyh%C3%A4>. (luettu 8.10.2020).
- s.a. Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto: kirkko. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Kirkko> (luettu: 14.4.2018).
- Swinton, John & Mowat, Harriet
2011 Practical Theology and Qualitative Research. London: SCM Press.
- Tervo-Niemelä, Kati
2017 Käytännöllisen teologian pro gradu -seminaari. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Thiselton, Anthony C.
2009 Hermeneutics. An Introduction. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Tieteen termipankki
2015 Ymmärrys. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:ymmärrys> (luettu: 19.8.2019).
- 2016 Merkitys. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:merkitys> (luettu: 19.8.2019).
- 2020 Luottamuksen oletusteoria. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:luottamuksen_oletusteoria (luettu: 5.3.2020).
- Tietoarkisto
2020 Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/kvalitatiivisen-datan-kasittely/> (luettu 3.10.2020).
- Tilastokeskus
2019 Asukkaiden käytettävissä olevat rahatulot 2016. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Postinumeroalueittainen_avoin_tieto/. (luettu: 15.8.2019).
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK
s.a. Hyvä tieteellinen käytäntö. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>. (luettu 26.8.2019).
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli
2009 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tönniesmann, Andreas
2010 Vorwort. – Sakralitet und Aura in der Architektur. Toim. Mario Botta, Gottfried Böhm, Peter Böhm & Rafael Moneo. Zürich: Architekturvorträge der ETH Zürich. 6–9.

Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

s.a. Päätös Paloheinän kirkon suojeluesitykseen. http://www.ely-keskus.fi/web/ely/yhteystiedot-hame/-/journal_content/56/13166/100003234;jsessionid=D6C6186406701D1886CA669B13E1B8B4?p_p_auth=O5eOGdBk (luettu 20.8.2019).

Weber, Max

1989 Maailmanuskonnot ja ja moderni länsimainen rationaalisuus. Tampere: Vastapaino.

Wikström, Owe

2004. Pyhän salaisuus. Kätkeyty todellisuus ja nykyaika. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Yates, Nigel

2008 Liturgical Space. Christian Worship and Church Buildings in Western Europe 1500- 2000. Farnham: Ashgate.

Yin, Robert K.

1994 Case study research: Design and methods. Second edition. Applied Social Method Series, Volume 5. Newbury Park: Sage Publication

Liitteet

Liite 1	Valokuva Paloheinän kirkosta
Liite 2	Haastattelukysymykset
Liite 3	Haastateltavalle ilmoitettavat asiat
Liite 4	Haastattelua täydentävät väittämät

Paloheinän kirkko

- nykyisin hoivakoti Päiväkumpu
- valmistunut vuonna 1963
- suunnitellut arkkitehti Sakari Siitonen
- urut Kangasalan urkutehdas 1965
- kuva Mika Oranen 2014

Haastattelukysymykset

1. Kertoisitko ensin vapaasti ajatuksiasi ja tuntojasi Paloheinän kirkon purku-uhkaan ja sen jatkokäyttöön liittyvistä tapahtumista?

***

2. Minkälaisia omia ajatuksia kirkkorakennukset sinussa herättää?
3. Mitä omia ajatuksia erityisesti Paloheinän kirkko sinussa herättää?
4. Minkälaisia arvoja Paloheinän kirkkorakennus sinussa herättää?
5. Mikä merkitys sinulle oli sillä, että Paloheinän kirkkorakennus oli jo poistettu kirkkokäytöstä, kun purku-uhka ilmeni?
6. Minkälaisia ajatuksia yleensä Paloheinän kirkon todellinen purku-uhka sinussa herätti?
7. Minkälaisia tunteita Paloheinän kirkon todellinen purku-uhka sinussa herätti?
8. Minkälaisia omiin perinteisiin, sukuun tai muuhun oman elämäsi historiaan liittyviä tapahtumia liität Paloheinän kirkkoon?
9. Loukkasiko kirkon purku-uhka arvojasi? Jos loukkasi, niin mitä ja miten?
10. Onko suhtautumisellasi Paloheinän kirkkoon ja suhtautumisellasi yleensä evlut. kirkkoon instituutiona yhteneväisyyksiä?
11. Mikä merkitys teknis-taloudellisilla kysymyksillä oli omaan suhtautumiseesi kirkon purku-uhkaan?
12. Miksi halusit estää/puoltaa Paloheinän kirkon purkamisen/purkamista?
13. Miksi eri mieltä kanssasi olevat olivat mielestäsi asiassa väärässä?

Haastateltava

Pvm _____

Nimi: _____

Sukupuoli: _____

Ikä: _____

Tutkimus

Kysymys on Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan käytännöllisen teologian oppiaineeseen kuuluvasta kirkkososiologian pro gradu tutkielmasta, jonka työnimenä on ”*Kirkkorakennus merkitysten maisemana. Diskurssianalyttinen tulkinta Anne Birgitta Pessin kirkkoisuuden kehien teoriasta.*”

Tapaustutkimukseni kohteena on Paloheinän käytöstä poistetun kirkon purku-uhkaan liittynyt prosessi. Tutkimuksessani pyrin haastatteluin selvittämään, mitkä seikat kirkkorakennuksessa luovat yksilöille erilaisia merkityksiä ja miksi ja lisäksi vielä millaisia nämä merkitykset ovat. Tutkimussuunnitelman on hyväksynyt ohjaava professori Kati Tervo-Niemelä Helsingin yliopistosta.

Haastateltavalle ilmoitettavat asiat:

1. Haastateltava on antanut suostumuksensa
2. Haastateltava osallistuu vapaaehtoisesti haastatteluun
3. Haastateltavalle on kerrottu tutkimuksen tarkoitus ja sen yleinen toteutus,
4. Haastateltavalle on ilmoitettu, että tutkimuksen aineisto kerätään, käsitellään ja suojataan yksityisyyden suojaa koskevien periaatteiden mukaisesti. Tutkimusaineistoja käsittelee vain tutkija itse ja mahdollisesti häntä ohjaava professori. Tutkimus-aineistoja ei luovuteta kenellekään muille. Haastatteluaineistoja ei kopioida,
5. Haastateltavalle on ilmoitettu, että haastatteluaineisto anonymisoidaan siten, että yksittäistä henkilöä ei voida tutkimusraportista tunnistaa
6. Haastateltavalle on ilmoitettu, että aineistoja käytetään vain tutkimustarkoituksiin, jolloin jatkokäyttäjältä edellytetään käyttöehtosopimus ja mahdollinen vaitiolositoumus
7. Haastateltaville on ilmoitettu, että he voivat pidättäytyä heille arkaluonteisista tai yksityisyyttään loukkaavista kannanotoista.

Haastattelututkimusta täydentävät väittämät

Vastaa seuraaviin väittämiin numeroilla **1 – 6**. Ympyröi valitsemasi vaihtoehto.

1	tarkoittaa ”olen täysin eri mieltä”
6	tarkoittaa ”olen täysin samaa mieltä”
2, 3, 4 ja 5	ovat näiden väliin jääviä arviointeja

Väittämät:

1. Kirkkorakennuksilla on minulle erityisiä merkityksiä	1 2 3 4 5 6
2. Kirkkorakennus on rakennus muiden rakennusten joukossa	1 2 3 4 5 6
3. Kirkkorakennus liittyy Jumalan läsnäoloon ja ne edustavat pyhyyttä	1 2 3 4 5 6
4. Kirkkorakennuksella on vain välinearvohengellisyydessä ja pyhydessä	1 2 3 4 5 6
5. Kirkkorakennus on ensisijaisesti hengellisen palvonnan paikka.	1 2 3 4 5 6
6. Kirkkorakennuksella on sekä maallisia että hengellisiä arvoja	1 2 3 4 5 6
7. Kirkkorakennukset ovat kulttuurihistoriallisesti tärkeitä	1 2 3 4 5 6
8. Oman käsitykseeni kirkkorakennuksesta vaikuttaa, minkä näköinen kirkkorakennus on	1 2 3 4 5 6
9. Moderni kirkkorakennus on yhtä arvokas kuin keskiaikainenkin	1 2 3 4 5 6
10. Liitän kirkkorakennukset omaan sukuhistoriaani ja perinteisiin	1 2 3 4 5 6
11. Kirkkorakennukset edustavat myös maallista valtaa ja arvovaltaa	1 2 3 4 5 6
12. Kirkkorakennus edustaa minulle hyvinä pidettyjä arvoja ja mielikuvia	1 2 3 4 5 6

13. Kirkkorakennuksen merkityksiä on mahdoton kuvata sanoin	1	2	3	4	5	6
14. Käytöstä poistettuja kirkkoja voidaan purkaa	1	2	3	4	5	6
15. Käytöstä poistettu kirkko säilyttää arvokkuutensa kirkkorakennuksena	1	2	3	4	5	6
* * *						
16. Paloheinän kirkko on minulle paikallis-alueellisesti tärkeä	1	2	3	4	5	6
17. Paloheinän kirkko on minulle henkilökohtaisista syistä tärkeä	1	2	3	4	5	6
18. Paloheinän kirkolla on merkitys sukuni perinteissä	1	2	3	4	5	6
19. Paloheinän kirkko herättää minussa arvokkuuden tunteita	1	2	3	4	5	6
20. Paloheinän kirkon arkkitehtuuri ja kirkkotaide vaatii säilyttämistä	1	2	3	4	5	6
21. Paloheinän kirkon purku-uhkaa voidaan perustella taloudellisilla seikoilla	1	2	3	4	5	6
22. Käytöstä poistetun Paloheinän kirkon käyttötarkoitusta voidaan muuttaa	1	2	3	4	5	6
23. Paloheinän kirkko olisi pitänyt ottaa seurakunnalliseen käyttöön	1	2	3	4	5	6
24. Paloheinän kirkko olisi pitänyt suojella	1	2	3	4	5	6
25. Paloheinän kirkko menetti merkityksensä jo silloin, kun se poistettiin kirkkokäytöstä	1	2	3	4	5	6
26. Paloheinän kirkko ja sen kohtalo ovat minulle yhdentekeviä	1	2	3	4	5	6